

TAMPEREEN YLIOPISTO

Marja Metso

”TOIMITTAJA LUO LEHDEN, LEHTI TOIMITTAJAN”

Alli Wiherheimon toimittajuuden oppivuodet Kotiliedessä 1922 - 1925

Tiedotusopin pro gradu -tutkielma

Lokakuu 2005

Tiivistelmä

TAMPEREEN YLIOPISTO

Tiedotusopin laitos

METSO, MARJA: ”Toimittaja luo lehden, lehti toimittajan.”

Alli Wiherheimon toimittajuuden oppivuodet Kotiliedessä 1922 – 1925

Pro gradu –tutkielma, 100 s.

Tiedotusoppi

Lokakuu 2005

Tutkin työssäni Kotilieden ensimmäisen toimittajan ja toimitussihteerin Alli Wiherheimon (1895 – 1978) kasvamista omaan ammattiinsa ja työhönsä vuosina 1922 – 1925. Tutkimusote työssä on mikrohistoriallinen. Mikrohistoria ei ole yksi selkeä menetelmä, vaan eräänlainen sammakkoperspektiivi menneisyyteen. Oma tavoitteeni oli rekonstruoida mahdollisimman tarkkaan Alli Wiherheimon toimittajan arki esiin ja samalla muodostaa kulttuurihistoriallinen kuva yhdestä 1920-luvun toimittajasta aikana, jolloin toimittajakoulutusta ei vielä Suomessa ollut.

Kotiliesi on ensimmäinen suomalainen naistenlehti, joka on jatkanut keskeytyksettä ilmestymistään syntymästään 1922 lähtien. Lehdestä tuli heti alusta asti hyvin suosittu ja menestystuote kustantajalleen WSOY:lle. Filosofian maisteri Alli Wiherheimo pyydettiin uuden lehden ensimmäiseksi toimittajaksi 27-vuotiaana, kun hän oli työskennellyt kolme vuotta WSOY:n kustannusvirkailijana. Hän työskenteli lehden ainoana toimittajana vuoteen 1926 asti. Apuna työssään hänellä oli nimekäs, ajan kotitalousvaikuttajista ja politiikoista koottu neljän hengen sivutoiminen toimituskunta sekä erittäin laaja, eri alojen asiantuntijoista koostuva avustajajoukko. Kotilieden tavoitteena oli nimenomaan olla kotitalousväen ammattilehti.

Alli Wiherheimo kasvoi toimittajaksi työssä oppimisen avulla – hänen omin sanojensa mukaan ”toimittaja luo lehden, lehti toimittajan”. Hän hankki kirjoittajat ja kuvat, käsiteli jutut, taittoi lehden sekä hoiti kaikki toimistotyöt palkanmaksuista lähtien. Hän ei kuitenkaan kirjoittanut lehteensä paljon – sitä varten lehdellä oli asiantunteva avustajajoukko. Kuinka neiti Alli Wiherheimosta, kielten maisterista sitten tuli menestyksikkään perhelehden toimittaja? Yhtenä syynä oli hänen oma strategiansa, selviytymispanssa elämässä. Hänen nuoruuden toiveenaan oli ollut päästä suomalaisen sivistyssuvun kantaäidiksi ja siksi hän opiskeli ahkerasti koulussa, kotona ja yliopistossa. Haave ei koskaan toteutunut, mutta hän pääsi kasvattamaan koko kansaa sivistyneempään elämäntapaan Kotilieden kautta. Työssään hän toteutti jo 1800-luvulla syntyneen fennomanian ihanteita: jakoi suomenkielistä sivistystä Suomen kansalle. Alli Wiherheimo itse edusti opinhaluista 1920-luvun suomalaista parhaimmillaan: hän etsi erittäin aktiivisesti tietoa työhönsä muilta toimittajilta, muista lehdistä ja kirjoista sekä ulkomaan opintomatkoilta.

Asiasanat: Mikrohistoria, mediahistoria, naishistoria, toimittajat, naistenlehdet, 1920-luku.

SISÄLTÖ

Tiivistelmä	2
1 Johdanto	6
1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet	7
1.2 Tutkimuskysymykset	8
2 Tutkimuksen teoreettinen tausta: historioiden yhdistelmä.....	9
2.1 Mediahistoria ja arjen historia.....	9
2.2 Naishistoriasta sukupuolten historiaan.....	11
2.3 Mikrohistoria.....	12
2.4 Päiväkirjat, muistiinpanot ja muistitietohistoria lähteenä	13
3 Tutkimusaineisto	15
3.1 Aineiston koostumus	15
3.1.1 Primaarilähteet	15
3.1.2 Sekundaarilähteet ja karsittu aineisto.....	18
3.2 Aikarajaus	19
3.3 Konteksti ja työn rakenne	20
4 Tutkimusmenetelmät.....	22
4.1 Mikrohistoriallinen tutkimusmenetelmä	22
4.2 Mikrohistorian arviointia	23
4.2.1 Vertailu muuhun laadulliseen tutkimukseen.....	23
4.2.2 Oma tulkintani mikrohistoriasta.....	25
4.3 Tutkimuksen käytännön ratkaisut: luvat ja esityksen muoto	27
5 Alli Wihorheimon Suomi 1920-luvulla.....	29
5.1 Yhteiskunnan poliittinen ja kulttuurihistoriallinen tilanne	29
5.1.1 Taustaa: Euroopan ja Suomen kulttuurihistoriaa	29
5.1.2 Suomi sisällissodan 1918 jälkeen.....	30
5.1.3 Eduskunnan toiminta ja poliittinen jakautuminen.....	32

5.2	Naisen asema: uusi nainen syntyy.....	34
5.2.1	Naisten koulutuksella hiljainen vallankumous.....	35
5.2.2	Naimattomien naisten työpanoksen merkitys	37
5.3	Suomalainen mediamaisema.....	37
5.3.1	Median kokokuva.....	37
5.3.2	Aikakauslehdistön kasvun aika.....	38
5.3.3	1920-luvun aikakauslehden toimittajat	40
5.3.4	Yleisö: lukutaidon merkitys	42
6	Alli Wiherheimon tausta	44
6.1	Suku ja lapsuus.....	44
6.2	Nuoruus ja ensimmäinen työpaikka.....	45
6.3	Saavutukset ja luopumiset elämässä	48
7	Alli Wiherheimon oma lehti, Kotiliesi.....	49
7.1	Kotilieden alkuhistoria.....	49
7.1.1	Lehden synty ja toimituskunnan nimeäminen.....	49
7.1.2	Kotilieden esikuvat	52
7.2	Toimituksen työnjako	53
7.3	Avustajiston rooli.....	55
7.4	Kotilieden toimitusperiaatteet	57
7.5	Kotilieden resurssit	59
7.5.1	Painatus	59
7.5.2	Kuvien käyttö.....	59
7.5.3	Toimituksen tilat	60
7.6	Kotilieden taloudesta ja levikeistä	61
7.7	Kotilieden kilpailutilanne.....	63
8	Alli Wiherheimon työ toimittajana Kotiliedessä 1922 – 25.....	66
8.1	Toimittajan roolin syntyminen.....	66
8.2	Alli Wiherheimo toimittajana	69
8.2.1	Toimittajan arki.....	69
8.2.2	Toimittajan työn tulos: Kotilieden sisältö.....	71
8.3	Toimittajan verkosto ja suhde yleisöönsä	75

8.4	Toimittajan tunteet työssä	77
8.4.1	Ilo ja vastuu työstä	77
8.4.2	Toimituksen sisäiset suhteet.....	80
8.4.3	Naistoimittajan yksinäisyys	82
8.4.4	Toimittajan usko	84
9	Yhteenveto: Allin oppivuodet Kotiliedessä	87
9.1	Ensimmäinen leiviskä: oppivuodet koulussa ja yliopistossa	87
9.2	Toinen leiviskä: oppivuodet toimittajan työssä.....	89
9.3	Kotilieden vaikutus: Kotiliesi ja sen toimittajat aikansa tekijöinä.....	90
9.4	Lopuksi.....	93
	Lähteet.....	95

1 Johdanto

Suomen nuorta valtiota luotiin innolla ja kovaa vauhtia 1920-luvulla: maa sai monet lakinsa, tyyliinsä ja tapansa, jotka säilyivät vuosikymmeniä – monet jopa tähän päivään asti. Myös media kehittyi: maahan syntyi uusia lehtiä, mainonta vakiinnutti muotonsa, elokuva suosionsa ja Yleisradio aloitti toimintansa. Monet 1920-luvulla syntyneet instituutiot elävät yhä. Yksi niistä on *Kotiliesi*, ensimmäinen suomalainen naisille ja kodeille suunnattu lehti, joka syntymänsä jälkeen on jatkanut keskeytyksettä ilmestymistään. Lehden ensimmäinen numero ilmestyi 2.12.1922. *Kotilieden* ensimmäiseksi vastaavaksi toimittajaksi valittiin 27-vuotias Alli Wiherheimo (1895 – 1978). Vuonna 1934 hänet nimettiin lehden päätoimittajaksi ja hänen uransa *Kotilieden* toimittajana ja päätoimittajana kesti kaikkiaan 41 vuotta, vuoteen 1963 asti.

Instituutioita ei synny itsestään, kaikkien takana on ihmisiä, jotka tekevät työtä niiden eteen. Haluan tässä tutkimuksessani paneutua mikrohistoriallisella tutkimusotteella henkilöön eli Alli Wiherheimoon suuren lehden takana. Miten nuoresta neiti Alli Wiherheimosta, kielten maisterista, tuli menestyksekkään perhelehden toimitussihteeri ja vastaava toimittaja sekä myöhemmin päätoimittaja? Tutkin pro gradu -työssäni Alli Wiherheimon ensimmäisiä vuosia 1922 – 1925 *Kotilieden* toimituksessa.

Tutkimalla henkilöä mikrohistorian avulla toivon, että kuva avautuu myös laajemmaksi kuvaksi ajasta. Mikro- ja makrohistoria eivät ole toistensa vaihtoehtoja, vaan täydentävät toisiaan. Natalie Zemon Davisin mukaan mikrohistorian on oltava vuoro-vaikutuksessa makrohistorian kanssa, mutta se ei saa olla vain makrohistorian palanen tai muunnelma. Mikrohistoriallinen tutkimuskohde on siis paikallinen valtakeskittymä, joka vaikuttaa muihin vastaaviin ja johon muut vaikuttavat. (Davis 1996, 13 – 16). Alli Wiherheimokin oli siis samalla sekä aikansa tekijä että aikansa lapsi.

Työni on siis kuvaileva tutkimus Alli Wiherheimon toimittajan työn alkuvuosista ja samalla hänen aikakaudestaan. Zemon Davisin mukaan mikrohistoria pyrkiikin pikemminkin kuvailemaan kuin tarjoamaan yleistävää tietoa. Davis viittaa Rodgersiin (1988), jonka mukaan mikrohistoria voi olla avain tiettyyn aikakauteen, vaikka sen otos ei olisikaan edustava. (Davis 1996, 14.)

Omassa työssäni katson mikrohistoriallisen menetelmän tarkoittavan sitä, että rekonstruoimalla mahdollisimman tarkkaan Alli Wiherheimon toimittajan arjen esiin muodostan yhden kulttuurihistoriallisen kuvan 1920-luvun toimittajasta. Kuvaamalla

yhtä toimittajaa, kuvaan välttämättä myös häntä laajemmassa perspektiivissä ja monet piirteet voivat olla hyvinkin yleistettäviä. Tavoitteena ei kuitenkaan ole muodostaa yleiskuvaa suomalaisesta aikakauslehden toimittajasta 1920-luvulla, vaan tutkia Alli Wiherheimon toimintaa ja ratkaisuja.

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet

Aivan ensimmäinen ajatukseni oli tutkia suomalaisen arjen historiaa 1900-luvulla, nimenomaan joltakin median osa-alueelta. Ohjaajani professori Ari Heinonen kannusti tarkentamaan ideaani lukemalla Heikki Luostarisen pro gradun vuodelta 1982, *Taiteilija – taistelija – seikkailija. Myytti suomalaisesta sanomalehden toimittajasta*. Se olikin ratkaiseva vinkki: kiinnostuin heti työn lähdeaineistosta eli suomalaisille veteraanitoimittajille 1976 tehdystä postihaastattelusta, johon oli saatu 106 toimittajan vastaukset. Lukuisten puhelujen ja sähköpostien jälkeen selvisi, että aineisto sijaitsee nykyään Helsingin yliopiston keskusarkistossa.

Pääsin tutustumaan ko. haastatteluaineistoon lokakuussa 2004 ja koska aineisto oli laaja, päätin perehtyä aluksi vain joihinkin tiettyihin vastauksiin. Melko nopeasti aineistosta rajautui esille minua itseäni kiinnostavina 24 naisen vastaukset. Kiinnostuin niistä hyvin konkreettisesta syystä, itsekkin naisena ja toimittajana oli kiinnostavaa lukea muiden, paljon vanhempien kokemuksista urallaan. Muita mahdollisia tutkittavia ryhmiä aineistosta olisivat voineet olla esim. vastaukset puoluelehdittäin tai vaikkapa toimittajien iän tai koulutuksen mukaan.

Vastauksia tarkemmin lukemalla päätin kohdistaa katseeni nimenomaan *Kotilieteen* ja sen tekijöihin. Sieltä oli saatu kaksi mielenkiintoista vastausta eli päätoimittaja Alli Wiherheimolta (12 sivua) ja toimitussihteeri Mirja Huuhkalta (18 sivua). Aluksi ajattelin verrata *Kotilieden* syntyä 1920-luvulla johonkin vuosisadan lopussa syntyneeseen verkkomediaan, mutta lopulta yksinkertaisempi versio tutkimuksesta oli kuitenkin mielenkiintoisempi: mikrohistoriallinen tutkimus *Kotilieden* ensimmäisen toimittajan ensimmäisistä työvuosista. Tavoitteenani on siis perehtyä mikrohistorian keinoin Alli Wiherheimon ensimmäisiin työvuosiin ja sitä kautta luoda yksi kuva 1920-luvun toimittajasta ja hänen selviytymisstrategioistaan työssään.

1.2 Tutkimuskysymykset

Pääkysymys työssäni on Alli Wiherheimon toimittajan roolin ja aseman syntyminen 1920-luvulla. Minkälaista toimittajan työ oli 1920-luvulla, kun sai aloittaa täysin uuden lehden ja lehtityypin? Toinen tärkeä kysymys on, kuinka kielten maisterista ja yksin eläneestä neiti-ihmisestä tuli menestyksekkään perhelehden toimittaja. Pohdin myös Alli Wiherheimon roolia lehden toimituskunnassa sekä Alli Wiherheimon sosiaalisen verkottumisen merkitystä toimittajaksi kasvamisessa.

Pro graduni kuuluu tiedotusopin alaan, mutta tutkimusmenetelmäni on mikrohistoriallinen. Tutkimuskysymykset tarkentuivat tutkimuksen edetessä, koska se kuuluu mikrohistorian luonteeseen. Pyrin myös tuomaan ratkaisuni näkyviin lukijoille. Peltosen mielestä nykyajan historiantutkija ei kerrokaan enää yksinkertaista tarinaa, vaan kuvauksen rinnalla kulkee yhtä tärkeänä tarina tutkimusprosessin eri vaiheista. Lukija vedetään mukaan arvioimaan mm. tutkijan ratkaisuja ja niiden tuloksia sekä vertaamaan niitä aiempiin tutkimuksiin. (Peltonen 1999, 41.)

Kotilieden pitkäaikainen päätoimittaja Alli Wiherheimo kirjoitti muistiinpanoissaan erääseen puheeseen 1964 lauseen ”toimittaja luo lehden, lehti luo toimittajan”. (AW. Muistiinpanoteksti puheeseen 13.11.64. SKS KIA.) Puhe käsitteli *Kotilieden* ja suomalaisen aikakauslehdistön historiaa. Lauseessa on mielestäni hyvin tiivistetty hänen 41-vuotinen uransa *Kotilieden* toimittajana ja päätoimittajana. Lause antaa myös yhden vastauksen tutkimuskysymykseeni: kuinka Alli Wiherheimosta tuli menestyksekkään perhelehden toimittaja ja myöhemmin päätoimittaja. Hänestä tuli toimittaja siis lehteä tekemällä - työ tekijäänsä opettaa! Haluan kuitenkin tässä työssä laajentaa vastausta kysymällä lähteiltäni kysymyksiä miten, miksi ja millä tavoin.

2 Tutkimuksen teoreettinen tausta: historioiden yhdistelmä

Pro graduni on tutkimus *Kotilieden* toimittajan työstä 1922 – 1925. Koska tutkin nais-toimittajaa, kyse on luonnollisesti myös sukupuolten historiasta ja mediahistoriasta. Tutkimuksen kohteena on erityisesti toimittajan arki, joten työ liittyy arjen historian tutkimisen perinteeseen. Tutkimusotteeni on mikrohistoriallinen.

Koska yhdistelen työssäni useita aineistoja sekä tutkin useammalla menetelmällä, kyse on menetelmätriangulaatiosta sekä aineistotriangulaatiosta. Triangulaatiolla tarkoi-tetaan erilaisten aineistojen, teorioiden tai menetelmien käyttöä samassa tutkimuksessa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 218.)

2.1 Mediahistoria ja arjen historia

Tutkielmaa aloittaessani lähdin miettimään, kuinka saisin yhdistettyä kaksi kiinnostuk-sen kohdettani, arjen historian ja tiedotusopin. Luin erilaisia tekstejä aiheesta mediahis-toria ja päädyin fokusoimaan katseeni suomalaisen median arjen historiaan, ja siinä eri-tyisesti toimittajan arkeen.

En löytänyt tiedotusopillisesta perinteestä paljon malleja tai tukea omalle mikro-historialliselle ajatukselleni, mutta Halonen (2004) on pohtinut samantyyppisiä kysy-myksiä:

Miten tehdä mediahistoria niin eläväksi, että se innostaa ja se ymmärretään mo-ninaisiksi käytännöiksi, jotka eivät ole kronologisia, vaan pikemmin paralleelli-sia, limittäisiä ja verkostuvia?- - Erityisen, valaisua vaativan katvealueen me-diahistoriassa muodostaa naisten osuus erilaisten mediateknisten innovaatioiden keksimisessä, käyttöönotossa ja omaksumisessa sekä erilaisten mediakulttuurin traditioiden tuottamisessa ja kehittämisessä. (Halonen 2004, 60 – 63.)

Vaikka mikrohistoriallista tutkimusta median tekijöistä ei olekaan tarjolla, median his-toriasta on hyviä perusteoksia, jotka auttavat myös oman tutkimukseni kontekstin kehit-tämisessä, esim. Suomen lehdistön tarinat osat 8 ja 10 (Tommila 1991 ja 1992), joissa kerrotaan aikakauslehdistön historiasta sekä WSOY:n historia (Häggman 2001) ja Yh-

tyneitten Kuvalehtien historia (Karlsson 1996). Myös jotkin pro gradu -työt valaisevat *Kotilieden* historiaa (mm. Stennet 2003). Burke ja Briggs ovat tehneet vuonna 2001 median kehittymisestä teoksen *A Social History of the Media*.

Kivikurun (1996) mukaan aikakauslehtitutkimus on työlästä siksi, että suuri osa aineistosta pitää jäljittää ja koota alusta lähtien itse; tieto on palasina maailmalla ja lisäksi se on kirjavaa ja epätasaista. Toisaalta hän viittaa Lowenthaliin, joka pitää aikakauslehteä medioista parhaimpana tutkimuskohteena, jos pyrkii tavoittamaan ajan henkeä. (Kivikuru 1996, i ja 1.) Itse tutkin aikakauslehden tekijää, mutta oman aineistoni perusteella on syntynyt samantapaisia ajatuksia: aineisto on tosiaan palasina maailmalla. Se on myös innostavaa: tutkimaani aineistoa on tutkittu aiemminkin, mutta voin tuoda siihen oman näkökulmani.

Kuinka mikrohistoriallinen tutkimukseni sitten sijoittuu joukkoviestintätutkimuksen kenttään? Pietilän mielestä viestintätutkimus on ollut aina enemmän vaikutteiden ottaja kuin antaja tieteiden kentällä. ”Se todellakin on ollut eri tahoilta vaikutteita, otteita ja tutkijoita koonnut alue, jonka asetelmat ovat määräytyneet paljolti noiden otteiden ja tutkijoiden kulloisistakin markkinasuhteista” (Pietilä 1997, 367 – 368). Mielestäni joukkoon sopii siksi myös kulttuurihistoria sekä tiedotusopissa melko uusi tutkimusote, mikrohistoria. Joukkoviestintätutkimuksessa on tutkittu paljon viestintätapahtumaa, viestintäyrityksiä ja –tuotteita sekä joukkoviestinnän vastaanottoa ja vastaanottajia. Haluan työlläni vaikuttaa siihen, että myös median tekijät nousevat subjekteina esiin - uudemman kerran ja hieman uudesta näkökulmasta. Aiemmin historialliset gradut olivat enemmistö ja niiden joukossa paljon myös henkilöhistoriallisia tutkimuksia.

Suomalaisen sanomalehtiopin alkuaikoina 1920 – 1950-luvulla suurin osa opinnäytteistä liittyi lehdistöhistoriaan. Esimerkiksi vuonna 1956 kaikki sanomalehtiopissa hyväksytyt pro gradu -työt käsittelivät lehdistön historiaa. Joukossa olivat mm. Pertti Hemánuksen *Johannes Linnankosken ”Uusimaa” paikallislehtenä*, Pentti Salmelinin *Algoth Untola ”Työmiehen” kirjoittajana ja toimittajana 1917 – 1918* sekä Osmo A. Wiion *Ensimmäisiä pilalehtiä. Pilalehdistön historiaa La Caricaturesta Veitikkaan*. (Rantanen 1997, 129.)

Sanomalehtiopin alkuaikaa kutsutaan saksalaisvaikutteisen sanomalehtiopin kaudeksi. Saksassa ensimmäinen sanomalehtiopin professuuri oli perustettu Münsterin yliopistoon 1919. Suomessa toimittajia ruvettiin kouluttamaan 1925, aluksi perinteisten yliopistojen ulkopuolella eli Kansalaiskorkeakoulussa, joka muuttui 1930 Yhteiskunnal-

liseksi Korkeakouluksi ja 1966 Tampereen yliopistoksi. Ensimmäinen alan professori Eino Suova aloitti 1956. (Rantanen 1997, 126 – 129.)

2.2 Naishistoriasta sukupuolten historiaan

Tutkimukseni liittyy sukupuolten historiaan, koska se esittelee vain yhden sukupuolen edustajan, yksittäisen naisen, historiaa. Tietoinen ratkaisuni on puhua sukupuolten historiasta naishistorian sijaan, koska haluan liittyä traditioon, joka näkee molemmat sukupuolet subjekteina. Haluan nähdä naisen tutkimuksessani ihmisenä ja aitona subjektina, en uhrina enkä ylistettynä sankarina. Toisaalta kummatkin sukupuolet voivat olla myös objekteja.

Leskelän (2003) mukaan naishistoriallisen tutkimuksen eri kaudet voidaan jakaa karkeasti neljään vaiheeseen:

- Suurnaisten tutkimus: menneisyydestä esiin merkittäviä naisia.
- Kurjuustutkimus: naisen tie kurjasta menneisyydestä nykypäivän emansipaatioon.
- 1980-luvulla kiinnostus tavallisen naisen elämään, ns. 'herstory' esiin. Käsitteellä herstory halutaan korostaa uutta tapaa kirjoittaa historiaa, perinteisen maskuliinisena pidetyn 'historyn' rinnalla. Herstory tuo esiin naisia historian toimijoina.
- Neljäs vaihe, jossa keskeistä sukupuolijärjestelmän käsite, joka on historiallisesti muuttuvaa. Mitä käsitteet mies ja nainen tarkoittavat ja ovat suhteessa toisiinsa, on historiallisesti muuttuvaa. Se on kulttuurinen konstruktio, joka koskee molempia sukupuolia. (Leskelä 2003, 7.)

Kiinnostavinta oman tutkimukseni kannalta on herstoryn julkituominen historyn rinnalle sekä sukupuolten historia.

Leskelän mukaan nykyisen naishistorian keskeisimpiä tavoitteita on menneisyyden naisten tarkasteleminen aktiivisina toimijoina, merkitysten tuottajina sekä kulttuurin yhtenä subjektina. (Mt. 8 – 9).

Naishistoria on saanut vaikutteita ja käsitteitä myös feministisestä teoriasta, mm. toiseuden käsitteen. Leskelä viittaa feministisen tutkimuksen aloittajaan Simone de Beauvoiriin, jonka teos *Le Deuxième Sexe* ilmestyi 1948. Teoksesta on ilmestynyt myös

suomeksi lyhennetty laitos *Toinen sukupuoli* 1999. Tutkimustraditiossa on renessanssista lähtien ollut vallalla ns. humanistinen käsitys ihmisestä, joka on näennäisen universaali, jolla ei ole ruumista, sukupuolta tai rotua ja jonka perusominaisuuksia ovat rationaalisuus ja yksilöllisyys. Feministinen tutkimus on purkanut tämän ”perusihmisen” esiin: hän on valkoinen, heteroseksuaalinen, keskiluokkainen mies. Tämän ihmisyyden ulkopuolelle suljetut ovat ”toisia”, siis myös kaikki naiset. Feminismi pyrkii purkamaan tätä ajattelumallia ja hakemaan naiselle asemaa subjektina, ei siis tuon mies-ihmisen toisena. (Leskelä 2003, 3, 9.)

Toisaalta itse naistutkimus-käsittekin uusintaa ajatusta, että nainen on sukupuoli ja mies jonkinlainen neutraali perusihminen, joka on sukupuolikategorian ulkopuolella ja jota ei siksi tarvitse erikseen tutkia. Siksi sukupuolten ja sukupuolten järjestelmän tutkimus toimii paremmin nimikkeenä. Se tuo esiin, kuinka sukupuolijärjestelmää pidetään ihmisten yhdessä luomana ja ylläpitämänä systeeminä, kulttuurisena konstruktiona. (Mt. 10.)

2.3 Mikrohistoria

Mikrohistoria syntyi tutkimusotteena 1970-luvulla, kun erityisesti Italiassa historioitsijat rupesivat kääntämään katsettaan menneisyyden yksittäisten ihmisten elämään ja ajattelutapoihin. Sama käänne tapahtui myös muissa ihmis- ja yhteiskuntatieteissä. Historiasa se merkitsi mm., että historiaa ei enää mielletä jatkuvaksi edistykseksi, ja siksi ollaan kiinnostuttu myös niistä, joiden elämä ei aiemmin mahtunut historian suureen tarinaan. (Elomaa 2001, 60.)

Mikrohistoriallinen tutkimusote työssäni tarkoittaa, että perehdyn yhteen aihealueeseen, Alli Wiherheimon toimittajuuden syntymiseen, mahdollisimman monelta kannalta. Tutkimukseni eroaa esim. henkilöhistoriasta siinä, että sen tavoitteena ei ole tietyn kronologisen jatkumon selvittäminen, vaan 1920-luvun toimittajuuteen liittyvien eri aspektien pohdinta. Toisaalta mikrohistorialla ja henkilöhistorialla on myös paljon yhteistä. Leskelä-Kärjen mukaan (2001) biografian, elämäkerran, kirjoittaminen oli historian tutkimuksen kentällä pitkään ongelmallista, koska se ei ollut lajina arvostettu. Mikrohistorian tulon myötä historian tutkimuksen piirissä on löydetty uudenlaisia yhteyksiä elämänkaaren ja historian välille. (Leskelä-Kärki 2001, 111.)

Mikrohistoriassa tutkimusmetodina käytetään mm. merkeistä päättelemistä, johon on saatu vaikutteita mm. taidehistoriasta ja modernista psykologiasta. Esim. tunnettu

italialainen mikrohistorioitsija Carlo Ginzburg on kehitellyt ns. johtolankametodia, joka keskittyy analysoimaan yksityiskohtia. Ginzburg antaa kunnian metodista taidehistorioitsija Giovanni Morellille. Hän kehitti 1800-luvulla menetelmää, jolla taideteosten tekijät voitiin päätellä pienten yksityiskohtien perusteella: kuinka esim. korvat tai sormet on maalattu. Taiteilija toisti Morellin mukaan nämä yksityiskohdat aina samalla tavalla ja se auttoi mm. väärennösten etsimistä: taideteosten väärentäjät eivät pystyneet samaan. Ginzburg viittaa myös romaanihenkilö Sherlock Holmesin tutkimuksiin, joissa johtolangat näyttelivät merkittävää osaa sekä moderniin psykologiaan, jonka mukaan ihmiset paljastavat jotakin itsestään ja ajattelutavastaan usein pienissä ja merkityksettöminä pidetyissä yksityiskohdissa. (Ginzburg 1996, 38 - 40.)

2.4 Päiväkirjat, muistiinpanot ja muistitietohistoria lähteenä

Tutkimukseni lähdeaineistona on pääosin yksityistä aineistoa: päiväkirjoja, muistiinpanoja ja muistelmia. Kaikki nämä ovat ns. uusien historioiden eli mm. mikrohistorian ja sukupuolijärjestelmien historian myötä hyväksytyjä ja tärkeitä ensi käden lähteitä. ”Kiinnostava ristivalotus syntyy, kun verrataan toisiinsa eri tarkoituksiin syntyneitä, samoista asioista kertovia lähteitä, esim. päiväkirjoja ja kirjeitä.” (Koivisto 2003, 37).

Muistitiedoksi luokitellaan ihmisen omat kertomukset tai kirjattu muistelupuhe. Omassa aineistossani muistitietoa edustavat Alli Wiherheimon ja Mirja Huuhkan kirjoittamat kuvaukset elämästään ja työstään. Huuhkan teksteistä etsin tietoa Wiherheimosta tai hänen toiminnastaan *Kotliedessä*. Koiviston mukaan muistitieto on aina josakin määrin kollektiivista ja koska se kertoo yksilön elämästä yhteisön jäsenenä, siinä on kiinnostavaa yksityisen ja yleisen välinen suhde. (Koivisto 2003, 37.)

Aiempi skeptinen suhtautuminen muistitiedon käyttöön ja sen mieltäminen rajalliseksi historialliseksi lähteeksi perustui muistin psykologisiin tutkimuksiin. Muistin tutkijoiden mielestä menneisyyden rekonstruointi on mahdotonta, koska muisti on rajallinen ja valikoiva. (Lund 2002, 8.)

Itse tukeudun kulttuurihistorian tavoitteisiin, jossa jokainen tieto menneisyydestä on arvokas. Muistitiedon arvokkuus piileekin juuri kertojan omassa tulkinnassa menneisyydestä. Omassa tutkimuksessani on mielestäni tärkeää se, mitä Alli Wiherheimo itse ajatteli työstään. Voidaan siis kysyä kuten Lund, voiko ihminen muistaa väärin omaan elämäänsä liittyviä omia kokemuksia? (emt. 8.)

Päiväkirjaa pidetään kaikkein intiimeimpänä dokumenttina, mitä ihmisestä voi jäädä. Toisaalta kenenkään ajatuksia ja mielenliikkeitä ei voi seurata täydellisesti edes päiväkirjasta, koska myös päiväkirjojen kirjoittajaa kontrolloivat monet sosiaalis-kulttuuriset esteet ja normit. Usein esim. traumaattinen kokemus keskeyttää päiväkirjan kirjoittamisen ja se jatkuu vasta sitten, kun elämä normalisoituu. (Koivisto 2003, 36 – 37.)

Kirjeet ovat kiinnostavaa lähdeaineistoa varsinkin yksityisen ihmisen, ihmisten välisten suhteiden sekä kulttuuristen arvojen tutkimuksessa. Kirjeet ovat aina kertomuksia elämästä, mutta toisaalta jokainen kirjeenkirjoittaja unohtaa, poistaa ja tulkitsee. (Koivisto 2003, 38.)

Elomaa muistuttaa että tutkijan on koko ajan kysyttävä, miksi tutkittava henkilö on kirjoittanut kirjeissään ja päiväkirjoissaan kyseisistä asioista ja tietyllä tavalla. On siis myös kuulosteltava, mitä on jätetty pois. (Elomaa 1998, 8.)

3 Tutkimusaineisto

3.1 Aineiston koostumus

Työni aineisto koostuu historiallisista lähteistä ja tutkimuskirjallisuudesta. Kulttuurihistorian tutkimuksessa erotetaan primaarilähteet, ensi käden lähteet, jotka ovat syntyneet välittömässä yhteydessä tutkittavaan ilmiöön ja ns. sekundaarilähteet, jotka kertovat siitä tai tulkitsevat sitä. (Koivisto 2003, 25 – 43).

Historiatieteissä ja tiedotusopissa on erilaiset käytännöt esim. joissakin termeissä ja viittaustavoissa. Koska käytän tiedotusopin pro gradussa mikrohistoriallista tutkimusotetta, minun on ratkaistava monessa kohtaa, minkälaisen käytännön valitsen. Kun viittaa tekstissä arkistolähteeseen, laitan näkyviin historiatieteiden käytännön (Hurme, Kärki, & Välimaa, n.d.) mukaan lähteen tuottajan, laadun (kirje, päiväkirja, tms.) ja lähteen syntymispäivämäärän sekä arkiston lyhenteen. Koska suurin osa arkistoviittauksista viittaa Alli Wiherheimon jättämään aineistoon, käytän viitteissä Alli Wiherheimosta lyhennettä AW. Viite on siis esim: AW. Päiväkirja 31.12.1922. SKS KIA tai Huuhka. 30.9.1976. HY keskusarkisto.

3.1.1 Primaarilähteet

Aineistoni koostuu pääosin historiallisista primaarilähteistä eli Alli Wiherheimon päiväkirjamerkinnöistä ja henkilökohtaisista muistiinpanoista.

Yhdeksi tärkeimmäksi lähteeksi nousi tutkimuksen kuluessa käsikirjoitus nimeltään *Kaksi leiviskää*, joka sijaitsee Alli Wiherheimon arkistossa. *Kaksi leiviskää* on Alli Wiherheimon itse koneella kirjoittama noin 90-sivuinen kuvaus hänen omasta elämästään, eli se on siis julkaisematon omaelämäkerta. Teksti on päivätty aloitetuksi Oivukassa eli Wiherheimon kesäpaikassa kesällä 1966. Lopettamispäivämäärä 29.4.1968 on viivattu kynällä yli ja tekstistä päätelleen siihen on tehty viimeiset lisäykset vuonna 1975.

Lähteen ”löytyminen” on eräänlainen tarina johtolangoista. Löysin käsikirjoituksen arkistosta – eli havahduin sen olemassaoloon – vasta tutkimustyöni keskivaiheilla, ja se olikin mielenkiintoinen löytö! Olin aluksi saanut tutkittavakseni vain ne laatikot,

jotka sisälsivät aineistoa vuosilta 1922 – 1925. *Kaksi leiviskää* –käsikirjoitus oli aivan toisessa laatikossa ja pääsin sen jäljille arkistossa sijaitsevan toisen käsikirjoituksen eli Päivi Aikasalon (2004) kirjoittaman elämäkerran *Alli Wiherheimo - Uranaisen sydän* perusteella. Aikasalon käsikirjoituksessa on nähtävillä tarkat lähdeviittaukset, mitkä puuttuvat painetusta elämäkerrasta. Näitä lähdeviittauksia tarkemmin lukemalla huomasin, että Aikasalo viittaa usein *Kaksi leiviskää* -tekstiin. Itse asiassa siihen on viitattu jo Mirja Huuhkan lyhyessä tekstissä *Alli Wiherheimosta* 1980.

Olisin tietenkin voinut huomata *Kaksi leiviskää* –käsikirjoituksen paljon aiemminkin, koska Aikasalon käsikirjoitus oli arkistossa aina saatavilla ja olin lukenut myös Huuhkan tekstin. Mutta joskus silmien edessä olevaa ei vain havaitse! Aluksi en lukenut Aikasalon käsikirjoitusta niin tarkkaan, koska olin lukenut jo hänen painetun teoksensa ja pyrin keskittymään vain *Alli Wiherheimon* omiin päiväkirja- ja muihin merkintöihin tutkimusvuosina. Lopputuloksen kannalta tämä oma harhailuni on mielestäni ihan hyvä asia, koska sen tuloksena luin aluksi *Alli Wiherheimon* 1920-luvulla tekemät todelliset merkinnät ja sen jälkeen tarinan, jonka hän oli kirjoittanut koko elämästään 1960 – 70-luvuilla.

Kaksi leiviskää on mielenkiintoinen omaelämäkerta ja sen luettuani ihmettelin, miksi *Alli Wiherheimo* ei ollut julkaissut sitä aikanaan. Teksti oli selvästi kirjoitettu omaelämäkerraksi ja sen esipuhe on jopa osoitettu ulkopuolisille, mutta ilmeisesti *Alli Wiherheimon* luonteen eräänlainen ristiriita esti julkaisemisen. Toisaalta hän oli äärettömän kunnianhimoinen, lahjakas ja tehokas, mutta toisaalta arka, alemmuudentuntoinen ja omia saavutuksiaan korostamaton. Arvelen myös, että ajan henki 1960 – 1970-luvuilla vähätteli tällaisia omaelämäkertoja.

Kaksi leiviskää –teksti alkaa esipuheella, joka on kohdennettu Lukijalle. Lyhyessä esipuheessa *Alli Wiherheimo* pitää toisaalta tekstin arvoa mitättömänä, mutta toisaalta toivoo siitä olevan jollekulle hyötyä:

Kun rohkenen tällä otsakkeella verrata itseäni siihen palvelijaan, joka sai herraltaan kaksi leiviskää ja niillä asioituansa luovutti isännälleen tämän alkuperäisen pääoman sekä kaksi toimillaan voittamaansa leiviskää, on vertauskohta pelkättään aritmeettinen. Haltuuni annettiin kaksi leiviskää. Toisena on Luojaltani lahjana saatu kohtalainen työkyky ja työnhalu. Toisena on saamani kasvatus, kodin, koulun, ja yliopiston antama. Aikamäärissä osuu kaksinkertaistuminen melko lähelle. Kävin kouluja noin 19 – 20 vuotta ja toimin työaloillani kiinteästi yli 40

vuotta. Työn tulokset ja niiden ominaispainon punnitsee Suuri Esimies. - - Kun olen kirjoitellut näiden kansien väliin hajanaisia muistoja oman elämäni varrelta, se on ollut hajoavan muistini tallettamien palasten kokoilemista. Muistojani en ole ajatellut enkä yrittänyt julkaistavaksi. Olen suorittanut niin tyypillisen työmyyrän ja -juhdan elämäntyön kuin on ollut naiselle mahdollista omana aikanani eikä siinä ole mitään yleisöä kiinnostavaa. Jätän jälkeeni nämä omaksi huvikseni paperille panemani rivit siltä varalta, että joskus kaivattaisiin niihin sisältyviä tietoja. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

Mielestäni on hienoa, että Alli Wiherheimo lopulta jätti henkilökohtaisen arkistonsa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjallisuusarkistoon (SKS KIA), eikä esimerkiksi hävittänyt sitä. Arkiston lahjoittaminen osoittaa mielestäni myös sen, että hän on halunnut kuitenkin tekstinsä jollakin tavalla julkisuuteen, tai ainakin arvellut että niistä on hyötyä myöhemmin tutkijoille. Arkisto oli suljettu vuoteen 2003 asti, jolloin se avautui tutkijoiden käyttöön.

Wiherheimon arkistossa materiaalia on yhteensä 17 laatikollista. Aineisto on vielä järjestämätön eli sitä ei ole luokiteltu arkistosääntöjen mukaan, mutta Alli Wiherheimo itse oli järjestänyt aineistonsa hyvin. Hänen arkistoaan on sinänsä melko helppo käyttää, koska jokaisessa laatikossa on ainakin viitteellinen sisällysluettelo. Tällaiset tekstit ja aineistot ovat arvokkaita tutkimukselle. Esimerkiksi kulttuurihistoriassa tutkitaan nykyään paljon arjen historiaa eri aloilla ja näissä tutkimuksissa ihmisten yksityiset arkistot ja jäämistöt ovat erittäin arvokkaita. Koska Alli Wiherheimon arkisto on laaja, en ole perehtynyt kaikkeen säilytettyyn aineistoon, vaan sain luettavakseni ne arkistolaatikot, joiden arveltiin sisältävän haluamaani materiaalia. Lopuksi kävin myös läpi selailemalla kaikki muutkin laatikot, mutta en perehtynyt niihin sen tarkemmin.

Lisäksi tärkeitä aineistoa työssäni on tekstit, joista koko tutkimusideani lähti liikkeelle eli Alli Wiherheimon ja *Kotilieden* toimittajana ja toimitussihteerinä vuodesta 1942 toimineen Mirja Huuhkan antamat vastaukset veteraanitoimittajien postikyselyyn. Se tehtiin toimittajan työstä vuonna 1976 Suomen Sanomalehdistön historia -projektin yhteydessä. Kyselyn vastauksia (106 kpl) säilytetään Helsingin yliopiston keskusarkistossa, josta olen saanut kopiot em. vastauksista. Wiherheimon vastauksesta on kopio myös hänen omassa arkistossaan. Huuhkan tekstistä etsin tietoa *Kotiliedestä* ja Alli Wiherheimosta, en kirjoittajasta itsestään.

3.1.2 Sekundaarilähteet ja karsittu aineisto

Sekundaarilähteitä ovat muitten tekstit Alli Wiherheimosta. Tärkein on tietenkin tuore elämäkerta, Päivi Aiksalon (2004) kirjoittama *Alli Wiherheimo - Uranaisen sydän*. Sen lähteenä on hyödynnetty paljon *Kaksi leiviskää* –käsikirjoitusta, kuten Mirja Huuhkan tekstissä Alli Wiherheimosta teoksessa *Työtä ja tuloksia. Suomalaisia vaikuttajanaisia*. (Huuhka 1980, 207 – 219).

Sekundaarilähteiksi luen myös tutkimusajankohtana 1922 – 1925 ilmestyneet *Kotiliedet*, koska etsin niistä tietoa ja vihjeitä nimenomaan Alli Wiherheimon työstä ja työtavasta, en tutki varsinaisesti esim. *Kotilieden* sisältöä tai sisällön vastaanottamista.

Tutkija tekee valintoja koko ajan ja niihin vaikuttavat myös mahdollisuudet, joita on tarjolla. Olisin halunnut esimerkiksi lukea mahdollisia toimitusneuvoston/toimituksen pöytäkirjoja tai muistiinpanoja 1920-luvulta, joista olisi voinut selvittää tarkemmin toimituksen työnjako ja työtavat. Pöytäkirjoja ei kuitenkaan löytynyt. *Kotilieden* toimituksen sihteeri Taija Walli kertoi, ettei *Kotiliedellä* ole mitään arkistoa tallessa 1920-luvulta, ainoastaan vuosikerrat (puhelu pe 4.3.05). Soitin myös WSOY:lle ja siellä lakiosastolla työskentelevä Anu Kemi kertoi sähköpostivastauksessaan 10.3.05, ettei WSOY:n arkistosta löydy pyytämiäni tietoja: ”Jotain tietoja Kotiliettä koskien on varmaankin yhtiön päättävien elinten (hallitus) pöytäkirjoissa, mutta nämä asiakirjat vaativat kirjallisen tutkimusluvan ja talomme periaatepäätöksenä on pidetty, että lupia myönnetään vain laajempia jatkotutkimuksia varten.”

Mitä olen sitten jättänyt tietoisesti pois? Ajattelin aluksi verrata *Kotiliettä* myös muihin lehtiin, esim. niihin ulkomaisiin naistenlehtiin joita oli sanottu *Kotilieden* esikuviksi. Jätin kuitenkin tämän ajatuksen pois, koska työni kohteena on nimenomaan toimittaja, eikä lehti. Jätin myös pois *Kotilieden* toimituskunnan puheenjohtajan, kansanedustaja Hedvig Gebhardin arkistoaineiston käsittelyn. Tutustuttuani siihen pintapuolisesti Kansallisarkistossa, totesin etten saisi sieltä oleellista lisäarvoa juuri minun aiheeseen. *Kotilieden* muiden toimittajien arkistoja en etsinyt käsiini.

Eräs etsimäni aineisto jäi myös löytymättä eli mustakantinen muistikirja, johon oli kirjattu tietoja *Kotilieden* historian varrelta. Siitä on kuva Malmbergin tekstissä Suomen lehdistön historian osassa 8. (Malmberg 1991, 221.) Toisaalta vedin tähän myös rajan: koska en löytänyt muistikirjaa arkistosta, en lähtenyt jäljittämään sitä muualtakaan. Aineistoa oli muutenkin jo runsaasti ja ehkä yhdessä muistikirjassa ei ole ratkaisevasti uutta verrattuna koko muuhun arkistoaineistoon.

3.2 Aikarajaus

Tutkin Alli Wiherheimon toimittajuutta vuosina 1922 – 1925. Tein aikarajauksen aineistolähtöisesti, tutustumalla ensin materiaalin, joka oli saatavissa ja päättämällä rajauksen sen jälkeen. Alli Wiherheimon päiväkirjamerkintöjen ja muistiinpanojen mukaan kolmen ensimmäisen vuoden aikana lehti ehti vakiinnuttaa asemansa ja Allin oma identiteetti toimittajana syntyi.

Aikarajausta puoltaa myös se, että vuosina 1922 – 1925 *Kotilieden* toimitus keskittyi vain perustehtäväänsä eli lehden tekemiseen. Vuodesta 1926 alkaen lehden toiminta alkoi laajentua eri suuntiin. Alli Wiherheimon mukaan mitä kauemmaksi edettiin sodan kouristavista kokemuksista ja mitä paremmaksi elintaso kohosi, sitä enemmän ruvettiin vaatimaan lehdeltäkin, joka opasti koteja. Se koski erityisesti artikkeli- ja kuvasisältöä, mutta muutakin. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.) Tästä kaikesta muusta kasvoikin todella laaja repertuaari ja lehden toimitus oli kaikessa tässä mukana, ainakin ideoimassa, mutta usein myös käytännön työssä.

Vuoden 1926 jouluksi *Kotiliesi* perusti osto-osaston eli rupesi myymään postitse lukijoilleen erilaisia tarvikkeita. Näin saatiin myös maaseudun lukijoille tarjolle mm. ”luotettavien kotimaisten hankkijoiden tuottamia talvitakkeja, trikoovaatetusta ja monenlaista muutakin tarvetavaraa”. Myyntityöstä kehittyi myöhemmin *Kotilieden* Aitta ja sille perustettiin myös myymälä Helsinkiin. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

Vuodeksi 1927 ilmestyi ensimmäisen kerran *Kotilieden* kalenteri, ”varta vasten perheenemäntien tietoutta sisältävä vuosikirja”. Jo ensimmäisinä vuosina oli jaettu lehden sivuilla mm. vaatteiden kaavoja ja rakennusten piirustuksia ja vuonna 1926 aloitettiin *Kotilieden* erillisten pukuliitteiden julkaiseminen. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA ja Aikasalo 2004, 57.)

Lukijoita aktivoiva toiminta lisääntyi myös. Jo alussa alkanut erilaisten kilpailujen järjestäminen jatkui vilkkaana. *Kotiliesi* järjesti opinhaluiselle lukijakunnalleen myös erityiset *Kotilieden* opintopäivät vuosina 1928, 1930 ja 1936, joille pääsi mukaan kaikkiaan noin parituhatta lukijaa. *Kotiliesi* alkoi muistaa lukijoitaan myös lahjoin, esim. vuonna 1926 lehti luovutti kapiot kahdelle morsiamelle, joilla oli kiinnostusta kodin hyvään hoitamiseen. Vuonna 1938 perustettiin edelleen toimiva *Kotilieden* kummikerho, jonka tavoitteena on avustaa vähävaraisia lapsiperheitä. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA ja Aikasalo 2004, 83.)

Myös itse julkaisutoiminta laajeni huomattavasti. 1930-luvun alussa lehden toimitus teki *Emännän tietokirjan*. Siitä tuli neliosainen joka kodin perusteos, jonka ensimmäinen painos 1930 myytiin heti loppuun. *Kotiliesi* perusti myös Kotilieden kirjasto – nimisen kirjasarjan, jossa julkaistiin asiantuntijoiden teoksia eri aiheista kotitalouden alalta. Vuonna 1935 sarjassa oli julkaistu yli 50 teosta. 1930-luvulla perustettiin myös *Kotilieden* ympärille erikoislehtiä, joista tuli myöhemmin itsenäisiä aikakauslehtiä, mm. *Omin käsin* – käsityölehti ja *Puutarhalehti*. (Aikasalo 2004, 83 - 84.)

Kaikki tämä oheistoiminta on sinänsä mielenkiintoista ja hyvinkin tutkimisen arvoista, mutta halusin tutkia nimenomaan toimittajan työtä ja toimittajaksi kasvamista. Siksi tutkimuksen ajanjakso kannatti mieleistäni rajata aikaan, jolloin Alli Wiherheimon pääasiallista työtä oli nimenomaan lehden toimittaminen.

3.3 Konteksti ja työn rakenne

Historiallisen kontekstin pohtiminen ja luominen on olennainen osa historiallista tutkimusta. Tutkija rakentaa jokaista tutkimusta kohden oman kontekstin eli valitsee juuri sen tutkimuksen kannalta relevantit asiat lähteistä. Hän siis harkitsee ja pohtii asiaa itse ennen rajausta. Hyvässä tutkimuksessa on löydetty sellainen konteksti, joka on hyvä juuri tutkittavan ilmiön kannalta. Vaikka kahdessa eri tutkimuksessa olisi sama lähde- materiaali, niissä voi olla silti eri konteksti tutkijansa valinnan mukaan. (Ollila 2003, 56.)

Tutkimukseni konteksti muodostuu paitsi Alli Wiherheimon työympäristön kuvuksesta ja aikakaudesta myös ikään kuin *Kotilieden* 1920-luvun mahdollisesta yleisöstä. Tutkimuskohteenani ei ole *Kotilieden* tilaaja- tai lukijakunta, mutta hahmotan kontekstini niin, että se kuvaa sitä mahdollista maaperää johon *Kotiliesi* upposi. Pohdin tutkimuskirjallisuuden avulla mm. Suomen yhteiskuntarakennetta, suomalaisten koulutustasoa sekä modernisoitumista ja kaupunkilaistumista (esim. Valkonen, Alapuro, Alestalo, Jallinoja, & Sandlund, 1985 sekä Rahikainen, 1996). Myös sukupuolten historia tulee esille (mm. Jallinoja 1983, Ollila 1998 ja 2000 sekä Sulkunen 1991 ja 1995) sekä ajan poliittinen ja kulttuurihistoriallinen tilanne (mm. Eduskunnan historia n.d. ja Kervanto Nevanlinna & Kolbe 2003.).

Yksi esimerkki kontekstin luomisesta on mikrohistorioitsija Giovanni Levin teos *Aineeton perintö – Manaajapappi ja talonpoikaisyhteisö 1600-luvun Italiassa*. Alkuperäinen teos *L'eredita immateriale* ilmestyi 1985 ja suomennos 1992. Levi tutkii siinä

Santenan kylän kirkkoherran Giovan Battista Chiesan lyhyehköä uraa kansanparantajana, pahat henget pois ajavana manaajana, ja siihen johtaneita syitä. Levi rakentaa tutkitavalle henkilölle tarkan ja monipuolisesti valotetun sosiaalisen taustan. Koko tutkimuksesta tausta vie itse asiassa huomattavasti isomman osan kuin Chiesan manaajatyön selvittely, johtuen myös siitä että 1600-luvulla tehdystä työstä on tallella enää muutamia asiakirjoja. Chiesan tapaus esitellään ensimmäisessä luvussa ja siihen palataan vasta viidennessä luvussa. Luvut 2 – 4 käsittelevät perhestrategioita yleensä, suhtautumista maahan ja maakauppoihin sekä valtajärjestelmää. Kaksi viimeistä lukua (6-7) käsittelevät vielä vallan määritelmää ja ilmenemismuotoja. Levi päätyy tulokseen että Chiesasta tuli kansanparantaja, koska se kuului hänen perheensä (taloudelliseen) selviytymisstrategiaan. (Levi 1992, passim.)

Omassa työssäni on samantyyppinen rakenne. Aluksi kuvaan 1920-luvun Suomea (luku 5). Sen jälkeen kerron Alli Wiherheimon taustasta (luku 6). Luvussa 7 kuvaan *Kotiliettä* vuosina 1922 – 1925 mahdollisimman seikkaperäisesti. Luvussa 8 palaan päähenkilö Alli Wiherheimoon ja kerron hänen työstään, toimintatavoistaan ja tunteistaan. Myös työn tulokset eli *Kotilieden* sisältö esitellään tässä luvussa. Päättäväisyydessä 9 koan yhteen nuoren toimittajan Alli Wiherheimon selviytymisstrategiat 1920-luvun Suomessa.

Peltosen mukaan Levin teoksen päähenkilö ei olekaan Giovan Battista Chiesa, eikä edes hänen kyläyhteisönsä, vaan ”ne erilaiset, mutta pitkälti yhteneväiset strategiat, joiden avulla eri henkilöt ja eri ryhmät torjuivat tulevaisuuden epävarmuutta”. (Peltonen 1992, 14). Samalla tavalla toivon, että kuvaamalla tarkkaan Alli Wiherheimon arkea toimittajana, kuva laajenee lopulta yhdeksi eläväksi kuvaksi 1920-luvusta. Silloin se voi vastata osittain myös kysymyksiin miksi, miten ja millä ehdoilla *Kotiliedestä* tuli niin nopeasti suosittu ja arvostettu lehti. Mitä tietoisia ja tahattomiakin ratkaisuja lehden toimittaja ja koko toimitus tekivät asian eteen?

4 Tutkimusmenetelmät

4.1 Mikrohistoriallinen tutkimusmenetelmä

Mikrohistoriallisessa tutkimuksessa korostetaan ns. abduktiota eli yksityisestä yleiseen etenevää päättelyä. Ollilan (1996) mukaan mikrohistoria lähtee liikkeelle ilman valmista teoriaa, mutta pyrkii tutkimustyön edetessä rakentamaan teoriaa. Näin se poikkeaa esim. yhteiskuntatieteellisesti painottuneesta historian tutkimuksesta, joka pyrkii testaamaan jotakin teoriaa tai hypoteesia.

Mikrohistoria lähtee liikkeelle hyvin konkreettisista asioista. Juuri konkreettisuus tuo mukanaan erilaisia mahdollisuuksia löytää yhteyksiä yksilön elämän ja laajemman yhteiskunnallisen kontekstin ja muutoksen välillä. (Elomaa 1998, 12.) Mikrohistorian tavoitteena ei ole kuitenkaan jäädä yksityiskohtien ”vangiksi”, vaan tutkija voi esittää niiden pohjalta laajempia tulkintoja ja teorioita. (Ollila 1996, 11.)

Mikrohistorioitsija perehtyy suppeahkoon, tarkasti rajattuun lähdemateriaaliin huolella eli ns. lähiluvun menetelmällä. Toisaalta mikrohistorioitsijankin on tunnettava hyvin ko. aikakausi, jotta hän osaa kiinnittää huomioita olennaisiin kysymyksiin ja nähdä asiat oikeissa yhteyksissään. (Ollila 1996, 8.)

Ollila korostaa mikrohistoriassa ns. dialogisuusperiaatteen merkitystä. Vaikka tutkijalla on tietenkin aina esiymmärrys tai oletus aiheestaan, hänen pitäisi pystyä kyseenalaistamaan se, jotta hän pääsisi kunnolliseen vuoropuheluun, dialogiin lähteidensä kanssa. Vain näin tutkija voi havaita lähteistä esiinnousevat kysymykset ja teemat eikä toteuta vain yksisilmäisesti omaa näkökulmaansa. (mt. 11.)

Mikrohistorioitsijaa voi verrata antropologiin, jonka kohde on kuitenkin menneisyydessä. Menneisyyttä pitää lähestyä kuin vierasta kulttuuria ja se pitäisi voida nähdä kaikessa moninaisuudessaan ja ristiriitaisuudessaan. Dialogisuusperiaatteen tavoitteena on välttää anakronismi eli nykypäivän tulkintojen ja käsitteiden projisoiminen menneisyyteen. (mt. 9, 11.)

Mikrohistorian tavoitteena on hyödyntää lähteitä juuri sellaisina kuin ne ovat. Jos lähteet ovat esim. muistitietohistoriaa (kirjeitä, päiväkirjoja ym.), sitä hyödynnetään tietoisesti. Mikrohistoria hyväksyy siis lähteiksi myös sellaisia lähteitä, joita historialli-

nen lähdekritiikki on pitkään väheksynyt mm. subjektiivisuuden takia (Elomaa 2001, 63).

Lähteiltä kysytään juuri niille sopivia kysymyksiä, ei välttämättä samanlaisia kuin ”virallisilta” lähteiltä. Jos lähde ei vastaa tutkijan kysymyksiin, on kysyttävä siltä parempia kysymyksiä. (Elomaa 2001, 61.)

Kalelan (2000) mukaan historian tutkimuksen perinteinen metodi, lähdekritiikki, voidaan hylätä yleiskäsitteenä uusien historioiden myötä. Jos haluaa maksimoida lähteiden välittämän informaation, ei ole mielekästä ajatella niiden ”kritiikkiä”. Hän kannattaa tilalle ilmaisua lähteiden lukeminen tai erittely. (Kalela 2000, 91.) Ukkosen mielestä muisteluaineistoja käsiteltäessä lähdekritiikin yhteydessä ei tarvitse niinkään pohtia muistin epäluotettavuutta, vaan esim. sitä, miksi menneisyyden asioita ja tapahtumia muistetaan ja muistellaan juuri tietyllä tavalla. (Ukkonen 2000, 240.)

Kuinka yleistettäviä mikrohistorian tulokset sitten ovat? Voiko tästä tutkimuksesta vetää joitain yleisiä johtopäätöksiä 1920-luvun aikakauslehtitoimittajista? Kyllä ja ei. Natalie Zemon Davisin (1996) mielestä mikrohistorian ei edes tarvitse pyrkiä edustavuuteen, vaan kuvaavuuteen. Mikrohistorian on oltava vuorovaikutuksessa makrohistorian kanssa, mutta se ei saa olla vain makrohistorian palanen tai muunnelma. Mikrohistoriallinen tutkimuskohde ei ole ”maailma hiekanjyvässä” vaan paikallinen valtakeskitymä, joka vaikuttaa muihin vastaaviin ja johon muut vaikuttavat. (Davis 1996, 13 – 16).

4.2 Mikrohistorian arviointia

4.2.1 Vertailu muuhun laadulliseen tutkimukseen

Mikrohistoria on läheistä sukua monille laadullisen tutkimuksen nykymenetelmille. Samanlaisia ajatuksia ja tutkimustapoja on monissa muissa menetelmissä, ja ne eroavat monesti mikrohistoriasta vain siinä, että tutkimus ei kohdistu menneisyyteen.

Eskola ja Suoranta (1998, 15) esittävät laadullisen tutkimuksen tunnusmerkeiksi mm. seuraavia piirteitä: tutkittavien näkökulma, harkinnanvarainen tai teoreettinen otanta, aineiston laadullis-induktiivinen analyysi, hypoteesittomuus ja narratiivisuus. Kaikki nämä ovat tuttuja myös mikrohistoriasta. Esimerkiksi aineistolähtöisessä analyysissä on

sama idea kuin mikrohistoriassa: teoriaa rakennetaan empiirisestä aineistosta lähtien ikään kuin alhaalta ylös tai mikrohistorian sanoin abduktion avulla.

Esittelen tässä tarkemmin narratiivisen menetelmän, koska se on noussut merkittäväksi suuntaukseksi ja koska se on ajatuksiltaan hyvin lähellä mikrohistoriaa.

1990-luvulla alettiin puhua narratiivisesta käänteestä tai elämäkerrallisesta käänteestä, koska elämäkertojen ja elämäntarinoiden käyttö lisääntyi niin voimakkaasti eri tieteenaloilla. Eri tieteissä elämäkerrallisen lähestymistavan taustalla olevat näkemykset vaihtelevat, mutta yhteistä niille on kiinnostus yksittäisen ihmisen ainutkertaiseen tapaan kokea, ajatella ja toimia. (Heikkinen 2001, 117.)

Guba & Lincolnin mukaan (1995, ks. Heikkinen 2001, 118) narratiivisuuden esiintulo liittyy meneillään olevaan tiedon- ja tiedekäsityksen muutokseen eli käänteeseen kohti konstruktivismia.

Narratiivisuus liittyykin usein konstruktivistiseen tietoteoreettiseen näkökulmaan ja postmodernistiseen tiedonkäsitykseen. Postmoderni tiedonkäsitys hylkää perinteisen objektivistisen tiedonkäsityksen, jonka mukaan on olemassa yksi todellisuus ja sitä koskeva totuus. Mm. Zeller (1995) on todennut, että postmodernismin näkökulmasta positivistinen tiede on suuri metakertomus, joka pitää yllä objektiivisuuden ja systemaattisuuden mielikuvia retorisin keinoin (Heikkinen 2001, 120).

Konstruktivismi korostaa näkemystä, jonka mukaan ihmiset konstruoivat eli rakentavat tietonsa ja identiteettinsä kertomusten välityksellä. Konstruktivismin peruslause on, että ihminen rakentaa tietonsa aikaisemman kokemuksensa varaan. Näkemys asioidista muuttuu koko ajan tiedon ja kokemusten lisääntyessä. Tulkitsemme maailmaa koko ajan muuttuvana kertomuksena. Kertomus syntyy ja liittyy aina uudelleen siihen kulttuuriseen kertomusvarantoon, jota kutsutaan tiedoksi. (Heikkinen 2001, 118 – 119.)

Hatch ja Wisniewski (1995) ovat koonneet neljä tekijää jotka tekevät tutkimuksesta narratiivisen (ks. Heikkinen 2001, 129 – 130). Narratiivisessa tutkimuksessa huomio kohdistuu yksilön merkityksenantoon. Huomion kohdistuminen ihmisten omiin kertomuksiin erottaa esim. tutkimuksesta, jossa tietoa kerätään haastattelulomakkeilla. Niissä merkityksenanto perustuu tutkijan ajatteluun, kun taas narratiivisessa tutkimuksessa pyritään tutkijan ja tutkittavien yhteiseen merkityksen luomiseen. Tärkeätä on myös henkilökohtainen kosketus tutkittaviin ja historiallisessa tutkimuksessa se tarkoittaa monipuolista perehtymistä kirjoittajan/tutkittavan elämään. (Heikkinen 2001, 129 – 130.)

Narratiivisen tutkimuksen keskeisin piirre on se, että se ei pyri objektiiviseen tai yleistettävään tietoon, vaan paikalliseen, henkilökohtaiseen ja subjektiiviseen tietoon. Yksilöiden kertomuksiin perustuva merkityksenanto mahdollistaa sen, että ”ihmisen ääni” pääsee kuuluviin. Tieto muodostuu moniääniseksi, joukoksi pieniä kertomuksia, eikä pelkisty yhteen, universaaliin ja monologiseen ”suureen kertomukseen”, joka toimii usein myös vallan ja manipulaation välineenä. Narratiivisessa tutkimuksessa on yleistä myös käytännöllinen suuntautuminen sekä tutkittavien henkilöiden olojen mahdollinen kohentaminen. (Heikkinen 2001, 129 – 130.) Tutkittavien olojen kohentaminen on narratiivisessa tutkimuksessa yhteinen piirre toimintatutkimuksen kanssa. Tämä piirre taas luonnollisesti erottaa mikrohistorian ja narratiivisen tutkimuksen toisistaan, mikrohistoria ei luonnollisestikaan pyri tutkittavan olojen muuttamiseen.

4.2.2 Oma tulkintani mikrohistoriasta

Mikrohistoria ei ole yksi selkeä menetelmä, vaan jokainen tutkija tekee lopulta oman johtopäätöksensä, minkälaiseksi mikrohistoria hänen työssään muodostuu. Ei ole olemassa mitään sääntöjä, vaan pikemminkin jokaista aineistoa ja tutkimuskohdetta pyritään lähestymään sen omilla ehdoilla. Mikrohistoria on lähinnä tietynlainen näkökulma menneisyyteen, eräänlainen sammakkoperspektiivi. (Elomaa 2001, 72 – 73.)

Peltosen mielestä mikrohistoria ei ole tutkimusmetodi, vaan hän käsittää sen jonnain laajempaan, joka liittyy tutkimuksen lähtökohtiin, strategiaan ratkaisuihin tutkimuksen alussa sekä koko työhön vaikuttaviin valintoihin. Hän korostaa että keskustelu mikrohistoriasta on erityisesti metodologista keskustelua. (Peltonen 1999, 21.)

Oma tavoitteeni on yhdistää työssäni mikro- ja makrohistoria. Elomaan mukaan sama tavoite on nykyään yleensäkin historiallisessa tai yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Mikro- ja makrotason suhde nähdään kaksisuuntaisena ja yksisuuntaisten syiden sijaan puhutaan vuorovaikutuksesta. (Elomaa 2001, 73.) Ollilan mielestä todellinen synteesi voi syntyä silloin, kun onnistutaan yhdistämään molemmat näkökulmat ja tekemään entistä monitasoisempia tulkintoja menneisyydestä (Ollila 1996, 12).

Mikrohistoriallisessa tutkimuksessani perehdyn tarkkaan *Kotiliettä* tai Alli Wierheimon toimittajuutta koskevaan arkistoaineistoon. Luvussa 3.1 olen kuvannut myös, kuinka aineistoni laajeni johtolankojen perusteella.

Lähiluku on tärkeä mikrohistorian menetelmä. Omassa työssäni se tarkoitti konkreettisesti sitä, että perehdyin em. arkistoaineistoon aluksi lukemalla materiaalin läpi.

Sen jälkeen olen lähilukenuit useampaan kertaan kaiken sen aineiston, joka on tehty tutkimusvuosina 1922 – 1925 tai jossa viitataan niihin. Tutkimukseni kannalta tärkeimmät tekstit olen litteroinut sähköiseen tekstimuotoon kannettavan tietokoneen avulla. Osan teksteistä olen saanut itselleni valokopioina.

Lähilukemista auttoi huomattavasti litterointi. Sain esim. kopiot *Kaksi leiviskää* -käsikirjoituksen niistä sivuista, joissa Alli Wiherheimo kertoi nuoruudestaan ja *Kotilieden* alkuajoista. Päästäkseni siihen paremmin sisälle, päätin litteroida koko tekstin. Siitä tuli 11 sivua pitkä teksti, jota kirjoittaessani ajatukset ”lensivät” 1920-luvulle. Se auttoi myös jäsentämään Alli Wiherheimon elämän tapahtumia paremmin. Teksti tutustutti myös hänen tapaansa kirjoittaa: monesti olisin esimerkiksi valinnut sanajärjestyksen toisin kuin hän!

Tutustuttuani *Kaksi leiviskää* -tekstiin ikään kuin näin sisältä päin, rupesin arvostamaan entistä enemmän Alli Wiherheimon jättämää aineistoa. Koska Alli Wiherheimo kirjoitti lehteensä todella vähän vuosina 1922 – 1925, halusin saada tähän pro graduun kuulumaan hänen oman äänensä: hänen tapansa muistaa asioita, kuvata niitä ja kertoa niistä. Siksi haluan että työssäni on mahdollisimman paljon suoria lainauksia Allin omista teksteistä. Mielestäni *Kaksi leiviskää* -teksti on kaikkiaan niin mielenkiintoinen, että Alli Wiherheimo olisi voinut hyvin julkaista sen sellaisenaan.

Kuinka ”totta” Alli Wiherheimon muistiinpanot ja elämäntarina ovat? Mielestäni tämä kysymys ei ole oleellinen. Kysymys perustuu ns. moderniin kielikäsitteeseen, jonka mukaan tutkittavien vastaukset kertovat siitä, mikä on totta ja välittyvät siten totena tutkijalle. Työni pohjautuu paremminkin konstruktionistiseen kielikäsitteeseen, jonka mukaan kieli on itsessään todellisuutta tuottava tekijä. Sen mukaan todellisuuden sinänsä ei ole pääsyä, vaan joudumme aina tyytymään todellisuuden sellaisena kuin se meille ilmenee erilaisissa tulkitsemisen ja ymmärtämisen prosesseissa. (Eskola & Suoranta 1998, 139.) Näin ollen on mielestäni tärkeää muistaa, että päiväkirja on päiväkirja ja kirje on kirje – ne kertovat jotain tekijästään ja omasta ajastaan, mutta eivät kerro kuitenkaan koko ”totuutta” esim. ko. henkilöstä tai hänen yhdestä päivästä.

Pro graduani voi luonnehtia myös tiedonhankinnan strategialtaan tapaustutkimukseksi, koska siinä tutkitaan yhden toimittajan työn syntyä 1920-luvun alussa. Tapaustutkimuksessa pyritään kokoamaan tutkittavasta tapauksesta monipuolisesti ja monella tavalla tietoja, ja pyrkimyksenä on ymmärtää ilmiötä syvällisesti. (Metsämuuronen 2001, 17). Toisaalta mikrohistoriallinen ote ei pyri yleistykseen kuten tapaustutkimukset usein, vaan kuvailuun.

4.3 Tutkimuksen käytännön ratkaisut: luvat ja esityksen muoto

Historiallisessa tutkimuksessa on ratkaistava monia käytännön seikkoja ennen tutkimuksen lopullista julkaisua.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjallisuusarkiston aineistot ovat periaatteessa avoimia tutkijoille. Alli Wiherheimon arkisto SKS:ssä on avautunut tutkijoiden käyttöön vuonna 2003. Arkistoaineisto on kuitenkin aina tekijänoikeuslain alaista. SKS:n ohjeiden mukaan arkistossa olevista asiakirjoista saa siteerata otteita tutkimusten yhteydessä, mutta kokonaisia asiakirjoja ei kuitenkaan saa julkaista ilman tekijänoikeuden omistajan lupaa. Koska tutkimuksessani on pitkiäkin lainauksia aineistosta, varmistin niiden sopivuuden arkistonjohtaja Anna Makkoselta. Päädyimme tulokseen, että lainaukset eivät ole liian pitkiä, eikä kokonaisia asiakirjoja ole siteerattu.

On hyvin merkittävä kokemus päästä tutustumaan toisen ihmisen jättämään laajaan arkistoaineistoon. Tekstejä lukiessa on samalla kertaa iloinen tarjolla olevasta laajasta tiedon määrästä ja epävarma siitä, kuinka osaa käyttää tarjolla olevia tietoja niin, että kunnioittaa myös arkiston jättäjää sekä hänen omaisiaan. Aikasalo pohti samoja kysymyksiä kirjoittaessaan Alli Wiherheimon elämäkertaa. Hän päätyi siihen, että luomalla kuvan kohteestaan tutkija tavallaan kahlitsee kohteen valitsemalla tarinaan juuri ne tiedot, jotka tutkija itse näkee tärkeiksi. Toisaalta tutkija voi toimia vain oman ymmärryksensä pohjalta: ”Näen sen, minkä näen, koska muutakaan en voi.” Toisaalta Aikasalo muistuttaa, että elämäkerran kirjoittaminen on myös subjektiivista, samalla kun kirjoittaa kohteestaan, kirjoittaa myös itsestään. (Aikasalo 2004, 283 – 284.)

Olen myös päätenyt siihen, että luon kohdehenkilöstä vain yhden kuvan, joka ei ole lopullinen ”totuus”, mutta toivottavasti antaa oman monipuolisen kuvansa Alli Wiherheimosta. Minun kuvani Alli Wiherheimosta voi olla hieman erilainen kuin Aikasalon, mutta olen vakuuttunut mikrohistorian tapaan, että molempia tarvitaan.

Aikasalo käyttää teoksessaan Alli Wiherheimosta paljon pelkästään etunimeä. Oma ratkaisuni on se, että käytän Alli Wiherheimosta vuoroin koko nimeä ja vuoroin etunimeä, aina kulloisenkin tekstiyhteyden mukaan.

Tutkimuksessani on käytetty kuvia, koska ilman niitä mikrohistoriallinen kuvaus *Kotilieden* toimittajan työstä jäisi mielestäni vajaaksi. Kuvaa ei voi varsinaisesti siteerata, mutta tieteelliseen tekstiin saa ottaa kuvia, jos ne liittyvät oleellisesti tekstin sisältöön. Tietenkin myös lähdemerkintöjen on oltava kunnossa. (Kerosuo 2004.)

Koska tutkielman esitystavasta ja ulkoasusta on olemassa monenlaisia ohjeita, päätin noudattaa tiedotusopin laitoksen ohjeiden lisäksi vain yhden oppaan eli Tutki ja kirjoita –kirjan ohjeita (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004). Jos en löytänyt ongelmaani sieltä ratkaisua, tein päätöksen itse.

5 Alli Wihorheimon Suomi 1920-luvulla

5.1 Yhteiskunnan poliittinen ja kulttuurihistoriallinen tilanne

5.1.1 Taustaa: Euroopan ja Suomen kulttuurihistoriaa

Useimmat eurooppalaiset yhteiskunnat kokivat suuren yhteiskunnallisen rakennemurroksen noin vuosina 1860 – 1914. Aikakautta luonnehditaan yleensä mm. teollistumisen, urbanisoitumisen sekä kehityskunnon, edistyksen ja modernisoitumisen ajaksi. Teollinen tuotanto kasvoi, kaupungistuminen kiihtyi ja yhä uusia tuotteita saatiin kuluttajille mm. rautateiden, höyrylaivojen ja talvimerenkulun avulla. (Kervanto Nevanlinna & Kolbe 2003, 13.)

Eurooppalaista kulttuuria leimasi myös toiseen maailmansotaan asti jännite perinteen ja modernin välillä. Perinne puolusti uskonnollisuutta, yhteisön vakiintuneita tapoja ja maatalouteen tukeutuvia elinkeinoja. Modernisaation lähtökohtana oli taas muutos, entisen hylkääminen uuden hyväksi. Tämä jännite merkitsi samalla entistä tietoisempaa suhdetta aikaan, historiaan. Historiasta tuli keino sopeutua muutoksen virtaan. Historiatieteiden avulla luotiin ja vahvistettiin käsityksiä menneisyydestä sekä luotiin myös uusia perinteitä. Suomalaisessa kulttuurihistoriassa voidaankin jaksoa 1800-luvun lopulta toiseen maailmansotaan luonnehtia historian ja uusien perinteiden muodostamisen aikakaudeksi. (Kervanto Nevanlinna & Kolbe 2003, 13 – 14.)

1800-luvun lopun aikalaiset näkivät kansakunnan ja valtion syntymisen yhtenä prosessina, jonka ensimmäisessä vaiheessa synnyttiin tietoisuus kansakunnasta ja toisessa muodostettiin kansallisvaltio. Sen katsottiin onnistuvan, kun kansakunnan kulttuuri, sivistys, taide ja kirjallisuus olivat riittävän korkealla tasolla. Kieli nousi olennaiseksi asiaksi eurooppalaisessa nationalismissa. Fennomaanit pyrkivät paitsi maan suomenkielistämiseen, myös valtion vahvistamiseen, kansalliseen yhtenäisyyteen sekä yhteiskuntaluokkien välisten sivistyserojen kaventamiseen. (Kervanto Nevanlinna & Kolbe 2003, 17.)

Kansallisen kulttuurin kehittäminen edellytti, että sivistyneistö vahvisti kansan kykyä ajatella itsenäisesti, omalla kielellään eli suomeksi. Kansallinen kulttuuri oli luotu ruotsiksi ja se oli myös maan opetus-, hallinto- ja lainsäädäntökieli. Suomen kielen

asema oli alkanut vähitellen parantua 1860-luvulta lähtien ja esimerkiksi jo 1870-luvulla ilmestyi suomenkielisiä sanomalehtiä enemmän kuin ruotsinkielisiä. Ruotsi säilyi silti sivistyneistön pääkielenä ja varsinainen kielenvaihdos tuli vasta 1900-luvun alussa. (Kervanto Nevanlinna & Kolbe 2003, 17 - 19.)

Suomi loi itselleen näin monien Euroopan maiden tavoin historiallisen ja ideologisen oikeutuksen kansakuntana. Se ilmeni mm. tapahtumina ja ilmiöinä, jotka vaikuttivat kansallisen hahmon, perinteen ja identiteetin ”keksimiseen”. Niitä olivat mm. esiintymiset maailmannäyttelyissä, kansallisten juhlapäivien muotoutuminen, lippujen ja muiden tunnusten käyttäminen, suurjuhlien järjestäminen ja suurmiesten juhlistaminen. Patrioottinen kuva Suomesta muodostui talonpoikaisesta elämäntavasta sekä maaseudun ja luonnon liitosta. (Kervanto Nevanlinna & Kolbe 2003, 20.)

Perhe nousi 1800-luvulla kansallisen ja valtiollisen elämän keskipisteeksi. Ydinperheestä eli vanhemmista ja heidän lapsistaan sekä kodista tuli tärkein yhteiskuntaa koossa pitävä voima. Yhteisöllinen eli suureen sukuun liittyvä elämäntapa oli väistymässä, mutta sukutunne säilyi silti voimakkaana ja kiinnostus esim. sukututkimukseen kasvoi. (Kervanto Nevanlinna & Kolbe 2003, 15.)

5.1.2 Suomi sisällissodan 1918 jälkeen

Kun *Kotiliesi* syntyi 2.12.1922, Suomen nuori valtio vietti pian viidettä itsenäisyyspäiväänsä. Kaikilla 24 vuotta täyttäneillä suomalaisilla, myös naisilla, oli ollut äänioikeus valtiollisissa vaaleissa jo 16 vuotta: uusi, yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen perustuva valtiopäiväjärjestys oli annettu 1906. Työpäivä oli määrätty 8-tuntiseksi ja kunnallinen äänioikeus oli annettu kaikille Suomen kansalaisille 1918. Suomen toinen presidentti Lauri Kristian Relander valittiin virkaansa 1925 K.J. Ståhlbergin jälkeen.

1920-luku oli ensimmäisen maailmansodan jälkeistä jälleenrakentavaa nousukauden aikaa. Suomalainen teollisuus saavutti 1920-luvun alussa rauhanaikaisen toimintakykynsä ja Suomen vienti elpyi. Elämä vilkastui muutenkin ja nousukausi innosti uusien asioiden omaksumiseen. 1920-luvulla yleistyivät mm. tehdasvalmisteisten vaatteiden käyttö, naisten lyhyt tukkamuoti ja kasvojen ehostaminen. Valokuvaaminen yleistyi harrastuksena ja autoilu tuli muotiin. Alkoholin kulutuskin nousi, vaikka kieltolaki oli voimassa 1919 – 1931. Käytännössä tämä tarkoitti että salakuljetus kukoisti ja virolainen pirtu virtasi. (Agricola, n.d.)

Juuri nyt, kun kesäkin on kukkeimmillaan on Teidän hankittava Ford-auto. Lähin Ford-myyjä näyttää Teille sitä jo tänään.

Ford Touring-vaunun hinta on Smk. 21,900- vapaasti Helsingissä. Rahti ostajan paikakunnalle erikseen.

Asutteko maalla?

Tiedättehan itse miten hankalaa ja aikaa ottavaa on aina pitää silmällä kulkuneuvojen lähtöaikoja ja täpötäysissä auto-busseissa tai junissa matkata kaupunkiin, tai palata sieltä. Valtan toisin voitte jakaa aikanne jos hankitte itsellenne Ford-auton. Mihin vaan haluattekaan lähteä — aina on Ford Touring-vaununne valmis käytettäväksenne. Sen varmuus on jo tullut sananparreksi. Se vaunu on Teidän hankittava ja siihen Teillä on varaa.

Ford
TOURING

F 884-235-705

Kuva 1. Autoilun lisääntyminen näkyi myös *Kotiliedessä*. Lehdessä oli jo alkuaikoina juttuja autoilusta ja esim. Ford julkaisi kokosivun mainoksia, joissa suositeltiin autoa erityisesti maalaisille, jotka voivat lähteä haluamaan aikana minne vaan, kun käytössä on Ford Touring –vaunu. (Kotiliesi 1925, 459.)

Maailmansotien välisenä aikana teollisuuden kasvu oli Suomessa huippuluokkaa. Teollisuus työllisti yhä enemmän maatalouden työvoimareserviä. Suomessa tultiin vasta nyt vaiheeseen, jossa muut Pohjoismaat olivat olleet jo ennen ensimmäistä maailmansotaa. Muuttoliike kaupunkiin kiihtyi 1920 - 1930-luvuilla ja maatalousväestön vähenemiseen vaikutti myös syntyvyyden jatkuva aleneminen. (Alapuro 1985, 78 – 79.)

Suomen elinkeinorakenteen muutos kuvastaa maan asemaa kansainvälisessä vertailussa. Suomi oli agraarinen maa, joka kuitenkin teollistui ja samalla vaurastui nopeas-

ti. Suomi ei ollut teollistuneinta Länsi-Eurooppaa, jonka piiriin kuuluivat mm. Ruotsi ja Englanti. Suomi ei kuitenkaan kuulunut kehittymättömään Itä-Eurooppaankaan, vaan se oli eräänlaisessa väliasemassa. Sillä oli kansainvälisessä työnjaossa tärkeä asema erityisesti metsäteollisuustuotteiden valmistajana. (Alapuro 1985, 80.)

1920-luvulla modernismi oli jo tietoinen aate, mutta ei vielä osa koko kansan mentaliteettia. Käytännössä uutuuksia toteuttivat aina 1930 – 1940-luvuille saakka vain pienet edelläkävijäryhmät, kuten taiteilijat ja insinöörit. Kansalaisia valistettaessa ja kansakunnan identiteettiä rakennettaessa kulttuurin jatkuvuutta pidettiin tärkeämpänä kuin modernismin edellyttämää perinteen katkaisemista. Esimerkiksi Edith Södergranin loppusoinnuttomat runot tai Alvar Aallon paljas funktionalismi saivat vielä odottaa laajempien kansalaispiirien ymmärtämystä. Aatemaailma kiteytyi ennen toista maailmansotaa paremminkin klassismiin. Suomen itsenäisyyden alkuajan tärkein julkinen rakennus eli Eduskuntatalo (1931) oli klassismin monumentaalisin saavutus. Muualla Euroopassakin ensimmäinen maailmansota oli vähentänyt kiinnostusta avantgardismiin, ja perspektiiviä tulevaisuuteen haettiin historiasta. (Kervanto Nevanlinna & Kolbe 2003, 23 - 24.)

5.1.3 Eduskunnan toiminta ja poliittinen jakautuminen

Vuosina 1919 – 30 luotiin perusta itsenäisen Suomen lainsäädännölle. Sisällissodan jälkeen vuonna 1919 vahvistetussa tasavaltaisessa hallitusmuodossa painotettiin vahvaa toimeenpanovaltaa. Monarkiasta luopumaan joutunut oikeisto halusi luoda lujan hallitusvallan ja ajoi tasavallan presidentille laajoja valtaoikeuksia. Presidentti saikin Suomessa poikkeuksellisen laajat valtaoikeudet. (Eduskunnan historia, n.d.)

Ajanjaksoa 1919 – 30 leimasi sisällissodan tapahtumien jäljiltä jyrkät poliittiset vastakohtaisuudet. Poliittisesti jakavia seikkoja olivat lisäksi kielikysymykset ja porvarillisella puolella käyty valtiomuototaistelu. Koska eduskunta oli hyväksynyt parlamentarismien periaatteen noudatettavaksi eduskunnan ja hallituksen välisissä suhteissa, ajanjakso oli myös parlamentaarisen järjestelmän ensimmäinen kokeilukausi. (Eduskunnan historia, n.d.)

Suomen poliittista järjestelmää leimasi porvarillinen valta aina 1930-luvun lopulle saakka. Puolueiden kannatukseen tuli uusia piirteitä sisällissodan jälkeen. Maalaisliitto kehittyi suureksi puolueeksi, se ei ollut enää pienviljelijäin puolue kuten aiemmin. Työläiset ja monet pienviljelijät äänestivät edelleen sosiaalidemokraatteja tai Suomen sosia-

listista työväenpuoluetta, joka oli syntynyt sisällissodan jälkeen. Siinä toimivat vuonna 1918 perustetun ja kielletyn Suomen kommunistisen puoleen jäsenet sekä vasemmistososialistit. Puolue toimi vain 1920-luvulla ja silloinkin välillä eri nimisenä. SDP:n kannatus kaupunkilaisten keskuudessa lisääntyi, vaikka selvä enemmistö molempien sosialistipuolueiden äänestäjistä asui edelleen maaseudulla. (Alapuro 1985, 97.)

Taulukko 1. Puolueiden voimasuhteet eduskunnassa ja naisten määrä kansanedustajista muutamina vuosina ajanjaksolla 1916 - 1930.

Puolue	1916	1917	1922	1924	1930
Suomen Sosialidemokraattinen Puolue	103	92	53	60	66
Sosialistinen Työväenpuolue			27	18	
Sosialistit	103	92	80	78	66
Maalaisliitto/Keskustapuolue/ Suomen Keskusta	19	26	45	44	59
Suomalainen Puolue/ Kansallinen Kokoomus	33	32	35	38	42
Ruotsalainen kansanpuolue/ Svenska folkpartiet	21	21	25	23	20
Nuorsuomalainen puolue	23	24			
Kansallinen Edistyspuolue/ Suomen Kansanpuolue /Liberaalinen Kansanpuolue			15	17	11
Suomen Pienviljelijäin Puolue					1
Muut	1	5			1
Ei-sosialistit	97	108	120	122	134
Kansanedustajia yhteensä	200	200	200	200	200
Naisia kansanedustajista	24	18	20	17	11

Lähde: Eduskunnan historia http://www.eduskunta.fi/fakta/historia/fin/index_5.htm

Vanhimmat suomenkieliset porvarilliset puolueet järjestäytyivät uudelleen sisällissodan jälkeen. Suomalainen puolue sai kaksi perillistä: Kansallisen kokoomuspuolueen ja Kansallisen edistyspuolueen. Kokoomuksen äänestäjät olivat teollisuuden ja liike-elämän edustajia sekä suurtilallisia ja ylempää suomenkielistä virkamiehistöä. Edistys-

puolue oli puolestaan keskiluokkaisempi kannatuspohjaltaan. Ruotsalainen kansanpuolue sai edelleen pääosan ruotsinkielisten äänistä. (Alapuro 1985, 98.)

5.2 Naisen asema: uusi nainen syntyy

Englantilainen kirjailijatar Alec Tweedie kirjasi matkakirjaansa 1894 huomion, että ”Suomessa ei ole sukupuolia”. Hänestä vaikutti kolmen eri seikan perusteella siltä, ettei Suomessa ole vastaavia sukupuolieroja kuin Englannissa: naisia ei karsinoitu seuraelämässä, naisilla oli mahdollisuus samaan koulutukseen kuin miehilläkin ja kansannaiset näyttivät osallistuvan kaikkiin töihin. (Haapala 2003, 169.)

Haapalan mukaan Tweedien huomiot perustuivat siihen nurinkuriseen seikkaan, että Suomessa oltiin tavallaan vielä jäljessä kehittyneemmistä porvarillisista yhteiskunnista: sukupuolten eriytymistä vasta ”harjoiteltiin”. Suunta oli siis kohti sukupuoliluokkia. (Haapala 2003, 169.)

Suomalaiset naiset saivat 1906 paitsi äänioikeuden, myös samalla vaalikelpoisuuden. Sulkusen mukaan (1997, 21) Suomessa siirryttiin Euroopan vanhakantaisimmasta eduskuntalaitoksesta maanosan radikaaleimpaan, kun viimeiset säätyvaltiopäivät 1906 hyväksyi sekä yksikamarisen eduskuntalaitoksen että yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden. Samalla kaikki täysi-ikäiset suomalaiset naiset saivat täydet poliittiset oikeudet, ensimmäisinä Euroopassa ja itsenäisten valtioiden sarjassa myös ensimmäisten kolmen joukossa maailmassa. Australia ja Uusi-Seelanti taistelevat Suomen kanssa siinä ykkösjästä, ja kullakin on se aina katsantokannan mukaan. Suomen erikoisuus oli se, että naiset pääsivät samaan aikaan sekä äänestämään että asettumaan ehdolle valtiollisissa vaaleissa. Lisäksi naiset myös käyttivät heti molempia oikeuksiaan. (Sulkunen 1997, 13, 21.)

Jo ensimmäisissä eduskuntavaaleissa 1907 kansanedustajiksi valittiin 19 naista. Heistä 9 edusti Suomen Sosialidemokraattista Puoluetta ja 10 tuli porvarillisista puolueista. Suomalaisella Puolueella oli 6, Nuorsuomalaisella Puolueella 2 sekä Maalaisliitolle ja Ruotsalaisella Kansanpuolueella kummallakin yksi edustaja. (Ahtisaari et al. 1997, 7.) Yksi näistä eduskunnan ensimmäisistä naisista oli Hedvig Gebhard, joka edusti Suomalaista Puoluetta ja oli eduskunnassa vuodet 1907 – 1909, 1919 – 1922 ja 1924 – 1929. Hänet valittiin *Kotilieden* toimituskunnan puheenjohtajaksi heti lehden perustamisvaiheessa 1922.

Naisten osuus kansanedustajista pysyi pitkään melko pienenä. Vuosina 1910 – 1930 osuus vaihteli 6 – 12 prosentin välillä. Vaaleja järjestettiin tuolloin melko usein, siksi luvutkin vaihtelivat miltei vuosittain. (Jallinoja 1985, 248.) Katso myös taulukko 1 luvussa 5.1.2.

Suuri osa porvarillisten puolueiden naiskansanedustajista tuli naisasialiikkeen piiristä. Suomen ensimmäinen naisasiajärjestö, Suomen Naisyhdistys, oli perustettu 1884. SDP:n edustajat olivat puolestaan harjaantuneet yhteiskunnallisiin kysymyksiin työväenliikkeen ja sen yhteyteen syntyneen naisliikkeen piirissä. (Jallinoja 1985, 248.)

Muut naisten keskeiset oikeudet syntyivät myöhemmin. Naisista tuli Suomen lain mukaan ensin täysivaltaisia yhteiskunnan jäseniä ja vasta sen jälkeen täysivaltaisia jäseniä perheessään. Kunnallinen äänioikeus saatiin 1918. Naisten virkakelpoisuus eli pääsy useimpiin virkoihin astui voimaan 1926. Uusi avioliittolaki tuli voimaan vasta 1930. Laki vapautti naimisissa olevan naisen aiemmasta tavasta, että aviomies edusti vaimoaan tärkeissä päätöksissä. Vasta silloin naisesta tuli muodollisesti tasa-arvoinen avio-kumppani. (Koskinen 1997, 27.)

5.2.1 Naisten koulutuksella hiljainen vallankumous

Nuorten naisten esiinmarssi 1900-luvun alun koulu- ja työelämässä oli merkittävä tekijä suomalaisen yhteiskunnan keskiluokkaistumisessa. Haapalan mukaan (2003, 171) tämä ”hiljainen vallankumous murensi patriarkaalista sääty-yhteiskuntaa ehkä syvemmin kuin miehiset vallankumoukset.” Tytöt kävivät kouluja, ja vaikuttivat myöhemmin perheidensä kautta kasvattamalla miehiään ja lapsiaan ”sivistyneeseen elämäntapaan”. Samaa aikaan koululaitos levitti samoja arvoja, tavoitteita ja ohjeita. 1920-luvulta lähtien myös *Kotiliesi* levitti samaa sanomaa omalta osaltaan.

Vuosisadan alkupuolella ylivoimaiselle enemmistölle kansasta kansakoulu jäi ainoaksi kouluksi, mutta 1920-luvulla oppikoulun käynti yleistyi. 1900-luvun alussa oppikoulu oli ollut periaatteessa yläluokkien lasten koulu, mutta 1920-luvulla kouluun pääsivät yhä useammin myös kaupunkien keskiluokan ja työväestönkin lapset sekä varakkaimpien maanviljelijöiden lapset. Oppikoululaisten määrä suhteessa väkiluun oli Suomessa huomattavan iso, korkeampi esim. kuin Ruotsissa ja Norjassa. Vuonna 1920 oppikouluun pääsi 9 prosenttia ikäluokasta ja vuonna 1930 jo 15 prosenttia. Tyttöjen koulutuksessa se merkitsi isoa nousua: tyttöjen määrä oppikoululaisista nousi 54 prosenttiin vuonna 1920. Se oli ollut korkea jo aiemminkin, lukuvuonna 1910 – 11 tyttöjä

oli ensimmäisen kerran hieman enemmän (50,6 %) kuin poikia. (Kaarninen 1995, 148 – 151.)

Suomalaiset naiset olivat saaneet juridisesti saman oikeuden yliopisto-opintoihin kuin miehet vuonna 1901. Sitä ennen naiset olivat opiskelleet vuodesta 1870 alkaen yliopistossa erivapauden turvin. Ensimmäinen naismaisteri, Emma Irene Åström, oli valmistunut 1882 ja ensimmäinen naistohtori, sisätautilääkäri Karolina Eskelin, väitteli 1895. Kun vapaa opiskeluoikeus tuli, naisylioppilaiden määrä alkoi nousta nopeasti. Vuosina 1914 – 1916 naisia oli lähes 40 prosenttia kaikista läsnä olevista yliopisto-opiskelijoista. (Kolbe 2003, 129.)

Naisylioppilaat sijoituivat pääosin Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteelliseen osastoon, josta he valmistuivat useimmiten opettajiksi. Naisten opiskelu yleistyi kuitenkin myös muissa tiedekunnissa. Mm. *Kotiliedessä* kannustettiin tyttöjä valitsemaan alansa yliopistossa ennakkoluulottomasti, naisellista panosta tarvittaisiin mm. lääketieteeseen, rakennussuunnitteluun, sisustukseen sekä koneiden ja laitteiden suunnitteluun. (Kaarninen 1995, 249.)

1920-luvun yhtenä kuvana nähdään nykyään polkkatukkainen, lyhythameinen jazztyttö. Todellinen aikakauden tyttö oli kuitenkin kansakoulun suorittanut maalaistytttö tai kaupunkilainen tehtaantytttö – enemmistö lapsista ei saanut kansakoulun jälkeen vielä muuta koulutusta. Yhteistä heille oli se, että heistä piti kasvattaa taitavia perheenemäntiä. Ajan ihanteen mukaan suomalaisia tyttöjä oli kasvatettava ja koulutettava kotia, ammattia ja yhteiskuntaa varten. Tytöstä piti tulla hyvä äiti ja hyvä perheenemäntä. Tytöstä piti tulla myös ammattitaitoinen työntekijä, joka pystyi elättämään itsensä omalla työllään. Kaiken lisäksi tytöstä piti tulla kunnon kansalainen, jolla oli kiinnostusta yhteiskuntaa kohtaan. (Kaarninen 1995, 245 – 246.) Tässä *Kotiliesi* oli tärkeä kansan kasvattaja.

Kansainvälisesti vertailtuna Suomen naisten koulutusaste nousi nopeasti. Tyttöjen osuus ylioppilastutkinnon suorittaneista saavutti 50 prosentin rajan heti toisen maailmansodan jälkeen, vuonna 1947 yo-tutkinnon suorittaneista oli 52 prosenttia tyttöjä. Esim. muissa Pohjoismaissa vastaava luku oli vuonna 1950 noin 40 prosenttia. (Jalilinoja 1985, 267.)

5.2.2 Naimattomien naisten työpanoksen merkitys

Suomalaiset naiset rupesivat käymään jo varhain ansiotyössä. Naisten työssäkäynnin yleisyyden edellytyksenä oli pitkään se, että naimattomien osuus työikäisistä oli suuri.

Naisten ansiotyö oli yleistynyt Suomessa jo teollistumisen alkuvaiheissa 1800-luvun lopulla. Esimerkiksi Helsingissä oli 1870 ansiotyössä käyvien osuus kaikista työikäisistä naisista 39 prosenttia. 1900-luvun alussa saavutettu taso säilyi kaupungeissa 1900-luvun alusta 1960-luvulle saakka: työikäisistä kaupunkilaisista naisista oli ansiotyössä hieman yli 50 prosenttia. Toisaalta työssäkäyvät naiset olivat harvoin perheellisiä. Esimerkiksi 1920 oli kaupunkien naistyövoimasta noin 10 prosenttia naimisissa. (Jallinoja 1985, 246, 249.)

Jallinojan mukaan naisten yleistyneestä naimattomuudesta tuli tekijä, joka mahdollisti Suomessa suhteellisen laajamittaisen naistyövoiman käytön jo teollistumisen alkuvuosikymmeninä. Se piti paikkansa erityisesti vuosien 1900 ja 1940 välillä. Silloin esim. 40 – 44-vuotiaista kaupunkilaisnaisista oli naimattomia vajaat 40 prosenttia ja nuoremmissa ikäryhmissä osuus oli vieläkin suurempi. (Jallinoja 1985, 250.)

Naimisissa olevan naisen mahdollisuudesta käydä töissä keskusteltiin aktiivisesti 1920-luvulta lähtien. Ensimmäisen ja toisen maailmansodan välillä syntyikin käsite ”uusi nainen”. Sillä tarkoitettiin naista, joka yhdistää äitiyden ja kodin ulkopuolisen työn. Uusi nainen oli tunnettu käsite niin porvarillisissa naisjärjestöissä kuin työläisnaistenkin liikkeissä. (Ramsay 2003, 259.)

Tunkelon mukaan (1933) naimisissa olevien naisten ansiotyö yleistyi 1920-luvulta lähtien erityisesti niiden naisten keskuudessa, jotka olivat saaneet pitkän koulutuksen. Naishammaslääkäreistä oli naimisissa noin 60 prosenttia, lääkäreistä noin 30 ja opettajista noin 25 prosenttia. (Kaarninen 1995, 235.)

5.3 Suomalainen mediamaisema

5.3.1 Median kokokuva

Suomalainen lehdistö kasvoi ja kehittyi voimakkaasti 1900-luvun alussa. Vuonna 1920 ilmestyi jo 128 sanomalehteä ja 350 aikakauslehtinimikettä. Sanomalehtien yhteislevikki oli tuolloin 600 000 kpl ja kaikkien aikakauslehtien 500 000 kpl. Kasvua auttoi moni tekninen edistysaskel. Postilaitos oli luonut 1800-luvun lopussa laajan toimipaikkaver-

kon sekä koko maan peittävän postinkantoverkon. 1910-luvun loppuun mennessä graafinen teollisuus oli kokonaan sähköistetty ja paperin hinta oli laskenut ja saatavuus parantunut, kun sitä oli alettu tehdä puusta 1870-luvulta lähtien. Vuoden 1919 perustuslaki takasi painovapauden, jota tosin mm. sota-ajan ennakkosensuuri hieman heikensi. Puhelin auttoi toimituksia uutishankinnassa kunnolla vasta 1920-luvulta lähtien. (Tommila & Salokangas 1998, 77 sekä Tommila 2001, passim.)

Lehdissä mainonta vakiintui omaksi lajikseen. Suomen Kuvalehti julkaisi 1928 erityisen mainosnumeron, jonka kansi oli sommiteltu uuden ajan henkeen. Samalla lehti lanseerasi suomen kieleen E. A. Saarimaan keksimän uudissanan "mainos". Sitä ennen mainokset olivat reklaameja. (Mainostajien liitto. Historiakuvat. N.d.)

Viihdeteollisuuden ja massakulttuurin nousu tapahtui Suomessa 1920-luvulla. Suomessa oli 1920-luvun puolivälissä jo 200 elokuvateatteria ja ne loivat valomainoksineen kaupunkikuvaan uutta sykettä. Filmitähdet loivat puolestaan muoteja ja ravintolamusiikkina soi jazz ja swing. Suomen Yleisradio aloitti toimintansa ja säännölliset radiolähetykset 1926. (Leino-Kaukiainen 1992, 190 - 191.)

Suomessa ilmestyi 1920-luvulla vuosittain noin 200 kotimaista kaunokirjallista teosta ja saman verran käännettyä kaunokirjallisuutta. Suurimmat kustantajat olivat WSOY ja Otava. (Leino-Kaukiainen 1992, 187.) 1920-luvun kirjallisessa kentässä vaikuttivat mm. Tulenkantajien ryhmä (mm. Uuno Kailas, Mika Waltari ja Olavi Paavolainen) ja ruotsinkielinen modernismi.

5.3.2 Aikakauslehdistön kasvun aika

Suomalainen aikakauslehdistö alkoi kasvaa nopeasti 1880-luvulla, paljon myöhemmin kuin muualla Euroopassa. Erityisen nopea kasvukausi oli 1920-luvulla ja kaikkiaan aikakauslehtien määrä nelinkertaistui 1920 – 55. (Leino-Kaukiainen 1992, 277.)

Mikä on aikakauslehti? Lehdistöhistorian varhaisvaiheessa sanoma- ja aikakauslehtien eroa on vaikea osoittaa. Nykyisen määritelmän mukaan aikakauslehti ilmestyy säännöllisesti vähintään 4 kertaa vuodessa ja on sisällöltään monipuolinen ”aikakautinen painojulkaisu”. Aikakauslehden sisältö ei voi koostua pääasiassa tiedonannoista, hinnastoista tai mainonnasta. Aikakauslehden pitää olla myös tilattavissa tai se jaetaan osoitteiden kera asiakas- tai jäsenyysuhteen perusteella. Aikakauslehdet jaetaan yleisölehtiin, ammatti- ja järjestölehtiin, mielipidelehtiin sekä asiakas- ja yrityslehtiin. (Kivikuru 2001, 78 – 79.)

Ensimmäinen suomalainen aikakauslehti (ja ensimmäinen naistenlehti!) oli *Om konsten att rätta behaga*, joka ilmestyi vain kevään 1782. Lehdessä ei ollut uutisia, vaan elämänohjeita ja käyttäytymistapoja. Aikakauslehdistö monipuolistui 1870-luvulta lähtien. Silti suomalainen koko lehdistö oli vielä 1800-luvun lopussa köyhää: lehtityypit syntyivät paljon myöhemmin kuin muualla Euroopassa ja lehtityyppiä oli kaiken kaikkiaan vähemmän. Esimerkiksi kun Suomessa kokeiltiin ensimmäistä kertaa naistenlehtiä 1800-luvun puolivälin paikkeilla, lehtiryhmän synnyinmaassa Englannissa jo monentyyppiset naistenlehdet levisivät satojentuhansien painoksina. Suomalaiset aikakauslehdet olivat muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta suppeita ja pinnallisia, pahimmillaan vain käännöksiä tai kopioita satunnaisesta ulkomaisesta materiaalista. Vasta aivan vuosisadan lopussa alettiin aikakauslehden rooli ja mahdollisuudet ymmärtää paremmin. (Tommila 1992, 15 ja Uino 1992, 94 - 95.)

Vielä autonomian kauden lopussa suomalainen aikakauslehti oli eräänlaisen ottopojan asemassa kirjankustantamoissa, kirjapainoissa tai sanomalehtitaloissa. Aikakauslehti ei siis ollut vakiinnuttanut vielä asemaansa itsenäisenä tiedonjakajana tai viihdyttäjänä. Esimerkiksi kirjankustantajat perustivat innokkaasti 1900-luvun alussa aikakauslehtiä, joiden avulla he halusivat markkinoida kirjojaan ja kouluttaa lukijoita kirjoilleen. Toisaalta aikakauslehtiä käytettiin autonomian ajalla uutistapahtumien kuvittajina. Kun sanomalehtiin ei saatu ajankohtaisia kuvia, sanomalehtien julkaisijat tekivät kuvalehtiä, jotka tukivat samojen yhtiöiden sanomalehtien myyntiä. (Leino-Kaukiainen 1992, 278.)

Aikakauslehti ”itsenäistyi” nuoren valtion kanssa samaan tahtiin. Mm. Otavan *Suomen Kuvalehti* ja WSOY:n *Kotiliesi* olivat sukua autonomian ajan kuvalehdille, mutta ne loivat Leino-Kaukiaisen mukaan myös aivan uutta linjaa. Ulkoasun ja tekstisisällön muodostama kokonaisuus kohosi vähitellen merkittäväksi aikakauslehdistön tyyppitekijäksi. ”Aikakauslehti ei enää kuvittanut jo aikaisemmin levinneitä tietoja, vaan se kuvasi sekä sanoin että kuvin asioiden taustoja, veti esiin aivan uusia ilmiöitä, antoi hyödyllisiä neuvoja ja ohjeita sekä viihdytti”. (Leino-Kaukiainen 1992, 278).

Ennen *Kotilieden* perustamista 1922 oli jo varhain ilmestynyt useampiakin naisille tai perheille suunnattuja lehtiä, mutta ne eivät ilmestyneet kovin usein eivätkä eläneet kovin pitkään. Ennen vuotta 1918 ilmestyneistä noin 80 yleisaikakauslehtityyppisestä lehdestä noin 30 oli perhelehtiä, joita voidaan pitää naistenlehtien edelläkävijöinä. Esimerkiksi Suomen Naisyhdistyksen julkaisema ja Aleksandra Gripenbergin toimittama *Koti ja Yhteiskunta* ilmestyi 1889 – 1911 ja Hanna Rönningin toimittama *Hemma och*

ute 1910 - 1916. (Malmberg 1991, 193 – 194, 271.) Naistenlehtien 1920-luvun kilpailutilanteesta on tietoa luvussa 7.7.

Lukijat ottivat uudenlaiset aikakauslehdet niin innolla vastaan, että lehtien suosio yllätti jopa kustantajat. Kilpailu kustantajien ja lehtien välillä koveni koko 1920-luvun ja päättyi kahden suuren kustantajan, WSOY:n ja Otavan, yhdistäessä lehdenkustannustoimintansa ja perustaessa Yhtyneet Kuvalehdet Oy:n 1934. (Leino-Kaukiainen 1992, 278.)

Aikakauslehdet muistuttivat syntyessään 1600-luvulla kirjaa, kuten sanomalehdetkin. Vaikka erot olivat jo selvät 1800-luvulla, aikakauslehden asema kirjoihin ja sanomalehtiin verrattuna oli vielä 1800-luvun lopussa alempiarvoinen. Kirjat tarjosivat sivistystä, päivälehdet uutisia, mutta aikakauslehdistö etsi vielä paikkaansa. (Leino-Kaukiainen 1992, 168.)

Alli Wiherheimo teki vuonna 1937 eli jo pitkään toimittajana työskennellyään esetiikan laudaturkirjoituksen, jonka aiheena oli aikakauslehtien merkitys kirjojen korvaajana. Siitä ilmenee että aihe pohditutti lehden tekijöitä ja myös tutkijoita vielä 1940-luvun kynnykselläkin Hän punnitsi aikakauslehdistön merkitystä monelta kannalta ja päättyi siihen, että molemmilla on jotain toisilleen annettavaa:

Aikakauslehti on nykyisin kirjallinen ilmiö, jota ei voida sivuuttaa eikä tehdä tyhjäksi. Jokainen lukeva ihminen, valioyleisöönkin kuuluva, silmäilee sivistysmaisessa nykyisin ensin uuden aikakauslehden numeron, sitten uuden kirjan. Hyvä aikakauslehti antaa hänellekin oivallisen orientoinnin joko erikoisalansa tai yleisen sivistyselämän tai päiväntapausten maailmaan. Se tarjoaa pohjan, jolle erikoiskirjallisuus voi rakentaa, mutta se myöskin välttämättä kaipaa lisäksi tätä syventävää ja täydentävää lukemista. (AW 1937. Aikakauslehtien merkitys kirjojen korvaajana. SKS KIA.)

5.3.3 1920-luvun aikakauslehden toimittajat

Aikakauslehtien toimittajia esiintyi vuosisadan alun lehtimiesmatrikkeleissa vähän verrattuna lehtien suureen määrään. Leino-Kaukiaisen (1992, 262) mukaan syy on se, että suurin osa lehdistä oli luonteeltaan sellaisia, joiden toimitus ei ollut ammattimaista, eikä lehden tekijöitä otettu siksi matrikkeleihin. Kaiken kaikkiaan ammattimaisten aikakauslehtien toimittajien määrä oli hyvin pieni, vuonna 1925 heitä oli yhteensä alle 40. Am-

mattimaiset toimittajat edustivat kuitenkin vain pientä osaa toimituskunnasta. Valtaosaa lehdistä hoidettiin edelleen sivutoimisin voimin.

Taulukko 2. Aikakauslehtien toimittajat 1925, 1937 ja 1954.

Toimittajakunnan rakenne	1925	1937	1954
SUKUPUOLI			
Mies	31*	65	98
Nainen	2*	10	43
IKÄ			
alle 30 v.	5	6	9
30 – 50 v.	28	57	91
Yli 50 v.	3	12	41
KOULUTUS			
Akateeminen tutkinto	15	33	65
Ylioppilas, opintoja	9	23	42
Toimittajakoulutus	-	1	2
Muu	12	18	32
Opintoja ulkomailla	23	64	84
ASEMA TOIMITUKSESSA			
Päätoimittaja	19	26	50
Toimittaja	15	41	67
Taittäjä, kuvittaja	1	1	10
Taloudenhoitaja	1	7	14
Yhteensä	36	75	141

*Alkuperäisessä taulukossa virhe: miesten ja naisten määrästä puuttuu 3 henkilöä. Lähde: Leino-Kaukiainen 1992, 262.

Aikakauslehtien toimittajilla oli jo vuosisadan alussa parempi koulutustaso sanomalehti-toimittajiin verrattuna ja trendi jatkui vielä 1950-luvulla. Lähes puolella joukosta oli akateeminen loppututkinto, sanomalehti-toimittajista tutkinto oli vain noin vajaalla viidesosalla. Varsinainen lehtialan koulutus alkoi Suomessa 1925 Kansalaiskorkeakoulus-

sa. Tutkinossa painottui yhteiskunnallinen puoli ja se kosketti alussa pääosin sanomalehden toimittajia. (Leino-Kaukiainen 1992, 263.)

Ennen *Kotilieden* perustamista naisten ja kotien lehdet olivat olleet hyvin usein miesten toimittamia. Kun varsinaiset naistenlehdet syntyivät, tilanne muuttui: naiset toimittivat itse 1920 – 1930-luvun naistenlehtiä. Toimituksiin ei yleensä kuulunut muita kuin päätoimittaja ja ehkä taittaja, joka oli yleensä yhteinen talon muiden lehtien kanssa. Artikkelit tilattiin ulkopuolisilta asiantuntijoilta tai käännettiin ulkomaisista lähteistä. Omia kuvaajia ei ollut. (Malmberg 1991, 271.)

Ilmapiiri oli arvokas ja kohtelias: talon johto ja päätoimittaja toimivat teitittelyasteella. Toisaalta päätoimittajalla oli lehden teossa vapaat kädet, eikä kustantaja puuttunut lehden tekoon. Rahasta puhuminen oli ”rahvaanomaista”, mm. lehtikohtaisia budjet-teja ei yleensä laadittu. (Malmberg 1991, 271.)

5.3.4 Yleisö: lukutaidon merkitys

Lehdistön menestymisen edellytyksenä on yleisön riittävän hyvä luku- ja kirjoitustaito. Suomalaiset oppivat luku- ja kirjoitustaidon koko kansan tasolla suhteellisen myöhään. Vielä vuonna 1910 vain runsaalla puolella suomalaisista oli luku- ja kirjoitustaito. Vuonna 1920 taito oli 70 %:lla väestöstä ja se merkitsi että Suomessa oli noin 1,5 miljoonaa 15 vuotta täyttäneitä, jotka pystyivät itse perehtymään lehtiin. Kymmenen vuoden päästä taito oli 84 %:lla kansasta ja asiaa tutkittiin seuraavan kerran väestölaskennassa 1950 ja silloin taito katsottiin olevan kaikilla. (Leino-Kaukiainen 1992, 211.)

Kirkollinen oppivelvollisuus alkoi Suomessa kyllä jo 1600-luvulla. Piispa Johannes Gezelius vanhemman laatima aapiskatekismus *Yxi lasten paras tavara* ilmestyi 1666 ja vuoden 1668 kirkkolaissa vastuu lasten opettamisesta annettiin vanhemmille. Kuninkaan päätöksellä 1762 lukkarinkoulut muutettiin pitäjänkouluiksi. Koska opettajien taso oli usein heikko, luku- ja kirjoitustaito pysyi pitkään alhaisena. Pitkään hellitty ajatus suomalaisten hyvästä lukutaidosta ja suuresta lukuinnosta jo Agricolan ajoista lähtien ei siis pidä paikkaansa. (Syväoja 2004, 27 – 28.)

Kansakoululaitos oli perustettu Suomeen 1866. Käytännössä kuitenkin vasta 1921 säädetty yleinen oppivelvollisuus antoi luku- ja kirjoitustaidon leviämiseen todellista vauhtia. Koulunkäynnin yleisyydessä ennen oppivelvollisuuslakia oli huomattavia alueellisia eroja, esim. Oulun läänissä kansakouluun oli päässyt vain 31 prosenttia kouluikäisistä. Sen jälkeenkään kansakoulun käynti ei ollut pakollista, sillä lain mukaan

oppilaan oli saavutettava kansakoulun tieto- ja taitomäärät, ja ne oli mahdollista hankkia myös muissa oppilaitoksissa tai kotona. (Kaarninen 1995, 23 – 24.)

6 Alli Wiherheimon tausta

6.1 Suku ja lapsuus

Alli Wiherheimo (vuoteen 1906 Grönhag) syntyi Helsingissä 27.3.1895 rakennusmestari Anders Viktor Wiherheimon (1861 – 1921) ja Amanda o.s. Poussan (1865 – 1939) perheeseen. Vanhemmat olivat muuttaneet maalta Satakunnasta Helsinkiin 1890-luvun alussa. Molempien suvut kuuluivat melko köyhään maalaisväestöön. Andersin isä oli aiemmin isännöinyt sotilasvirkataloa, mutta menettänyt sen ja joutunut perheineen mäkitalaiseksi Karkkuun. Amanda oli Rautjoen kartanoon kuuluvan torpan tytär Tyrväältä. (Aikasalo 2004, 20 – 21.)

Anders ja Amanda tulivat siis nuorina ja yritteliäinä Helsinkiin perustamaan perhettään. Anders Viktor Wiherheimo oli käynyt Teollisuuskoulun Tampereella ennen Helsinkiin muuttoa ja valmistunut siellä rakennusmestariksi. 1890-luvun lopussa Helsingissä alkoi vireä rakennuskausi ja Andersillekin riitti hyvin töitä. (Huuhka 1980, 207.) Isän ammatin puolesta Wiherheimon nuori perhe kuului nyt uuteen kasvavaan keskiluokkaan.

Alli oli Wiherheimon perheen toinen lapsi ja kaikkiaan lapsia syntyi kuusi, mutta vanhin ja nuorin tytär kuolivat pieninä.

Alli meni Suomalaiseen Yhteiskoulun toiselle luokalle 9-vuotiaana suoritettuaan sitä ennen Alli Nissisen valmistavan koulun. Suomalainen Yhteiskoulu oli ensimmäinen suomenkielinen koulu, jossa työllä oli mahdollisuus opiskella ylioppilaaksi asti. Se oli erityisesti varakkaan suomenkielisen sivistyneistön lasten koulu. Koko kouluajan Alli tunsi olevansa erilainen kuin muut, vaikka pärjäsi tiedollisesti hyvin koulussa. Syynä oli se, ettei hän tullut ”sivistyskodista” ja toisaalta se, että vaikka koulu oli suomenkielinen, sivistyneistön lapset puhuivat kuitenkin keskenään pääosin ruotsia. Allin ruotsin kielen taito ei ollut lapsuudessa vielä hyvä, vaikka hän sitä osasikin jonkin verran – eikä koulussa paneuduttu erikseen ruotsin kielen opetukseen. (Aikasalo 2004, passim.)

Myös kotityöt erottivat Allin muista oppilaista. Wiherheimojen tytöt osallistuivat äitinsä apuna kotitöihin ja Allikin oppi hyväksi ompelijaksi sekä miltei ulkoa Anna Olssonin keittokirjan. Koulussa nämä taidot oli kuitenkin tarkoin salattava herrastyöiltä.

Käytännöllisiä taitoja ei arvostettu, koska ne kuuluivat herrasväen mielestä kotiapulaisille, ompelijoille ja siivoojille. (Huuhka 1980, 209 ja Aikasalo 2004, 31.)

Alli sai kouluajaltaan ankaran alemmuuskompleksin, mutta hän ei ollut myöhemmin katkera kouluvuosistaan. Päinvastoin: hän koki että koulun antama kasvatus ja siellä saatu oppi myös lääkitse tuota kompleksia. (Aikasalo 2004, 29).

Wiherheimon perhe koki suuria vastoinkäymisiä ja surua, mutta tiivis perheyhteys auttoi eteenpäin. Perhe eli taloudellisesti vaihtelevia aikoja, koska rakennusalalla työt vaihtelivat. Perhe koki myös yhden raskaan konkurssin 1917, jonka seurauksena menetetttiin mm. vain muutamaa vuotta aiemmin hankittu kesäpaikka. Isä, perheen ainoa huoltaja, kuoli 1921 ja se asetti taloudellisia paineita vanhimmalle lapselle Allille: hänen oli hankittava toimentulo paitsi itselleen, myös nuoremmille sisaruksilleen ja äidilleen. Kaikkein suurin isku tuli kuitenkin, kun rakas Saima-sisko kuoli nuorena lääketieteen kandidaattina antibiootin puutteeseen vuonna 1929. Kaiken kaikkiaan perhe oli Alli Wiherheimolle hyvin läheinen ja rakas. (Aikasalo 2004, passim.)

6.2 Nuoruus ja ensimmäinen työpaikka

Alli Wiherheimo valmistui ylioppilaaksi Helsingin Suomalaisesta Yhteiskoulusta 1913 ja filosofian kandidaatiksi Helsingin yliopistosta 1919.

Kuva 2. 18-vuotias laudaturin ylioppilas Alli Wiherheimo 1913. (Aikasalo 2004, kuvaliite.)

Pääaineena hänellä oli yliopistossa englannin kieli, joka oli tuohon aikaan vielä hyvin harvinaista. Vuonna 1917 oli Helsingin yliopistossa vain kaksi opiskelijaa, molemmat naisia, jotka opiskelivat englannin laudaturia. (Aikasalo 2004, passim.).

Wiherheimot pitivät koulutusta tärkeänä ja koulutuksella haluttiin nostaa lapset parempaan asemaan kuin vanhemmat itse olivat päässeet. Kolme aikuisiksi varttunutta ja pisimpään elänyttä sisarusta kasvoivatkin aikansa vaikuttajiksi. Allista tuli *Kotilieden* päätoimittaja 41 vuodeksi. Toivosta tuli myös filosofian maisteri ja hän toimi myöhemmin kansanedustajana sekä kauppa- ja puolustusministerinä. Onnista tuli ekonomi ja yhteiskuntatieteiden tohtori. (Aikasalo 2004, 14 - 15.)

Wiherheimojen kotiin tilattiin paljon lehtiä, mm. Uusi Suometar, Koti ja Yhteiskunta, Sanansaattaja ja Lähetysseurat. Isä oli myös yhteiskunnallisesti aktiivinen: hän oli perustamassa rakennusmestariiliittoa ja innokkaasti mukana suomalaisen klubin toiminnassa. (Aikasalo 2004, passim.)

Alli Wiherheimon vanhemmat olivat kotoisin Satakunnasta, ja Helsingin yliopiston Satakuntalainen Osakunta nousi merkittävään osaan myös Allin nuoruudessa. Sieltä hän löysi tärkeän ystävyysverkoston, joka säilyi läpi elämän. Esimerkiksi *Kotilieden* toimittajat Mandi Hannula ja Mary Olki olivat myös Satakunnasta. (Aikasalo 2004, passim.)

Alli Wiherheimo sai ensimmäisen työpaikkansa heti valmistumisensa jälkeen. Siinäkin vaikutti satakuntalainen osakunta: työpaikan saannissa avustanut Maila Mikkola-Talvio veti osakunnan kirjallisuuspiiriä, joka oli ollut nuorelle opiskelija-Allille inostava ja maailmoja avaava seura.

Noihin aikoihin ei yliopistosta valmistuvan filosofian kandidaatin tarvinnut pelätä paikan puutetta. Olin tietämättäni jo saanut kosketuksen tulevaan työpaikkaani, kun Maila Mikkola-Talvion suosituksesta Werner Söderström Osakeyhtiö tarjosi minulle suomennostyötä viimeiseksi opiskelukesäksi 1919. - - Kirjallisena ensi yrityksenäni oli Louisa Alcottin tyttökirja, jolle suomennoksena annoin nimen Kun ruusu puhkeaa. Työni kelpuutettiin, englannista suomentajia ei ollut vielä liikaa. Tein toisenkin suomennoksen, Kirja-yhtiölle, tänä valmistumisvuotena. Yllätys sitten tuli, kun joulun jälkipäivinä 1919 minulle soitti maisteri Jalmari Lahdensuo tiedustellen, olisinko halukas tulemaan WSOYn Helsingin toimiston virkailijaksi kirjallisiin töihin. Lupauduin ilostuneena heti, koska jo kauan olin mielinyt jotakin puuhailua kirjojen parissa, en opettajantointa. Kun silloinen

maisteri ja WSOYn toimitusjohtaja Jalmari Jäntti oli minut lyhyesti murahtaen hyväksynyt loppiaisen tienoilla, aloin toimeni tammikuun 9:ntenä 1920. En arvannut silloin menneeni niihin töihin yli 43 vuodeksi. Työ kutsui aina klo 9:stä 11.30:een ja klo 1-5:een, lauantaisin klo 3:een asti. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

Nuoren maisterin palkkaneuvottelut eivät onnistuneet heti niin kuin hän ajatteli. Hänellä oli esimiehenä toinen maisteri, Jalmari Lahdensuo, jonka kanssa neuvottelut käytiin.

Todennäköisesti Lahdensuolle luvattu johtajan titteli vaati saada edes yhden käs-kettävän. Palkan tullessa puheeksi huomasin joutuvani konttorineidiksi, koskapa pyytäessäni tuhatta markkaa kuussa Lahdensuo selitti, että Kansallispankin neito-setkin saavat vain viisisataa ja ovat kiitolliset siitä, eikä suinkaan ottanut lukuun uutukaista kandidaatarvoani. Sovittiin sitten, että tyydyn aluksi yhdeksäänsa-taan, jota korotetaan jos osoitan ansaitsevani. Kesäkuussa palkkani sitten ihme kyllä pyytämättä korotettiin tuhtaan v:n 1920 indeksin mukaan. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

Alli Wiherheimo sai lopulta siis kaksinkertaisen palkan verrattuna pankkineiteihin. Palkka oli melko hyvä myös verrattuna työväestöön. Koska hänellä oli viikossa 46 työtuntia ja kuukaudessa noin 184, tuntipalkaksi jäi noin 5,40 markkaa ja päiväpalkaksi noin 38,50 markkaa. Esimerkiksi metalliteollisuudessa miestyöntekijän keskituntipalkka oli noin 4,70 markkaa ja naisen 2,60 markkaa. (Suomen taloushistoria 1983, 407 – 426.) Virkamiehistön palkoista en löytänyt tilastoja. Nykyrahassa arvioituna Alli Wiherheimon palkka ei ollut tietenkään hyvä. Tilastokeskuksen rahanarvon kerrointaulukon mukaan vuonna 1920 silloisella 1000 markalla sai tavaraa ja palveluksia suunnilleen saman verran kuin 343 eurolla vuonna 2003. (Rahanarvon kerrointaulukko 1860 – 2003.)

Kirjallinen maailma avautui Alli Wiherheimolle WSOY:n töissä vielä entisestään: toimiston kirjahyllystä hän sai iltalukemisikseen kaikki kustannusyhtiön uutuuskirjat - ja kyllä Alli myös luki. ”Jokin osa kirjahyllyn kirjoista kävi näet iltaisin mukanani kotonani ja palautui parin päivän mentyä takaisin hyllyyn. Mikä seikkailu kirjojen parissa lukuhalukselle tytölle!” (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

6.3 Saavutukset ja luopumiset elämässä

Alli Wiherheimo eli rikkaan elämän ja hän vaikutti monella taholla suomalaisessa kulttuuri- ja yhteiskuntaelämässä. Kun hän jäi *Kotilieden* päätoimittajan työstä eläkkeelle 68-vuotiaana vuonna 1963, hän sai opetusneuvoksen arvonimen sekä Suomen kulttuuri-rahaston palkinnon ”eheästä, menestyksellisestä elämäntyöstä aikakauslehden toimittajana sekä suomalaisen kotikulttuurin vaalijana ja kehittäjänä”. Hän oli tuolloin kunniajäsen Suomen Akateemisten Naisten Liitossa, Aikakauslehdentoimittajain Liitossa, Zonta-kerhossa sekä Suomen Kulttuurirahaston johtokunnassa ja Kristillisen Kulttuurin Liitossa. Hän oli myös Suomen Naisjärjestöjen Liiton kunniapuheenjohtaja. (Aikasalo 2004, 15.)

Alli Wiherheimo kuoli 82-vuotiaana Helsingissä 17.6.1978. Hän eli elämänsä naimattomana ja yksin sen jälkeen, kun hänen äitinsä kuoli vuonna 1939. Yhtä nuoruuden haavetta suomalaisen perhelehdien luoja ei siis koskaan saavuttanut: omaa perhettä, avioliittoa ja lapsia. Nuorena hänen lempiunelmansa – tosin hänen itsensäkin välillä naurahteleva – oli ollut ”tulla uuden sivistyneen suomalaisen suvun perustajajäseneksi jalon, voimakkaan ja hyvän miehen kanssa”. (Aikasalo 2004, 68.) Hänestä ei tullut sivistyssuvun kantaäitiä, mutta ehkä kuitenkin suomalaisen sivistyksen eräänlainen äiti-hahmo: ensimmäisen naistenlehden vastaava toimittaja ja päätoimittaja sekä suomalaisen kulttuurin kehittäjä ja ylläpitäjä.

Tutkin tässä pro gradussa Alli Wiherheimoa ennen näitä suuria saavutuksia. Tutkimusvuodet kattavat Alli Wiherheimon elämässä ajanjakson 1922 – 1925, kun hän oli 27 – 30-vuotias. Aikaa voisi työn kannalta kutsua Allin oppivuosiksi. Tänä aikana kielten maisterista kasvoi ammattitaitoinen aikakauslehden toimittaja ja toimitussihteeri.

7 Alli Wiherheimon oma lehti, *Kotiliesi*

7.1 Kotilieden alkuhistoria

Kotiliesi on ensimmäinen suomalainen naisille ja kodeille suunnattu lehti, joka syntymänsä jälkeen on jatkanut keskeytyksettä ilmestymistään. Lehden ensimmäinen numero ilmestyi 2.12.1922 ja vuonna 2002 lehti täytti siis 80 vuotta.

Kotiliesi oli miesten keksintö. Idea syntyi WSOY:n toimitusjohtajan Jalmari Jäntin ajatuksissa ja hän lähtikin heti toteuttamaan sitä apulaisjohtaja Hjalmar Kahelinin kanssa. Heillä oli mielessään kansainväliset esikuvat, mm. ruotsalainen *Husmodern*-lehti.. Hankkeella oli kiire: ”Jossainpäin Suomea joku kilpailija oli taatusti ajattelemassa samaan suuntaan, ja joulukuu oli jo tulossa”. Kustannuslalla kaikki uutuuudet pyrittiin nimittäin ajoittamaan joulukuun tai vuodenvaihteeseen. (Häggman 2001, 313 - 314.)

7.1.1 Lehden synty ja toimituskunnan nimeäminen

Jalmari Jäntti ja Hjalmar Kahelin pyysivät uuden lehden toimittajaksi WSOY:n kustannusvirkailijana kolme vuotta toimineen FM Alli Wiherheimon. He valitsivat myös toimituksen (vuodesta 1934 toimituskunta) ottamalla yhteyttä suomalaisen naisasialiikkeen ja kotitalousliikkeen vaikuttajiin ja saivatkin koottua sieltä koulutetun ja arvovaltaisen toimituskunnan. Sen puheenjohtajaksi tuli kansanedustaja ja professorinrouva Hedvig Gebhard (55). Jäseniä olivat kansanedustaja ja kansakoulunopettaja Mandi Hannula (42), FM ja taloustieteilijä Laura Harmaja (41), kansanedustaja ja käsityöseminaarin opettaja Eva Somersalo (39) sekä nuorimpana FM Alli Wiherheimo (27). Somersalon tilalle tuli vuonna 1925 käsityöopettaja Mary Ollonqvist, myöhemmin Olki (34). (Häggman 2001, 313 – 314 ja Aikasalo 2004, 291).

Kuva 3. *Kotilieden* toimitus vuonna 1928. Vas. Mary Olki, Hedvig Gebhard, Laura Harmaja, Mandi Hannula ja Alli Wiherheimo. Takana Aino Nissinen. (Karlsson 1996, 59.)

Alli Wiherheimo muisteli *Kaksi leiviskää* -kirjoituksessaan *Kotilieden* syntyvaihteita näin:

Olin ollut liki kolme vuotta kustannusyhtiön puuhissa, kun lokakuun lopussa 1922 toimitusjohtaja Jäntti kertoi toimistossa käydessään, että firma aikoo perustaa koteja varten aikakauslehden, suomalaisen Husmodernin. ”Tehän olette sopiva sen toimittajaksi”, hän jatkoi. Tehtäväkseni pantiin siinä paikassa kerätä nimilista avustajiksi sopivia naisia ja miehiä ja laatia kiertokirje, jolla heitä pyydetäisiin tulevan lehden tukijoiksi ja avustajiksi. Kansanedustaja, professorinrouva Hedvig Gebhard, jonka puoleen liikkeen johto oli ensinnä kääntynyt, oli jo lupautunut toimituskuntaan, samoin maisteri Laura Harmaja, joka alkoi näinä aikoina julkaista kotien talousteoriaa koskevia kirjoja. Hallintoneuvos Kahelinin toimesta kutsuttiin toimituskuntaan mukaan myös edistyspuolueen kansanedustaja, opettaja Mandi Hannula. Neljänneksi tuli taas kansanedustaja käsityöopettaja Eva Somersalo. Entisestään tunsin tai paremminkin vain tiesin heistä rouva Gebhardin, jonka kodissa olin kerran käynyt perheen Oras-pojan luokkatoverina. Työkunta oli luotu, se piti ensimmäisen kokouksensa 8.11.22 suunnitellen lehteä. (AW. *Kaksi leiviskää*. SKS KIA.)

Lehden nimi lyötiin lukkoon ensimmäisessä kokouksessa 8.11.22, vaikka nimen valinta ei ollutkaan itsestään selvää.

Nimestä tuli hieman sanailua, rouva Gebhard halusi, että siitä tehtäisiin Kotitalous, koska firmalla oli jo Maatalous-niminen lehti. Toisten mielestä tuo nimi oli tavalliselle lukijalle liian teoreettinen. Kun hallintoneuvos Kahelin oli ehdottanut Kotiliesi-nimeä, vastusti rouva G. sitä kiivaasti sen sentimentaalisuuden takia, mutta muut taipuivat myöntäen sen vetoavan toivottuihin laajoihin lukijapiireihin. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

Kotilieden näyttenumero koottiin marraskuussa ja lehti saatiin ulos 2.12.1922.

Kuva 4. *Kotilieden* ensimmäisen numeron 2.12.1922 kansi.

Toimituskunta keskusteli kuvituksestakin kriittisesti, mutta päätyi kompromissiin hyvin pian. ”Kustantaja pisti kansilehteen amerikkalaisen kuvan omista varastoistaan ja vaikka se ei miellyttänyt toimituskunnan jäseniä, se ilmeisellä kotoisuudellaan puhutteli tulevia lukijoita ja tilaajia.” (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.) *Kotiliesi* alkoi ilmestyä vuoden 1923 alusta säännöllisesti kaksi kertaa kuukaudessa.

7.1.2 Kotilieden esikuvat

Tutkimuskirjallisuuden perusteella *Kotilieden* esikuvat olivat kansainväliset. ”Jalmari Jäntti oli jonakin lokakuun unettomana yönä vuonna 1922 tajunnut, että oli viimeinen hetki käynnistää amerikkalaisen Good Housekeepingin -lehden tai ruotsalaisen Husmodernin tapainen kuvitettu lehti, joka toimisi perheenemäntien ja kotitalousväen ammattilehtenä ja kotikulttuurin vaalijana.” (Häggman 2001, 314.)

Toisaalta Alli Wiherheimo sanoi omista muistiinpanoissaan, ettei esikuvia ollut. ”Itsenäisyyden tuoma vastuu ja voima. Ei esikuvaa ulkomailta, vaikka monet ehdottivat Husmodernia.” (AW. Muistiinpanoteksti puheeseen 13.11.64, SKS KIA.) Ehkäpä esikuva olikin ollut vain lehden perustajilla ja lehden toimitus teki lehteä itsenäisemmin?

Alli Wiherheimo itse vertasi *Kotilieden* syntyä noin kymmenen vuotta aiemmin lopetettuun *Koti ja Yhteiskunta* -lehteen.

Koti ja Yhteiskunta oli ohjelmaltaan monessa suhteessa samansuuntainen kuin *Kotiliesi*. Pääasiana sillä oli naisten herättäminen kansalaisina, mutta samalla tuo lehti varhaisessa vaiheessa alkoi valistaa kotien naisia heidän taloustyössään ja ihmissuhteissaan. Omien mahdollisuuksien mukaan lehti monipuolistui ja tarjosi jo monia *Kotilieden* nykyosastojakin aikansa vaatimattomassa muodossa. Loppuessaan 1912 [oik. 1911, MM] lehti hyvällä syyllä katsoi saaneensa ”eri aloilta ja säädyistä avustajia ja lukijoita”, voineensa yhdistää kansan eri osia ja kutsua esille kätkeytyjä voimia Suomen kansan syvien rivien joukosta. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

Koti ja Yhteiskunta -lehteen oli myös toisenlainen yhteys: WSOY:n Helsingin toimisto ja samalla *Kotilieden* ensimmäinen toimitus sijaitsivat sattumalta samassa talossa Yrjönkatu 13:ssa kuin *Koti ja Yhteiskunta* oli aikoinaan toiminut. ”Sattui vielä niin, että *Koti ja Yhteiskunnan* päätoimittajan jyrkää mustaa kirjoituspöytää tarjottiin ostetta-

vaksi Kotilieden toimitukseen, ehkä aatteellistakin tukea antamaan. Se oli kuitenkin hyljättävä soveltumattomana. Vain sama näköala Vanhan kirkon puistoon säilyi toiselta toiselle.” (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

7.2 Toimituksen työnjako

Alli Wiherheimo oli 1922 – 1926 *Kotilieden* ainoa toimittaja. Muu toimitus osallistui lehden tekoon oman työnsä ohella: osallistumalla kokouksiin ja avustajien etsimiseen sekä kirjoittamalla lehteen.

Toimituskunnan puheenjohtajalla, kokoomuksen kansanedustaja Hedvig Gebhardilla (1867 - 1961), oli eniten kokemusta toimitustyöstä. Hän oli toimittanut Pellervo-lehden ruotsinkielistä painosta vuodesta 1900 lähtien. Hän seurasi tiiviisti aikaansa, mm. koti- ja ulkomaisia lehtiä ja hän oli myös ahkera kirjoittaja. Hän kirjoitti erityisesti kotitalousopetuksen kehittämisen puolesta ja saikin kirjoituksillaan paljon aikaan muutoksia. (Malmberg 1991, 198.)

Edistyspuolueen kansanedustaja Mandi Hannulan (1880 - 1952) ominta aluetta lehdessä oli hänen palstansa Eduskuntakirjeitä. Niissä hän selosti tarkasti mm. lakialoitteita, jotka liittyivät naisen tai perheen asemaan ja hyvinvointiin. (Malmberg 1991, 198.)

Laura Harmajan (1881 - 1954) erikoisalaa oli kansantalous. Hän oli kirjoittanut jo 1914 miehensä FT Leo Harmajan kanssa Kansantaloustieteen oppikirjan. Laura Harmajan tutkimusten ansiosta kotitalous otettiin jo 1920-luvulla huomioon myös merkittävänä taloudellisena yksikkönä yhteiskunnassa. Harmajan kirjoitukset aiheesta ilmestyivät alan tieteellisissä julkaisuissa ja osin myös *Kotiliedessä*. Hänen pääteoksena Kotitalous kansantaloudellisena yksikkönä ilmestyi 1946. (Aikasalo 2004, 44, Karlsson 1996, 60.)

Käsityönopettaja ja kansanedustaja Eva Somersalo sekä hänen tilalleen 1925 tullut käsityönopettaja Mary Ollonqvist, myöh. Olki (1891 - 1974) vastasivat pääosin *Kotilieden* käsityö-, vaate ja taideteollisuusjutuista. Mary Olki toimi 1920-luvulla myös Helsingin käsityökoulun opettajana ja kirjoitti useita käsityöalan julkaisuja. (Aikasalo 2004, 291, Karlsson 1996, 60.)

Alli Wiherheimon tehtävä muotoutui osittain hänen elämäntilanteensa perusteella: naimaton nainen oli lain edessä itsenäisemmässä asemassa kuin naimisissa oleva. ”Käytännön ’istuvaksi’ toimittajaksi tulin siis minä, jolla oli se etu, että istuin jo ennestään WSOY:ssä ja osasin käsitellä sekä käsikirjoituksia että kirjoituskonetta. Naimattomana

myös hallitsin itseäni ja omaisuuttani, joten kelpasin vastaavaksi toimittajaksi lain edessä.” (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA). Uusi avioliittolaki tuli voimaan vasta 1930, osittain *Kotilieden* ja toimituskunnan kansanedustajien tekemän valistustyön avulla.

Alli Wiherheimo kertoi toimituskunnan ja hänen välisestään työnjaosta itse:

Lähinnä tämän parin viikon väliajoin kokoontuvan ryhmän tehtävänä neuvotte-
luissaan oli ehdotella ajankohtaisia kirjoitusaiheita. Rubriikin keksiminen, kirjoit-
tajien hankinta ja usein hyvinkin työläs suostuttelemine jäi yleensä minun työk-
seni. Kuvien hankinta tai teettäminen valokuvaajalla, joka ei ollut lehden oma
vaan tilapäinen, oli myös työnäni. Samassa talossa toimivassa Kuvateollisuus
OY:n klisheelaitoksessa kuvat valmistettiin laatoiksi, joista sain vedokset. Ne
liimasin taittoskeemaan, alkuun vain vanhan lehden sivuille. Laatat menivät suo-
raan WSOY:n painoon Porvooseen. (AW 19.8.1976, HY keskusarkisto.)

Toimitus kokoontui säännöllisesti ja käsitteli kokouksissa niin lehden kuin maankin
asioita – jotka olivat usein sama asia.

Pidimme alkuvuosina toimituskunnan kokouksia tarvittaessa, pari kertaa kuussa,
myöhemmin ne vakiinnutettiin määräpäiväisiksi. Pari tuntia keskusteltiin kahvin
ääressä, tuotiin tietoja ja virikkeitä kukin taholtaan ja kaavailtiin aiheita ja kirjoit-
tajia, joiden hankkiminen ja suostuttelemine jäi huolekseni. - - Kolmikymmen-
luvun alussa sitten molemmat muut eduskuntanaisemme jäivät pois tutuista lain-
säädäntöistään, mutta he ottivat edelleen kiinteästi osaa erilaisten järjestöjen ja
komiteain johtopaikoilla toimintaan. Moni asia niistäkin tuli *Kotilieden* sivuilla
käsitellyksi ja kokouksissa keskusteltiin sängen laajalti ajan riennoista. Tulin tä-
täkin tietä tuntemaan silmäntekevät myös järjestöistä, joissa en mukana ollut. Ai-
naisena tavoitteenani oli saada lehtemme kirjoituksia henkilöiltä, jotka todella
tiesivät asiat, eivät vain touhunneet. Komiteatyöt tuuletettiin monissa kokouksis-
samme ja niin seurattiin aivan läheltä naistenklinikan, kotitalousoppilaitosten ja
monen muun naisia kiinnostavan laitoksen monimutkaisia syntyvaiheita. (AW.
Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

Toimituskunta säilyi muuttumattomana vuosikymmenet, eli vuodesta 1926 Mandi Han-
nulan kuolemaan vuonna 1952 asti. (Aikasalo 2004, 164.) Muistiinpanoissaan Alli Wi-
herheimo näki toimituksen erilaisuuden rikkautena:

Harvan työkunnan on suotu toimia niin pitkään yhdessä kuin tämän. Vaikka se oli vapaaehtoisuuden pohjalta luotu ryhmäelin, se pian sopeutui merkillisesti yhteen ja piti tavoitteensa sen verran yhdenmukaisina, että lehden lukijat sen tunsivat kotien parasta tarkoittavaksi joka suhteessa. Viiden henkilön luonteiden erilaisuus, erilaiset puoluekannat ja monet toisiaan jyrkästikin leikkaavat piirteet muodostivat tässä piirissä todella rikkauden. Ne hedelmöittivät yhteistä toimintaa, kun asioita tarkasteltiin kukin omien silmälasiansa läpi, mutta sangen yksiselitteisesti kotien onnea silmällä pitäen. (AW, Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

7.3 Avustajiston rooli

Aikakauslehtien toimitukset olivat kaiken kaikkiaan Suomessa hyvin pieniä ennen toista maailmansotaa. Yhdessäkään aikakauslehdessä ei esimerkiksi ollut toimittajaa, joka olisi voinut keskittyä pelkästään kirjoittamiseen. Siksi lehtien sisältö perustuikin laajaan avustajajoukkoon, kuten oli ollut jo 1800-luvulla. Avustajat pysyivät usein uskollisina omalle lehdelleen, mutta oli myös monia kirjoittajia, jotka kirjoittivat useaan eri lehteen. Esimerkiksi Mika Waltari toimi itse Suomen Kuvalehden toimitussihteerinä 1936 – 38, mutta avusti silti monia muitakin lehtiä, mm. *Kotiliettä*. Monille lehdille antoivat persoonallisen leiman myös nimikkopakinoitsijat. Esimerkiksi *Kotiliedessä* pakinoivat nimimerkit Emäntä X ja Kotitonttu.

Kotiliedellä oli alusta asti laaja ja nimekäs avustajakunta. Ensimmäisessä numerossa kerrottiin että ”Kotilieden avustajiksi on lupautunut lukuisa joukko maamme parhaita kykyjä kotitalouden ja sen aputieteiden aloilta”. Vuoden 1923 sisällysluettelon lopussa oli lista, johon oli kirjattu suurin osa sinä vuonna lehteen kirjoittaneista, yhteensä 71. Heitä olivat mm. kirjailija Kersti Bergroth, taiteilija Hilikka Finne, puutarhaopettaja Maiju Gebhard, hovioikeuden auskultantti Hilma Jahnsson, lääninrovasti K.R. Kares, professori Albert Lilius, ministeri Oskari Mantere, tohtori Ernst Nevanlinna, arkkitehti Elias Paalanen, tohtori Elsa Ryti, professori Carl Tigerstedt, tohtori Artturi I. Virtanen ja professori Arvo Ylppö.

„KOTILIETEEN“

ovat vuoden 1923 kuluessa kirjoitelmia antaneet m. m. seuraavat henkilöt ulkopuolelta toimituksen: hallintoneuvos *Iivar Ahava*, johtaja *Aino Artukka*, kirjailija *Kersti Bergroth*, lääninrovasti *Vald. Bergroth*, lastentarhantarkastaja *Elsa Borenius*, johtaja *Helena Brander*, insinööri *R. E. Brummer*, valtionpomologi *Olavi Collan*, johtaja *Jenny Elfving*, taiteilija *Hilkka Finne*, puutarhaopettaja *Maiju Gebhard*, rouva *Ilmi Hallsten*, tohtori *Oskari Heikinheimo*, rouva *Edith Reinilä-Hellman*, opettaja *Paula af Heurlin*, kirjailija *Eva Hirn*, fil. maist., rva *Elin Holmberg*, maisteri *Laina Hänninen*, toimittaja *Aimo Ilmarinen*, rouva *Ellinor Ivalo*, hovioik. ausk. *Hilma Jahusson*, neiti *Hona Jalava*, käsityönopettaja *Evi-Maija Jarva*, tohtori *Juho Jännes*, rouva *Anna Kaitila*, lääninrovasti *K. R. Kares*, lääket. kand. *Kaarina Kari*, opettaja *Maiju Konttinen*, opettaja *Maija Korhonen*, nimim. *Kotilonttu*, kirjailija *Helmi Krohn*, kotiteollisuustarkastaja *Lauri Kuoppamäki*, rouva *Hanna Kuusi*, ylihoitaja *Olga Lackström*, fil. maist., rva *Katri Laine*, johtaja *Toini Leikola*, agronomi *Päivä Liakka*, professori *Albert Lilius*, maisteri *Aina Lähteenoja*, puutarhuri *A. Lännpää*, ministeri *Oskari Mantere*, tohtori *Ernst Nevanlinna*, keittömestari *Aarne Nissinen*, asunnontarkastaja *Elin Nordensvan*, rouva *Mary Ollonqvist*, arkkitehti *Elias Paalanen*, puutarhaopettaja *Maiju Pöyhönen*, rouva *Ingrid Qvarnström*, rouva *Anna Olsoni-Quist*, puutarhuri *Annikki Reijonen*, tohtori *Armas Ruotsalainen*, tohtori *Elsa Ryli*, ylitirehtööri *Yrjö Sadeniemi*, professori *U. T. Sirelius*, rouva *Elin Sjöström*, kirjailija *Elsa Soini*, kirjailija *Aili Somersalo*, tohtori *R. V. Stigell*, johtaja *Ellä Suninen*, johtaja *Fanny Syrjanne*, fil. kand., rouva *Tyyni Tallgren*, rouva *Anna M. Tigerstedt*, professori *Carl Tigerstedt*, talousopettaja *Rachel Troberg*, aktuaari *Maija Tudeer*, rouva *Gertrud von Wendl*, rouva *Katri Viikkunen*, tohtori *Paavo Virkkunen*, tohtori *Artturi I. Vartanen*, professori *Arvo Ylppö*, rouva *Iida Yrjö-Koskinen*.

Kuva 5. Lista *Kotilieteen* 1923 kirjoittaneista. (Kotilieden vuosikerran 1923 sisällysluettelo.)

Lehden avustajakuntaa laajennettiin koko ajan, koska sen avulla haluttiin varmistaa lehden tuoreus ja ajankohtaisuus. Uusien avustajien etsiminen, suostuttelu ja kannustaminen kirjoittamiseen oli paljolti toimitussihteeri Alli Wiherheimon työtä.

Lehden työkuntaa lisättiin vähä vähältä. Tietenkin lehden tuoreus ja ajan seuraaminen on aina suuresti riippuvainen avustajien työstä ja auliudesta. Jos toimitus pääasiassa itse kirjoittaa lehden artikkelit, siihen tulee helposti ummehtunut maku. Kotiliedellä oli alusta alkaen ja yhä on se suuri etu, että sen vetoisuus kunkin alan asiantuntijoihin ei ole ollut turha. He ovat ymmärtäneet lehden yleissivistävän merkityksen toisaalta ja ovat myös tahtoneet parantaa perheenemäntien ja muiden kodin jäsenten ammattitaitoa kodin askareissa, kehittää heidän kauneudenaistiaan ja laajentaa heidän näköpiiriään samalla kuin tehostaa heidän panostaan kasvattajina ja kansalaisina. Ilman tällaista suopeaa avustajakuntaa, jota jo-

kainen niin toimituskunnan kuin neuvottelukunnan ja toimituksen jäsen oli osaltaan keksimässä ja hankkimassa, olisi päätoimittajankin työ ylen raskas eikä veisi kunnan tuloksiin. Tietenkin tällaiset avuksi saatavat asiantuntijat ovat puolestaan varsinkin meidän pienissä oloissamme kovin monilla tehtävillä kuorrutettuja ja heidät on suostuteltava löytämään aikaa ja voimia kirjoittamiseen, joista monet heistä eivät lainkaan pidä. Toimittajan on siksi sekä inspiroitava että kannustettava. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

7.4 Kotilieden toimitusperiaatteet

Kotilieden toimitus ei kutsunut lehteään naistenlehdeksi, vaan kotitalousväen ammattilehdeksi. *Kotilieden* ensimmäinen numero julisti lehden tavoitteen kaksisivuisessa kirjoituksessa, joka alkoi näin:

Se uusi tulokas, jonka ensimmäisenä sanansaattajana esilläoleva vihko tahtoo olla, kääntyy Suomen perheenemäntien ja koko kotitalousväen puoleen. Ensi sijassa on tämän lehden tarkoituksena olla heidän ammattilehtensä. Harrastus paremman kodinhoidon ja järkiperäisemmän kotitalouden aikaansaamiseksi Suomen tuhansissa kodeissa on nykyään ilmeinen. Sitä osoittavat m.m. ne pienet ”Kodin osastot”, joita useat aikakauslehdet ovat ruvenneet julkaisemaan. Mutta kotitalouden ja kodinhoidon ala on niin laaja, niin monipuolinen, niin vaativa ja tärkeä, että erityisen ammattilehden aikaansaaminen meidänkin maamme kotitalousväkeä varten jo kauan on ollut lukuisten perheenemäntien ja asianharrastajain hartaana toiveena. (Kotiliesi 1922, 1.)

Kotilieden toimitusperiaatteena oli vuosikymmenten ajan ”Koti on yhteiskunnan sydän”. Alli Wiherheimon mukaan pidempi sanonta: ”Paremman kodinhoidon, järkiperäisemmän kotitalouden, korkeamman kotikulttuurin puolesta” oli varsinkin alkuaikoina tiheästi näkyvissä, ”vaikka se tuskin koskaan täysin kattoi lehden tavoitteita”. (AW 19.8.1976, HY keskusarkisto).

Kotilieden ensimmäisen numeron kaksisivuisessa ohjelmajulistuksessa kerrottiin lehden tärkeimmät periaatteet myös lukijoille. Tiivistetysti sanottuna lehden tavoitteena oli:

- 1) Olla käytännön hyödyksi, opastaa lukijoita mm. kysymysostaston avulla.
- 2) Kohottaa kotielämän viihtyisyyttä ja kotikulttuuria.
- 3) Kehittää taloudellista arvostelukykä.
- 4) Viittoa tietä kotien etuja valvovalle kotitalouspolitiikalle.
- 5) Edistää kodin onnea olemalla yhdysside kodin hyväksi toimivien taloudellisten ja sivistysvoimien kesken.
- 6) Ehdoton puolueettomuus. (Kotiliesi 1922, 1 – 2.)

Alli Wihherheimon mukaan toimitusperiaatteista oli alustavasti ja pääpiirteissään sovittu toimitusta koottaessa.

Asiaa yksinkertaisti se, ettei lehdestä alunalkaen tehty minkään ryhmittymän äänitorvea, se ei ollut riippuvainen yhdistyksistä eikä puolueista. Ei myöskään kustantaja asettanut yksityiskohtaisia rajoituksia suuntaan eikä toiseen. Ihmeen yksimielisesti johduttiin toimintaperiaatteena pitämään kotien ja erityisesti sen heikommassa asemassa olevien jäsenten, äitien ja lasten kaikinpuolista parasta, sellaisena kuin tämä joukko saattoi sen oivaltaa. Jotta epäkohtia saataisiin korjatuksi ja välttämättömiä uudistuksia aikaan, kannustettiin naisia ja miehiä käyttämään äänioikeuttaan niin valtiollisissa kuin kunnallisissa vaaleissa, selviteltiin edessä olevia käsiteltäviä keskeisiä asioita eduskunnan työssä ja uusien lakien sisältöä ja merkitystä. (AW 19.8.1976, HY keskusarkisto.)

Lehden toimitusperiaatteisiin kuuluva ehdoton puolueettomuus on ymmärrettävä ajan tilanteen mukaan. Nykytermeillä lehti olisi ehkä puolueisiin sitoutumaton porvarillinen lehti, niin selkeästi se oli sitoutunut porvarillisiin ihanteisiin. Toisaalta koko virallinen Suomi oli sitoutunut näihin ihanteisiin sisällissodan jälkeen. Alli Wihherheimon kuvasi itse alkuaikoja myöhemmin näin:

Tärkeä ohjelmajulistuksen kohta oli se, että luvattiin pysyä kokonaan loitolla puoluetistelusta. Jo toimituskunnan ja avustajiston nimiluettelosta näkyi, että eri puolueiden naisia ja miehiäkin oli liittynyt yhdessä lehteä tukemaan. Ei ollut ihme, että ani harvoja silloisten vasemmist puolueiden piiristä oli ryhmässä mukana, sellaiset olivat ajan olot. On täydellä syyllä sanottava, että niin pian kuin mahdollista oli, saatiin mukaan myös päteviä voimia myös vasemmiston taholta

eikä lehden koskaan tarvinnut kokea sen tukivoimien kiivasta tempomista eri suuntiin. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

7.5 Kotilieden resurssit

7.5.1 Painatus

Alli Wiherheimon mielestä *Kotilieden* ominaislaadun kehittymiseen ja vakiintumiseen vaikuttivat paljon myös ulkonaiset tekijät. Eniten käytännön työhön vaikutti se, että toimitus sijaitsi Helsingissä ja painotyö tapahtui Porvoossa, jonne käsikirjoitukset oli lähetettävä hyvin aikaisin. (AW 19.8.1976, HY keskusarkisto).

1920-luvulla aikakauslehden painatustyö oli hyvin hidasta ja kaikessa pyrittiin myös säästämään. Kaiken aineiston piti olla valmiina kuukautta ennen ilmestymispäivää, koska käsikirjoitusten ja korrehtuurien (korjausvedosten) kulku postitse Porvoon – Helsingin väliä oli niin hidasta ja harvavuoroista. Kirjapaino suoritti lehden työt välitöinä kirjojen painatuksen salliessa, kuten vanha faktori Forstén Alli Wiherheimolle vähätellen ilmoitti. Toisaalta lehti muistuttikin Alli Wiherheimon mielestä ulkoasultaan kirjaa: se oli pienikokoinen kuin kirja ja suurin ero oli se, että lehti oli kaksipalstainen. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

Kotiliesi painettiin koko 20-luvun ajan WSOY:n Porvoon kirjapainon konein. ”Ladottiin ensin linotyyppillä, sitten monotyyppillä. Valokuvat kliseoitiin Kuvateollisuudessa Helsingissä ja ajan muodin mukaan upotettiin tekstiin”. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

7.5.2 Kuvien käyttö

Kuvien käyttöä pidettiin toisaalta aikakauslehdelle tarpeellisena, mutta toisaalta kalliina. Sekä itse valokuvaaminen että kliseointi, kuvalaattojen valmistus oli kallista. ”Moniaan kerran annettiin toimittajalle määräys säästää tässä kohdin, mutta pian se taas peruutettiin. Ehkä tähän vaikutti joidenkin arvovaltaisten Helsingin rouvien tekemä vertailu Husmodernin ja *Kotilieden* välillä. Liikuttavan koruton tosin oli tämän ruotsittarienkin *Kotilieden* ulkoasu vielä niihin aikoihin.” (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

Kuva 6. *Kotilieden* kannet olivat alusta asti kaksivärisiä ja lehden sisäsivut mustavalkoisia. Ensimmäinen nelivärinen kansi ilmestyi jouluna 1923.

Kuvitus oli niin tärkeää, että *Kotilieden* vuosikertaa 1924 kaupittelevassa mainoksessa sanottiin, että siihen kuului 2000 tavallisen kirjan sivua ja tuhatkunta hienoa kuvaa. Laskelma oli tehty arvioimalla yksi lehden sivu noin kolmeksi kirjan sivuksi, vuosikertaan 1924 kuului 668 sivua. (*Kotiliesi* 1925, 352.)

7.5.3 Toimituksen tilat

Kotilieden ensimmäinen toimitus sijaitsi siis WSOY:n Helsingin toimiston yhteydessä, neiti Alma Birkmanilta vuokratussa huoneistossa Yrjönkatu 13:ssa. Tilat kävivät kuitenkin ahtaiksi ja vuonna 1923 WSOY:n toimisto sekä samalla *Kotiliesi* muuttivat Itä-Teatterikuja 3:een. *Kotiliedelle* tuli huone Kansallisteatteria vastapäätä ja sinne siirtyivät myös toimitukselle neiti Birkmanilta ostetut vihertävät toppahuonekalut. Ensimmäiset valokuvat *Kotilieden* toimituskunnan kokouksesta ja toimitushuoneesta ovat juuri täältä, esimerkiksi kuva 3 luvussa 7.1.1. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

Aika Itä-Teatterikujalla vuoteen 1928 oli kasvun aikaa: ”Tältä Teatterikujan kaudelta jäi muistiin monta Kotilieden edistysaskelta. Oli hieman enemmän tilaa, voitiin pitää ensimmäiset lehden uskollisia avustajia kokoavat iltakutsut, joiden ajaksi raivattiin toimituksen lisäksi pari viereistä huonetta pitkää pöytäämme varten.” (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA).

Vähitellen WSOY:n toiminta Helsingissä laajeni ja myös *Kotilieteen* katsottiin lisätyövoima tarpeelliseksi. Syksyllä 1926 maisteri Aino Nissinen (myöhemmin fil. tri Aino Linnove) tuli kokeeksi *Kotilieteen*. Hän ei kuitenkaan viihtynyt kuin vuoden verran ja seuraavan kerran lisätyövoimaa saatiin vuonna 1928. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

7.6 Kotilieden taloudesta ja levikeistä

Häggmanin mukaan WSOY:n aikakausjulkaisuja ilmestyi 1920 – 1928 kaikkiaan 47 eri nimikettä, joista useimmat olivat hyvin pieniä ja kustannusohjelmassa vain lyhyen aikaa. Merkittävimmät lehdet olivat *Kotiliesi*, *Nuori Voima*, *Urheilija*, *Suomen Moottori-lehti*, *Maatalous*, *Sirkka* ja *Panu*, joka muuttui *Kansan Kuvalehdeksi* 1926. Näillä lehdillä oli vähintään yksi yhtiön palveluksessa oleva toimittaja sekä melko vakiintunut lukijakunta. Menestyksekkäin näistä oli *Kotiliesi*. (Häggman 2001, 313.)

Kotiliesi oli menestys heti alusta asti. Lehden suosio yllätti myös kustantajan ja toimituskunnan suuret odotukset. Lehdestä tuli muutamassa vuodessa 1920-luvun menestyksekkäimpiä kustannustuotteita Suomessa. (Häggman 2001, 316.)

Aikakauslehtien levikistä on säilynyt itsenäisyyden ensimmäisiltä vuosikymmeniltä vain katkelmallista tietoa, siksi tarkkoja kokonaislevikkejä ei voi antaa. Joulukuussa 1927 perustetun Reklami miesten Kerhon tavoitteisiin kuului mm. luotettavien levikitietojen saaminen lehdistöltä. Ensimmäisen Mainosmiesten Kerhon hyväksymien ohjeiden mukaan suoritettu levikintarkastus tehtiin *Suomen Kuvalehdelle* 10.5.1929, mutta säännöllisiä levikintarkastuksia ei vielä aloitettu. *Kotilieden* levikki oli suurimmillaan vuonna 1948, yhteensä 234 000. (Leino-Kaukiainen 1992, 212, Aikasalo 2004, 292 ja www.levikintarkastus.fi.)

Olen koontanut taulukkoon neljän suuren aikakauslehden levikitietoja eri lähteistä niin, että kustakin olen ottanut aina korkeimman tiedossa olevan luvun. Taulukolla pyrin näyttämään levikkien suuruusluokan 1920 – 1930-luvuilla sekä sen, mikä lehti oli

kulloinkin suosittu. Toisaalta vertailua hankaloittaa, että lehtien luvut eivät löytyneet samoilta vuosilta käyttämistäni lähteistä.

Taulukko 3. WSOY:n ja Otavan päälehtien levikkejä 1920 – 1930-luvuilla ennen Yhtyneet Kuvalehdet Oy:n perustamista 1934.

	1920	1923	1924	1925	1930	1931	1932	1933	1934
Kotiliesi (WSOY) per. 1922		10 000	31 000	53 000	90 000				
Oma Koti (Otava) per. 1931						37 000	45 000	70 000	77 000
Kansan Kuvalehti (WSOY) per. 1926				20 000			80 000	80 000	
Suomen Kuvalehti (Otava), per. 1916	35 000			75 000	126 000	100 000	83 000	83 000	96 000

Lähteet: Aikasalo 2004; Karlsson 1996; Suomen lehdistön historia, osat 8 ja 10, passim.

Alli Wiherheimon mielestä *Kotilieden* suosioon vaikuttivat paitsi ajan tilanne, myös toimituksen työ ja lehtiasiamiesten rooli:

Kotilieden takana oli vakavarainen ja kunnioitusta nauttiva kustannusyhtiö omine kirjapainoineen ja paperinhankintoineen. Yhtiön kirja-asiamiehistö otti halukkaasti tehtäväkseen lehden levityksen. Rohkenen silti arvella, että Kotilieden alkuunlähdessä oli suuri merkitys myös sillä henkilökohtaisella innostuneella ponnoksella, mitä kustantaja oli tavoitellutkin kutsuessaan toimituskuntaan yleistä arvonantoa nauttivat julkisuuden naiset nimellään takaamaan lehden täysipitoisuuden. He tekivät omissa henkilösuhteissaan propagandaa uuden tulokkaan hyväksi tavalla, jota ei olisi voinut ostaa rahalla. Voisi sanoa, että otollinen kasvu- ja vaikutusalue Kotiliedelle luotiin silloin samaan tapaan kuin sen ajan maanviljelyksessä uudistila – kovalla kuokkatyöllä ja hartiamenetelmin. Kuten uudessa maataloudessa, nykyisin luodaan uudelle lehdelle elintilat kuin pellonraivauskoineilla lyhyessä ajassa ja keskitetyin voimin. Mutta yhtä nämä uudet menetelmät

eivät pysty luomaan, nimittäin sitä koko kansan innostunutta eteenpäin pyrkivää mielialaa, joka kaksikymmenluvulla otti Kotilieden vastaan kuin kaivatun viisaan sukulaisen ja ystävän. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

Alli Wiherheimon mukaan ajankohdan otollisuudella oli myös olennainen merkitys *Kotilieden* suosioon:

Tuolloin, Suomen itsenäisyyden ollessa vasta viisivuotias ja maailmansodan jälkimaininkien huojuttaessa koko Eurooppaa, tällainen lehti varmaan oli omalla alueellaan vakuuttaja ja valistaja. Itsenäinen Suomi tarvitsi asioidensa hoitoon entistä enemmän sivistyneitä voimia ja niiden kasvattaminen oli alettava kodeista, se oivallettiin. Kotiliesi tahtoi olla tässä kotien ja ennen muuta äitien kohottajana, tukena ja oppaana. Siksi sen ohjelmaksi heti alusta tuli antaa parasta saatavissa olevaa asiantuntevaa tietoa ja taitoa kodin asioista, ei vastuutonta ulkomaan lehdistä lainailua eikä sensaation sävyttämää päivänpakinointia. Lehden merkitys tuottavana liikeyrityksenä ja kustantajan muiden tuotteiden mainostajana oli seuraus eikä päätavoite. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

7.7 Kotilieden kilpailutilanne

Kotiliesi sai toimia omalla alallaan kymmenisen vuotta yksin, kilpailijoita ei ollut.

Monet ihmettelivät Kotilieden ensimmäisen vuosikymmenen kuluessa sitä, ettei uudentyypiselle lehdelle ilmestynyt suoranaista kilpailijaa. Oli jo olemassa samansuuntainen järjestölehti nimittäin Emäntälehti, Marttaliiton äänenkannattaja, parikymmentä vuotta Kotiliettä vanhempi. Maatalousnaisten liitolle perustettiin vastaava, Maatalousnainen, vasta 1940. Emäntälehti ja myös Maatalousnainen olivat suppeita, sisälsivät runsaasti järjestönsä uutisia ja ilmestyivät harvakseltaan, ulkoasultaan vaatimattomina. Niiden vaikutus ulottui omaan jäsenistöön. Kotiliesi sai toimia syvämuokkajana ja nykyaikaisena kodin magazinena omalla alallaan kyllin kauan yksin. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

1920-luvulla ilmestyi kyllä poliittisia naisten lehtiä, mutta ne olivat pieniä ja kuten muutkin poliittiset lehdet, elivät usein vain lyhyen aikaa. Pitkäikäisin oli Suomalaisen

Puolueen 1912 perustama *Suomen Nainen*, joka jatkoi Kokoomuspuolueen lehtenä vuodesta 1919 ja ilmestyy edelleen. Myös sosiaalidemokraattinen *Toveritar* ilmestyi pidempään. Se aloitti 1922 ja vuonna 1943 se muutti nimensä *Tulevaisuudeksi* ja ilmestyi aina vuoteen 1973 saakka. Naisasialiitto Unionin vuonna 1905 perustama *Naisten Ääni* lehti siirtyi vuonna 1907 nuorsuomalaisen naisten perustaman Suomalaisen Naisliiton lehdeksi. (Leino-Kaukiainen 1992, 235 – 236 ja Kaarninen 1995, 256.)

Toverittaren päätoimittajan oli alusta asti Miina Sillanpää ja toimittajina Työläisnaisliiton johtavat toimihenkilöt, joista monet olivat myös SDP:n kansanedustajia, kuten Sillanpääkin. *Kotiliedellä* ja *Suomen Naisella* oli yhteisiä aiheita, esim. naisten koulutusmahdollisuuksien avartamiseen sekä naisten työhön ja virkakelpoisuuteen liittyvät kysymykset. *Suomen Naiseen* kirjoittavat toimivat aktiivisesti naisliikkeessä ja kirjoittivat osin myös *Kotilieteen*, kuten Tyyni Haapanen-Tallgren (v:sta 1933 Tuulio). Yhteistä *Kotilieden*, *Suomen Naisen* ja *Naisten Äänen* kirjoittajille oli myös koulutus, korkea yhteiskunnallinen asema ja liberaali oikeistolaisuus, 1920 – 30-luvun äärioikeistossa he eivät toimineet. Yhteistä heille oli myös ongelmien tarkastelu sivistyneistön näkökulmasta ja isosiskomainen suhtautuminen työläisnaisiin. (Kaarninen 1995, 255 - 256.)

Vuonna 1931 Kustannusosakeyhtiö Otava perusti *Kotiliedelle* kilpailijan nimeltään *Oma Koti* ja kutsui sen toimittajaksi opettaja Ida Pekarin. Tämä lehti oli tavallaan Otavan vastaveto siihen, että WSOY oli perustanut 1926 *Kansan Kuvalehden*, joka oli *Suomen Kuvalehden* kova kilpailija. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

Kilpailtuaan aikansa lehdillään WSOY ja Otava yhdistivät lehdenkustannustoimintansa ja perustivat Yhtyneet Kuvalehdet Oy:n heinäkuussa 1934. Yhdistymisen tavoitteena oli lopettaa repivä kilpailu kahden suuren yhtiön ja niiden päälehtien välillä. Apuna kilpailussa oli molemmilla yhtiöillä ollut laaja asiamiesverkko sekä koko ajan suurenevat ja kalliimmaksi tulevat tilaajapalkinnot (mm. autot, matkat ja huonekalusot). Lopputuloksena WSOY:n *Kotiliesi* ja Otavan *Oma Koti* yhdistettiin *Kotiliedeksi* sekä WSOY:n *Kansan Kuvalehti* ja Otavan *Suomen Kuvalehti* sulautuivat *Suomen Kuvalehdeksi*. *Kotilieden* päätoimittajana jatkoi Alli Wihherheimo ja Ida Pekari tuli lehden toiseksi toimittajaksi. (Karlsson 1996, 63, 88.)

Kotiliesi oli korostetun käytännöllinen, mutta vastasi ilmeisesti ajan tarpeisiin ja ihanteisiin, koska vasta 1933 ”lehtikeisari” Amos Andersson perusti kevyempään aineistoon keskittyvän naistenlehden, *Eevan*. Se tulvi muotia, kauneutta ja seurapiiritapahtumia, mutta myös naisten toimintaa ja saavutuksia mm. eri ammateissa ja urheilussa. Yhtyneet Kuvalehdet huomasi pian, että samantyyppiselle kilpailijallekin voisi olla

tilaa ja niin se perusti *Hopeapeilin* 1936. Sen vetäjäksi palkattu Ida Pekari siirtyi samalla pois *Kotiliedestä*. (Leino-Kaukiainen 1992, 222.)

8 Alli Wiherheimon työ toimittajana *Kotiliedessä* 1922 – 25

8.1 Toimittajan roolin syntyminen

Alli Wiherheimo oli vuoteen 1928 *Kotilieden* ainoa vakituinen toimittaja ja työntekijä. Lehden nimiösivulla hänen nimensä oli toimittajakunnan listassa viimeisenä ja siinä oli maininta *toimitussiht. ja vastaava*.

Alli Wiherheimo oli valmistunut filosofian maisteriksi 1920 ja toiminut siitä lähtien WSOY:n kustannusvirkailijana. Koska hänellä oli tutkintonsa aineina englannin kieli, germaaninen filologia, estetiikka ja latina, hän toimi yhtiössä käsikirjoitusten kääntäjänä, kielenkorjaajana ja kirjeenvaihtajana. Kun Jäntti tarjosi *Kotilieden* toimittajan paikkaa, hän oli heti halukas. (AW 19.8.1976, HY keskusarkisto.)

Alli Wiherheimo hoiti kaikki lehden käytännön työt itse, kunnes vuonna 1928 avuksi tuli ylioppilasharjoittelija, jonka tehtävänä oli lähinnä hoitaa kirjoituspalkkioiden maksut. Vasta vuonna 1932 lehteen tuli toinen toimittaja, nuori maisteri Katri Oksanen, pääasiassa toimitussihteerin tehtäviin. (AW 19.8.1976, HY keskusarkisto.)

Alli Wiherheimo kertoi *Kaksi leiviskää* -kirjoituksessaan, kuinka hän opetteli kaikki toimituksen työt käytännön työssä – ja aluksi kustannusvirkailijan työnsä ohella:

Mitään journalistikoulutusta en tietenkään ollut nauttinut – mistäpä sitä. Mutta talossa istui näihin aikoihin kokenut toimittaja, Maatalous-lehden päätoimittaja Aimo Ilmarinen, joka kollegiaalisesti antoi alkeisohjeet lehden sivujen taittamisessa ja kuvalaattojen tilaamisessa. Muun senaikaisen painatustouhun jo suurin piirtein osasinkin. - - Kun toimituksessa ei ollut taittajaa eikä yleensäkään ketään muutakaan työntekijää apuna, vastaava toimittaja-toimitussihteerin oli kaikkitoimen kuin ainakin itseoppinut. Sanoipa eräs WSOYn asioissa tapaamani kirjailijatar, että ”eihän tällaisesta lehdestä ole joka päiväksi työtä”. Olin rouva Gebhardille kiitollinen, kun parin kuukauden kuluttua lehden perustamisesta minut hänen vaatimuksestaan nimenomaan irroitettiin kustantamon yleisestä työstä, sain keskittyä *Kotiliettä* luomaan. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

Ensimmäisiä kirjoituksia avustajilta alkoi tulla *Kotilieteen* 24.11.22 ja ensimmäiset kirjoitukset lähtivät 29.11.22 kirjapainoon Porvooseen. Alli Wiherheimo vei maistraattiin ilmoituksen Kotilieden vastaavan toimittajan toimesta 9.3.23. (AW. Käsikirjoitettu muistiinpano. SKS KIA.)

Alli Wiherheimon aiempi lehtikokemus rajoittui muutamiin juttuihin, joita hän oli kirjoittanut ylioppilaiden lehtiin. Mutta kustannusvirkailijan työstä oli paljon hyötyä, koska hän oli tottunut käsikirjoitusten käsittelyyn, oikolukuun ja kuvien teettämiseen klisheiksi. (AW.Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

Alli Wiherheimo hankki toimitustyön oppeja koko ajan aktiivisesti lisää, mm. oppikirjoista, muista lehdistä sekä muusta itseopiskelusta.

Taittäjakaan ei ollut. Siksi ensin saatiin taiteilija Kyllikki Koski tilapäisesti taittamaan numero numerolta ja sitten työn otti huostaansa Aukusti Tuhka, myöhempi professori, jolta maallikkokuvatoimittajana ollut päätoimittaja oppi paljon. Olin innokas perehtymään kaikkeen mikä lehden tekoon kuuluu. Kun varsinaista opetusta ei ollut saatavissa, hankin ranskalaisen journalismin pikku oppikirjan. Myöhemmin sain toimitusjohtaja Jäntiltä luettavakseni amerikkalaisen Ladies Home Journalin kuuluisan ensimmäisen toimittajan Edward Bok'in elämäkerran. Siitä nappasin monta tietoa. Varsinaisen aikakauslehden toimittajan englantilaisen oppikirjan sain käsiin vasta 1930-luvulla. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA).

Alli Wiherheimolle oli tärkeätä myös matkustaminen toimittajaksi opiskelussa. Ulkomaanmatka oli aina myös uuden opiskelua, siksi hän nimitti niitä opintomatkoiksi ja pyrki pääsemään niille joka vuosi. (AW 19.8.1976, HY keskusarkisto). Elämänsä ensimmäisen ulkomaanmatkansa hän teki vasta *Kotilieden* toimittajana. Tuo kuuden viikon Englannin matka kesällä 1923 oli koko vuoden kohokohta.

[Englannin matka] on yksinäisten valvontaöiden pohjaton muistojen aarteisto, se on näyttämönä, kun unelmat siirtävät Tuhkimon pankoltaan linnan tanssiaisiin. Tuota kaikkea on niin helppo ivata ja häväistä sekä itse että muiden, sen sentimentaalisuus tietysti aiheutuu kokemusten niukkuudesta. Sen tiedän vallon hyvin, mutta jossakin syvällä pienoinen ääni kuiskaa, että sen tuottamalla onnellisuudella on todellisuuttakin pohjaan asti mentäessä. Kuka tietää mistä kaukaa verissäni on se hienostuneen, kultiveeratun elämän ikävä, joka Englannissa sai tyydykettä.

Ja näköpiirin laajentuminen koko maailmaa käsittäväksi englantilaisten parissa oli kuin ahdistavien siteitten katkomista.

Ja se intellektuaalinen nautinto, jota käännostöissä olen monesti kokenut vieraan kielen kanssa painiskellessani, oli nyt moninkertainen yhä uudelleen kokiesani, että vaistomaisesti löysin tien englanninkielen sokkeloihin, että se heti alusta soinnahti tutulta ja suostui sujuvasti liikkumaan suussani. Se oli viileätä, mutta ihastuttavaa iloa.

Eikä vähin ilo suinkaan ollut se, että huomasin, miten hedelmöittävästi kokemukseni vaikuttivat rakkauteen kaikkea suomalaista ja Suomea kohtaan, ja miten rikastuttavana se kaikki tuli työni hyväksi. (AW. Päiväkirja 1.1.1924. SKS KIA.)

Tärkeä toimitustyön opettaja oli myös Hedvig Gebhard, joka oli toimittanut Pellervo-lehteä. Alli opetti toimittajan työn käytännössä katselemalla ja kuuntelemalla: ”Olen Heddille velkaa opetuksesta toim. ammattiin. Sain tietää, mitä toim. on tehtävä – toivotomasta materiaalista lehti, jonka kehtaa omakseen sanoa”. (AW. Päivämätön muistuinpano. SKS KIA.)

Alli Wiherheimo sai oppeja lehdentekoon myös esimieheltään eli WSOY:n toimitusjohtaja Jalmari Jäntiltä. Hän hallitsi kaiken lehden teossa ja neuvoi myös nuorta toimittajaa. Toisaalta toimittaja sai tehdä työtään itsenäisesti ja kokea että häneen luotettiin. Luottamuksen vastapuolena oli se, että palautetta työstään tai kannustusta tai rohkaisua Alli Wiherheimo ei esimieheltään saanut. Pikemminkin esimies antoi tuntoa että työ on aina vajaasti tehty. Vanhempana toimittaja osasi suhtautua asiaan kyynisesti – johtaja kai pelkäsi kiitoksen aiheuttavan palkankorotusvaatimuksia. (Aikasalo 2004, 49.)

Alli Wiherheimo sai *Kotilieden* päätoimittajan tittelin 1934 – tavallaan vahingossa. Suomen Postilaitos ilmoitti, että lehdellä pitää olla nimiösivullaan lain vaatima tieto päätoimittajasta. Alli Wiherheimo oli hoitanut vastaavana toimittajana tehtävää koko ajan, mutta nyt se merkittiin julkisesti näkyviin. (Aikasalo 2004, 77.)

8.2 Alli Wiherheimo toimittajana

8.2.1 Toimittajan arki

Aikakauslehtien toimitustapa oli Suomessa muuttumassa maailmansodan jälkeen, mutta vielä 1920 – 1930-luvuilla toimittajat etsivät paljon ideoita ulkomaisista lehdistä, tilasivat niiden perusteella kuvia, leikkasivat ja käänsivät tekstejä. Vähitellen reportaasimatkat ulkomaillekin yleistyivät. (Leino-Kaukiainen 1992, 264.) *Kotiliesi* edusti siis jo uudempaa toimituskulttuuria: ulkomaisia lehtiä kyllä seurattiin tarkkaan, mutta jutut saatiin omilta toimittajilta ja avustajilta Suomesta.

Kotiliesi ilmestyi säännöllisesti vuoden 1923 alusta alkaen kaksi kertaa kuussa, paitsi kesä- ja heinäkuussa kerran, jolloin lehti oli kaksoisnumero. Lehden sivukoko muuttui vuonna 1924 suunnilleen nykyiseen, ensimmäinen vuosikerta oli pienempi.

Alli Wiherheimo ei itse kirjoittanut paljon lehteensä, mutta hänen kädenjälkensä näkyi lehden kokonaisuudessa. Olen päätellyt *Kotilieden* vuotuisen sisällysluettelon perusteella, että hän kirjoitti vuosina 1922 – 1925 *Kotilieteen* vain muutaman jutun vuodessa nimellään tai nimimerkillä *A.W.* tai *-i -o*. Miltei kaikissa numeroissa oli lisäksi joitakin nimettömiä, lyhyitä juttuja ja *Kotilieden Toimituksen* nimiin laitettuja tekstejä, jotka olivat ilmeisesti Alli Wiherheimon tekemiä.

Alli Wiherheimon omien tekstien vähäisen määrän ymmärtää hyvin siltä kannalta, että hänellä oli varmasti työtä paljon jo pelkässä toimitussihteerin työssä, juttujen valinnassa, käsittelyssä ja lehden taittamisessa. Sen lisäksi hänen oli hoidettava myös kaikki lehden muut käytännön työt: kuvien tilaaminen ja avustajien palkkioiden maksu, lehden kirjeenvaihto jne.

Toisaalta Alli Wiherheimon vähäinen oma kirjoittaminen hämmästyttää arkistoaineiston perusteella, koska hänellä tuntuu olleen kuitenkin halu kirjoittaa, paljon sanottavaa ja perusteltuja mielipiteitä. Hän myös kirjoitti paljon: päiväkirjoja, muistiinpanoja, puheita, kirjeitä sekä tekstejä muihin tiedotusvälineisiin Suomessa ja ulkomailla.

Alli Wiherheimo oli ilmeisesti itse tietoisesti valinnut suodattajan tai portinvartijan roolin toimittajan työhönsä. Kun joku ystävä ihmetteli, miksi hän kirjoittaa niin harvoin *Kotilieteen*, vaikka hänellä olisi niin pätevää sanottavaa, Alli kommentoi pyyntöä: ”Tahdon olla siivilänä, muut kirjoittakoot”. (AW. Muistiinpano 8.3.46. SKS KIA.)

Kotiliedessä ei ilmestynyt vuosina 1922 – 1925 pääkirjoituksia. Ensimmäisen ohjelmanjulistuksen jälkeen lehden linja oli ilmeisesti määritelty, ja siihen palattiin vain

tarvittaessa. Puolen vuoden kuluttua toimitus julkaisi kirjoituksen, jossa kiitettiin menestyksestä sekä avustajia että aktiivisia lukijoita. Lehti oli saavuttanut jo 10 000 suuruisen painoksen.

Vuoden 1923 lopussa, numerossa 21, lukijoille kerrottiin, että lehden painosmäärän nopea kasvu osoitti toimituksen mielestä selvästi, kuinka tällaiselle lehdelle oli ollut selkeä tarve. Samalla lehti muistutti että ko. ”painokseen pääseminen jo *ensimmäisenä vuonna* näinkin kalliille ja verraten kehittyntä lukijakuntaa edellyttävälle lehdelle kuin ’Kotiliesi’ on, lienee todellakin harvinaisuus meikäläisissä oloissa”. (Kotiliesi 1923, 609.) *Kotilieden* vuosikerran hinta oli 50 markkaa vuonna 1923 ja seuraavana vuonna se laskettiin ilmeisesti juuri hyvän levikin vuoksi 40 markkaan. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.) 40 silloista markkaa on noin 17 euroa vuoden 2003 euroissa.

Kotiliesi markkinoi jo ensimmäisen vuosikerran lehdissä lukijoille mahdollisuutta ostaa vuoden lopussa kannet koko vuosikertaan sekä saada samaan hintaan menneen vuoden lehdistä sisällysluettelo.

Oletteko jo koonneet ”Kotilieden” 1923 kaikki numerot sidottamista varten ja tilanneet i r t o k a n n e t ”Kotilieden” konttorista Porvoosta tai kirjakaupasta? Hinta vain 10:-. Älkää antako tällaisen ”Kodin tietosanakirjan” hajota, vaan kootkaa se kansiin vastaisen varalle! (Kotiliesi 1924, 24.)

Lehden sivunumerointi tehtiin alusta alkaen koko vuosikertaa ja sen sisällysluettelo ajatellen: sivunumerointi jatkuu numerosta toiseen. Vuonna 1923 ilmestyi yhteensä 738 sivua, vuonna 1924 yhteensä 668 sivua ja 1925 sivuja oli 762. Koko vuosikerrasta muodostui siis laaja ”tietokirja”, josta oli helppo löytää haluamansa tieto sisällysluettelon avulla. Myös toimitus asennoitui vuosikertaan kuin yhteen kokonaiseen kirjaan, lehden yksittäistä numeroa kutsuttiin vihoksi. Esimerkiksi vuoden 1924 ensimmäisessä numerossa mainostettiin *Kotiliettä*:

”Mikä ’Kotiliesi’ on? Sen selvittää tämä vihko kokonaisuudessaan ja varsinkin sen ensimmäinen kirjoitus. - - Tilatkaa KOTILIESI 1924 saadaksenne varmasti jokaisen numeron, ennen kuin ne myydään loppuun. ’Kotiliesi’ ilmestyy 32-sivuisena vihkona jokaisen kuukauden **Ensimmäisenä ja 15:ntenä päivänä.**” (Kotiliesi 1924, 21.)

Tietokirjamaisuus liittyi 1920-luvun innokkaaseen ja opinhaluiseen ilmapiiriin. Tiedonjano oli 1920-luvulla muutenkin valtava: esim. pieni tietosanakirja oli myyntimenestys. (Agricola, n.d.)

8.2.2 Toimittajan työn tulos: Kotilieden sisältö

Vuoden 1923 sisällysluettelossa *Kotilieden* sisältö jaettiin 14 pääotsikon alle. Sama ot-sikkojaottelu vain pienin tarkennuksin jatkui seuraavat kolme vuotta.

Taulukko 4. *Kotilieden* juttujen lukumäärä pääotsikkoryhmittäin 1923 – 1925.

Pääotsikot	1923	1924	1925	Yhteensä
Ruokatalous	357	122	162	641
Kirjallisuus ja taide	81	112	99	292
Ompelu ja käsityöt. V:sta 1924 Taideteollisuus ja käsityöt	80	95	91	266
Yleislaatuiset kirjoitukset	83	90	68	241
Kodinhoito	44	62	67	173
Kotitalousopetus. V:sta 1924 Opinnot ja työalat	19	37	97	153
Terveys- ja sairaanhoito	21	92	33	146
Puutarha ja huonekasvit. V:sta 1924 Kasvitarha ja huonekasvit	34	45	64	143
Koti- ja seurustelutavat	20	26	41	87
Kodinsisustus. V:sta 1925 Koti ja sen sisustaminen	10	28	33	71
Koti ja lainsäädäntö	-	-	57	57
Lasten kasvatus ja huolto	15	19	18	52
Henkilökuvaukset	18	17	5	40
Elämänvalaistus	12	9	16	37
Yhteensä	794	754	851	2399

Luvut laskettu sisällysluettelon viitenumeroiden perusteella. Ryhmät järjestetty suuruusjärjestykseen yhteissumman perusteella.

Sivunumeroinnin jatkuvuus lehden numerosta toiseen ja juttujen ryhmittely eri aihepiireihin osoittaa mielestäni, että lehden sisältöä suunniteltiin alusta asti tavoitteellisesti ja pitkäjänteisesti. Lehden sisältö on selvästi suunnitelmallisen työn tulos. Koska sama otsikkojaottelu jatkuu koko tutkimuskauden, se osoittaa että suunnitelmat on tehty alusta asti pitemmällä tähtäimellä kuin esimerkiksi vain seuraavaksi vuodeksi.

Kaikkein suurin ryhmä sisällysluettelossa on viitteiden perusteella *Ruokatalous*, mutta lukuun sisältyy paljon yksittäisiä ruokaohjeita. Ensimmäisenä vuonna tämän ryhmän osuus oli suurempi kuin kahtena seuraavana.

Kolme seuraavaksi suurinta aihe ryhmää olivat *Kirjallisuus ja taide* sekä *Ompelu ja käsityöt*, joka laajeni nimikkeeksi *Taideteollisuus ja käsityöt* v. 1924, sekä *Yleislaituiset kirjoitukset*, josta 1925 erotettiin *Koti ja lainsäädäntö* omaksi ryhmäkseen.

Kirjallisuus ja taide on yllättävän suuri ryhmä ja päättelen, että Alli Wiherheimon oma vaikutus näkyy eniten juuri tässä. Hän ei kirjoittanut itse paljon, mutta perehtyi asioihin laajasti ja valitsi kaikesta lukemastaan ”sivistyspaketin” *Kotilieden* lukijoille. Hyvät avustajasuhteet auttoivat luonnollisesti tämän sivistyspaketin kokoamisessa. Kirjallisuus ja taide -ryhmä jakautui alaotsikoihin: *Runoja* (1925 alkaen runoja ja sävellyksiä), *Kertomuksia* (vsta 1925 kertomukset ja kuvaukset) sekä *Pakinoita ja Taidejäljennöksiä*.

Esimerkiksi vuonna 1924 *Kirjallisuus ja taide* -ryhmässä oli yhteensä 112 erillistä viitettä *Kotilieden* sivuihin. Siihen kuului mm. maisteri Jalmari Lahdensuon 4-sivuinen artikkeli *Kotikuvia taiteilijaseuran juhlanäyttelystä*, johon kuului myös 7 kuvaa kyseisistä taideteoksista. (Kotiliesi 1924, 101 – 104.) Arkkitehti Rafael Blomstedt esitteli ruotsalaista taideteollisuutta 6 sivun ja 8 kuvan jutussa. (Kotiliesi 1924, 264 – 269.) Suomen taideteollisuusyhdistyksen näyttelyä selostettiin puolestaan 5 sivun ja 5 kuvan avulla. (Kotiliesi 1924, 28 – 32.) Runoissa esiteltiin mm. virolaista kansanrunoutta (Kotiliesi 1924, 218, 460.) Kertomuksia oli kaikkiaan 17, joista 3 jatkokertomusta. Pakinoita oli joka numerossa vähintään yksi. Taidejäljennöksiä oli keskimäärin kaksi numeroa kohti. Myös lehden kansikuvat olivat usein taidejäljennöksiä, mutta niitä ei ole erikseen mainittu tässä vuotuisessa sisällysluettelossa. Vuoden 1925 numerossa 10 toimitus ilmoitti, että lehden kansikuvista ruvetaan antamaan tietoja jokaisessa numerossa – aiemmin lehdessä ei ollut tietoa, mikä kuva oli kyseessä. Pyyntö taustatiedoista oli tullut lukijoilta. (Kotiliesi 1925, 288.)

Alaotsikon *Kertomukset ja kuvaukset* alle luokiteltiin myös *Kotilieden* julkaisemat jatkokertomukset. Jatkokertomuksia julkaistiin alusta lähtien ahkerasti ja niistä tuli hy-

vin suosittuja. Alli Wihherheimo perehtyi jatkokertomusten valintaan huolella, niiden tuli olla viihdyttäviä ja jännittäviä, mutta ne eivät saaneet olla moraalisesti arveluttavia. (Aikasalo 2004, 46). Monet niistä olivat ilmeisesti WSOY:n kirjoja, jotka painettiin osina lehden erillisiksi liitteiksi. Koska ne olivat erillisiä, niitä ei ole säilynyt esim. kaikissa niissä vuosikerroissa, joita lainasin kirjaston kautta. Ilmeisesti kukin tilaaja päätti itse, mitkä lehden numerot ja liitteet valmiiseen vuosikertaan sidotaan.

Kuva 7. *Kotilieden* kansi 10/1925 oli ensimmäinen, jossa kansikuva esiteltiin sanallisesti lehdessä. Se oli myös esimerkki käsityön ja taiteen osuudesta lehdessä. Kansi on tekstin mukaan ”jäljennös eräästä naiskäsityön mestarinäytteestä, alkuperäisestä persialaisesta koruompeluksesta, jossa maiseman ja lempiväin hahmot on kankaalle loihdittu mitä hienoimmin silkkipistoin, vain kasvot on maalattu väreillä”. (*Kotiliesi* 1925, 288.)

Taideteollisuus ja käsityöt –ryhmän suuruus ennakoi jo sitä, että vuodesta 1926 lähtien *Kotiliesi* rupesi julkaisemaan omia pukuliitteitään, jossa oli vaatteiden kaavoja ja käsityömalleja. Vaikka tästä osuudesta vastasi oma toimittaja, tämän osuuden painotukseen oli ehkä Alli Wihherheimollakin osuutta. Hän oli hyvin kiinnostunut vaatteista ja taitava

ompelija. Nuorena hän oli tehnyt perheen vaatteet ulkomaisten lehtien käsityöliitteiden avulla. (Aikasalo 2004, 31, 57.)

Yleislaatuiset kirjoitukset käsittää erilaisia juttuja mm. yhteiskunnasta tärkeänä osana kotia ja perhettä sekä tekstejä naisen asemaa koskevasta lainsäädännöstä. Tässä ryhmässä on paljon Mandi Hannulan, Laura Harmajan ja Hedvig Gebhardin kirjoituksia. *Kotiliesi* halusi opastaa kaikessa mahdollisessa lukijoitaan ja siksi vuodesta 1927 alkaen ruvettiin julkaisemaan Kotilieden almanakkaa, jossa oli painettuina mm. emännille tärkeitä lomakkeita, kirjoituksia ajankohtaisista aiheista sekä muistiinpanolehtiä. (Aikasalo 2004, 57.)

Kodinhoito oli myös tärkeä osa-alue. Tähän ryhmään kuuluivat mm. jutut joissa kerrottiin uusista keksinnöistä kotitöissä. Jo 1923 esiteltiin laajasti sähkön käyttöä kotitalouksissa, kuvissa esiteltiin (silloisin termein) mm. leivänpaahtaja, tukankuivaaja, kahvinkeitin ja tomunimijä. (Kotiliesi 1923, 111 – 115.)

Opinnot ja työalat oli merkittävä ryhmä myös lukijoiden kiinnostuksen kannalta. Lehden *Kysymyksiä ja vastauksia* –palstalla kysyttiin jatkuvasti erilaisista koulutusmahdollisuuksista, lastenhoitoalalta lakitieteisiin. Esimerkiksi nimimerkki Innostunut 19-vuotias kysyi 1925 kirjallisuusarvostelijan työstä. Ja napakka vastaus tuli: ”Viisi luokkaa ei riitä pohjasivistykseksi kirja-arvostelijalle. Sanomalehtimiehille ei ole erityistä koulutusta ainakaan vielä, vaan on työ tehden opittava. Pyrkikää kesäapulaiseksi esim. lähimpään maaseutulehteen”. (Kotiliesi 1925, 428.)

Kysymyksiä ja vastauksia – palsta oli muutenkin merkittävässä asemassa lehdessä, jokaisessa numerossa julkaistiin kysymyksiä ja vastauksia eri aloilta. *Kysymys ja vastaus* -palstaa ei luokiteltu vuotuisessa sisällysluettelossa omaksi ryhmäkseen, vaan vastauksia voi etsiä aiheen mukaan myös sieltä. Myös tällä palstalla noudatettiin järjestelmällisyyttä: kysymykset numeroitiin vuosittain juoksevasti ja jos samaa kysymystä kysyttiin uudestaan, toimitus pyysi etsimään vastauksen lehden aiemmasta numerosta. Vuoden 1925 loppuun mennessä kysymyksiä ja vastauksia –palstalla oli käsitelty yhteensä 755 erilaista ongelmaa. Vastauksen perässä oli näkyvissä, kuka vastauksen oli laatinut, yleensä nimimerkki tai nimen lyhenne. Sen perusteella voi päätellä, että lehden laaja avustajakunta on ollut mukana tekemässä ahkerasti tätä palstaa, esimerkiksi lääketieteen tohtori Elsa Ryti näyttää vastanneen usein lääketieteellisiin kysymyksiin. Tämä palsta on ollut varmasti hyvä pohjamateriaali, kun *Kotiliesi* rupesi julkaisemaan Emännän tietokirjaa 1930-luvulla.

Yksi nopeasti kasvanut aiheryhmä oli sisällysluettelon perusteella *Koti ja sen sisustaminen*. Tämä aihepiiri oli myös Alli Wiherheimon, rakennusmestarin tyttären, oman mielenkiinnon aluetta, vaikka kirjoituksista vastasivat alan ammattilaiset, mm. arkkitehdit Elias Paalanen ja Hanna Kalliala. Elias Paalanen antoi *Kotiliedelle* esim. oman kesähuvilan piirustuksen. (Kotiliesi 1925, 179.) Toimituksen mielenkiinnon aihepiiriä kohtaan näkee siitäkkin, että lukijoille järjestettiin parina ensimmäisenä vuonna ainakin kaksi kodin sisustamiseen liittyvää kilpailua. Otaksun että Edvard Bokin kirja työstään *The Ladies' Home Journalin* toimittajana vaikutti myös (ks. luku 8.1). Bok piti erittäin tärkeänä sitä, että hänen lehtensä kehitti amerikkalaisten sisustusmakua mm. opastavilla kuvapareilla hyvästä ja huonosta mausta.

When The Journal decided to show good taste and bad taste in furniture, in comparative pictures, another hundred thousand circulation came to it. There was certainly nothing new in the comparative idea; but, applied to a question of taste, which could not be explained so clearly in words, it seemed new. (Bok 1921, 279 – 280.)

Samantyyppisiä opastavia kuvapareja oli *Kotiliedessä*kin. Esimerkiksi 2005 esiteltiin vanhanaikainen keittiö makuupaikkoineen ja kehnoine työvälaineineen ja sen vastakohdaksi ”uusimman kehityksen mukainen amerikkalaiskeittiö nerokkaine työkaappeineen, koneineen ja lepotuoleineen”. (Kotiliesi 1925, 397.)

Elämänvalaistusta-ryhmä, joka käsitti uskonnolliset kirjoitukset sekä lyhyet mielipiteet, oli huomattavan pieni. Alli Wiherheimon oli muistiinpanojensa perusteella päättänyt jo heti lehden alkuaikoina, että uskonnollinen osuus on lehdessä vähäistä. Heti jo lehden alkuaikoina erilaiset uskonlahkot yrittivät saada lehdestä äänitorveaan tai ainakin palstatilaa. Vastaava toimittaja päätti, että hengellisiä kirjoituksia otetaan vain evankelisluterilaisilta papeilta, jotta välttyttäisiin hurmahenkisyydeltä. (AW. Muistiinpano 1923. SKS KIA.)

8.3 Toimittajan verkosto ja suhde yleisönsä

Alli Wiherheimolla oli laaja verkosto, jota hän myös hyödynsi tietoisesti lehden teossa. Verkoston pohja luotiin jo opiskeluaikana. Hän meni yliopisto-opiskelijana mukaan Satakuntalaiseen osakuntaan ja Ykyyn eli ylioppilaiden kristilliseen yhdistykseen aluksi

outona ja ujona, mutta sitten ystäviä saaden. Molemmista tuli tärkeitä verkostoja loppuelämäksi. Opiskeluajan ystävistä tuli myöhemmin mm. piispoja (Aleksi Lehtonen, Eelis Gulin, Eino Sormunen) ja muita vaikuttajia kuten lääketieteen tohtori Elsa Ryti ja kirjailija Tyyni Tuulio. Osakunnan inspektorina toimi professori Juuse Mikkola ja sen innostavaa lukupiiriä veti kirjailija Maila Talvio, edellisen puoliso.

Olin näin menemällä outoon osakuntaan ja suureen yhdistykseen tietämättäni laajentanut saman tien tuttava- ja ystäväpiiriäni arvaamattomasti. Osaksi helsinkiläisyyteni, osaksi ujouteni takia jäin kyllä molemmilla tahoilla aktiivisimman sisärenkaan ulkopuolelle. Mutta kiitollisena olen ajatellut molempiin johtaneita teitä. Kumpikin merkitsi uusien maailmojen avautumista, osakunnassa ja erityisesti lukupiirissä koko sivistysmaailman ja maailmankirjallisuuden aivan toisella tavalla kuin estetiikan kirjoista. Yky puolestaan antoi henkisiä eväitä pitkän elämän matkalle, samalla se oli näyttekokoelma siitä, miten monella tavalla kristillinen elämänsäilytys voi ihmisessä heijastua ja viedä rikkaisiin elämyksiin. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

Nuorena WSOY:n kustannusvirkailijana verkosto laajeni lukuisiin suomalaisiin kirjailijoihin.

Se suomalaisten kulttuuri-ihmisten piiri, joka 1920-luvun alussa otti osaa kustantamon kirjalliseen työhön, ei ollut suuren suuri. Opin työssäni tuntemaan lukuisia heistä henkilökohtaisesti, niin Juhani Ahon kuin Robert Tigerstedtin, niin Otto Mannisen kuin F.E. Sillanpään ja V.A. Koskenniemen. Jo käsialasta näki, keneltä oli aamupostin mikin kirje, jokainen ei silloin käyttänyt kirjoituskonetta. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

Alli Wiherheimo tunsikin kirjailijat ja kirjailijat tunsivat hänet, tarjosihan hän paljon myös työtilaisuuksia heille lehdessään. Mika Waltari esimerkiksi avusti pitkään lehteä tekstimällä Kieku ja Kaiku -sarjakuvaa. Vuonna 1963, Suomen Kulttuurirahaston myöntämän tunnustuksen jälkeen, Mika Waltari julkaisi Suomen Kuvalehdessä julkisen tunnustuksen Allille. Hän kirjoitti SKR:n palkinnosta, että ”se on ansaitsemasi kunnianosoitus Sinulle itsellesi – joka luultavasti lempeässä vaatimattomuudessasi yllätyit eniten asiasta – mutta samalla rohkaisu kaikille niille, usein näkymättömiin jääville työnte-

kijöille, jotka käsittävät sanan kulttuuri merkitsevän väljempää alueita kuin vain tieteen ja taiteiden usein tärkeän itsekeskeistä maailmaa”. (Aikasalo 2004, 235.)

Toimiessaan *Kotilieden* ainoana toimittajana, Alli Wiherheimo tarvitsi tätä suhdeverkostoaan koko ajan. Toki se laajenikin työn myötä. Alli Wiherheimo arvosti lehden avustajakuntaa huomattavasti, jopa oman arvostuksensa kustannuksella:

Koko lehden toimiaikana avustajien joukko laajeni ja monipuolistui, minkä havaitsi varsinkin kutsuttaessa vieraita lehden merkkipäivinä pidettäviin juhlatilaisuuksiin. Kotitaloudellisen lehden luonteesta johtuu, että useimmat avustajat ovat naisia. Mutta kuten kotiinkin kuuluu myös Kotilieden piiriin lukuisa joukko miehiä avustajia, niin lääkäreitä kuin arkkitehtejä, pappeja ja puutarhureita, tekniikan ja taideteollisuuden nimiä. Oli tavattoman mielenkiintoista ja rikastuttavaa täten joutua työkosketuksiin eri aloja ja katsomuksia edustavan avustajakunnan kanssa, myös niiden, jotka tuntemattomina ja odottamatta tulivat toimittajan puheille ehkä kaukaa maansydäimestä tuoden lehteä varten suunnittelemansa kirjoituksen ja joskus keksintönsä julkaistavaksi. Sai kuulla näitä yhteen hiileen puhaltajia asiantuntijoina ja lehden avustajina, monista tuli sittemmin ystäviäkin elinikäksi. Yleisohjeeksi tällaiseen vapaaehtoisen työkunnan paimenelle joku sanoi minulle jo lehden alkuaikoina: ”Muista, että jos lehteä kehutaan, niin hyvyys on avustajien ansiota, mutta jos haukutaan, niin huonous on sinun syytäsi.” Se pitää tietenkin paikkansa. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

8.4 Toimittajan tunteet työssä

8.4.1 Ilo ja vastuu työstä

Alli Wiherheimo kirjoitti päiväkirjaansa 1920-luvulla usein erityisesti vuoden loppuessa, jolloin hän teki yhteenvedon edellisestä vuodesta. Vuoden 1922 päättyessä ilo oli ylimmillään, erityisesti uuden työn vuoksi:

Tämä vuosi on ollut minulle työn riemuvuosi. Olen ollut ahkera ja ponteva, saanut jotakin aikaan virkatuntien ulkopuolellakin – mutta sehän ei ole pääasia mitä tekee. Ihme on se, että olen saanut tehdä niin täysin voimin työtä, - että uskollinen Jumalani on suonut minulle niin runsaasti terveyttä, voimia ja työnhalua. Siitä lahjasta en kyllin osaa kiittää! (AW. Päiväkirja 31.12.1922. SKS KIA.)

Ilo työstä jatkui myös seuraavana vuonna. Vuonna 1923 Alli sai tehdä elämänsä ensimmäisen ulkomaanmatkan, kuuden viikon matkan Englantiin. Se oli vielä työtäkin ihastuttavampi kokemus:

Mennyt vuosi on vastaisuudessa varmaan oleva muistojeni parhaita. Sille antavat leimansa Kotiliesi ja Englannin matkani.

Työni on ollut minulle suuri ilo tänä vuonna. Se on vaatinut tekijänsä kokonaan, hillinnyt haaveksumiseen taipuvaa mieltä ja kovin ohjaksin kasvattanut tarkkuuteen ja suunnittelutaitoon. Ja se on kaikki hyväksi. Joskus olen napissut sen yksitoikkoista ilottomuutta, joka pitää kuin kopissa erossa eletystä, ei teoretoivasta elämästä, mutta sekin on hyvä. En osaakaan muuta elää, ja luovuttuani kaikista persoonallisen, nauttivan onnen pyyteistä, toisen toveriksi pyynnöstä, on se elämä minulle varmaan mitä parhain ja soveltuvin. Kiitän Jumalaa siitä, että sain tämän työn. - - Mutta Englannin matka, se on elämäni värikkäimpiä elämyksiä, ellei suorastaan paras. (AW. Päiväkirja 1.1.1924. SKS KIA.)

Työ *Kotiliedessä* alkoi sujua pikkuhiljaa rutiinilla ja siitä tuli muitakin merkintöjä päiväkirjaan kuin pelkkää kiitosta:

Kulunut vuosi on ollut tasaisen uurastuksen aikaa. ”Kotiliesi” on täyttänyt työllä aikani ja suonut itselleni ja osittain kodilleni varsin hyvän toimeentulon. - - En tiedä onko minun luettava tylsymiseksi ja taantumiseksi se, että olen henkisesti paljon tyvenempi nykyään kuin ennen. Teoreettinen maailmanpohdinta ja itsetarkastelu on vähentynyt – ainakin paperille päässyt – ja jonkinlainen ”asettuminen” on ruvennut tuntumaan. Se on varmaan onneksikin, kunhan ei menisi liian pitkälle. En koskaan tahtoisi menettää kykyäni innostua, ihailaa ja viehättyä, en tahtoisi laantua liian yksivakaiseksi ja liian periaatteelliseksi. Periaatteet ovat tietysti mainion hyviä paikallaan, mutta ne eivät saa olla henkisen reumatismien peitteenä.

Sanomalehtityö on tavallaan hyvä vastamyrryksi liialliselle tasaantumiselle. Siinä on aina piiska niskassa, usein aivan liikaakin, mutta luulen, että se soveltuu hyvin pitämään minua tasapainossa, kunhan saan lopullisesti sopeutua siihen niin, ettei se pääse minua hermostuttavalla kiireellään tarvelemään. (AW. Päiväkirja 1.1.1925. SKS KIA.)

Vuonna 1925 Alli Wiherheimo oli täyttänyt 30 vuotta 27.3. Vuoden lopussa hän kirjasi päiväkirjaansa vastuun tunteen, jonka ikä ja erityisesti aikakausi antoi:

Tämä vuosi on nähnyt minun siirtyvän uudelle ikäkymmenelle, ehkäpä uuteen ikäkauteenkin. Ainakin se on tuonut entistä paljon likeisemmäksi sen tunnon, että itse nyt on joutunut varsinaiseen rintamaan, kuuluu siihen sukupolveen, joka on aikakaudesta vastuussa. Se tavallaan vanhettaa, se asettaa kaiken reaalille pohjalle. - - Vuosi 1925 on teettänyt minulla Kotilieden kolmannen vuosikerran ja suonut sille suuren menestyksen. Se on työssäni vahvistanut asemaani, lähentänyt toimitustovereihin, syventänyt arvostelukykyä, pienen, ohimenevän ajan myös kylläännyttänyt tähän työhön. Se on vienyt minut Kotilieden asioin ulkomaille, suonut nähdä Pariisin ja Belgian, suonut ihanat matkat ja kylmän pään, millä arvostella näkemäänsä uutta. Se on suonut nähdä ihmisiä päältä ja sisältä. Se on nähnyt toimituksen piirin supistuvan ja toivottavasti samalla kiinteytyvän. (AW. Päiväkirja 31.12.1925. SKS KIA.)

Alli Wiherheimo itse epäili jatkuvasti omaa pätevyyttään ja kärsi suoranaisestä alemmuuskompleksista. Epäilyjä tuli myös ulkopuolisilta, eihän hän ollut varsinainen kotitalousammattilainen, vaan kirjanoppinut. Toisaalta hän oli hyvin omanarvontuntoinen, joka ilmenee selityksistä, jotka hän on koonnut näitä epäilyjä vastaan. Tärkein ominaisuus, jonka hän kastoi omaavansa, oli hyvä koulutus. Se antoi pohjan järjestelmällisyydelle, jolla lehteä tehtiin. Koulutuksen avulla oli myös saavutettu niin hyvä kielitaito, että hän pystyi vaivatta seuraamaan lukuisia ulkomaisia lehtiä ja kirjoja.

Monesti jouduin lehden alkuaikoina vastaamaan kysyttäessä, mitä päätoimittaja, joka oli vain ”kamarioppinut”, luuli tietävänsä kodin asioista opettaakseen niitä oikein lehden kautta muille. Tietämäni oli tosiaan vähäistä, siitä olin itsekkin selvillä. Mutta en alun alkaen pyrkinytkään olemaan kotitalouden tuntija vaan aikakauslehden toimittaja. Kotitalousopettajia oli Suomessa valmistunut v:sta 1891. Saadaksemme luotettavan lehden, siihen oli saatava kirjoittajiksi asiantuntijat, ei vain harrastelijoita. Ehkä teoreettisista opinnoistani sittenkin oli tässä hyötyä. Tiesin, että tälläkin, kodin naisten toimialalla, oli jo olemassa järjestykseen pantua tosipohjaista tietoa sekä kotimaassa että ulkomailla ja pyrin sitä hankkimaan ja jakamaan lehdessä. Oma tehtäväni oli lehden suunnittelu ja luominen hankitusta ja hankkimastani aineistosta. Eikä tässä lainailtukaan hajareseptejä sieltä täältä eikä turvaututtu ”meidän äidin” taattuun mustaan reseptivihkoon, vaan pantiin

asialle ammatti-ihmiset, kotitalouden ja käsitöiden alan oppilaitosten opettajat, naispoliitikot, lääkärit. Kun toimittaja pystyi itse seuraamaan ja hankki ulottuvil-
leen monenkielistä vastaavaa ulkomaista lehdistöä, heräteltiin lukijan oppimisha-
lua esittelemällä tietoa muualla tapahtuvasta tämän alan kehityksestä. Ja samalla
kun oman kansatieteen tuloksia seurattiin Kotiliedessä vilkkaasti, kirjoitukset
viittasivat aina eteenpäin eikä jääty jähmettyneen kansanperinteen ihailuun. Sa-
maistin koko ajan itseni siihen valistusta janoavaan, mutta kodin piirissä elävään
perheenemäntään, jolla on halua, mutta harvoja tilaisuuksia saada laajempia nä-
kymiä omaan, perheensä ja kansansa, koko maailmankin työhön ja elämään.
(AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

8.4.2 Toimituksen sisäiset suhteet

Toimituksen kesken ei ilmeisesti isompia ristiriitoja ollut, koska työkuunta jatkoi yhdessä vuosikymmenet pienistä ristiriidoista huolimatta. Ehkä jännitteitä helpotti se, että Alli Wiherheimo oli ainoana vakituisesti toimituksessa, muut kävivät siellä vain satunnaises-
ti. Alli sai tehdä työnsä siis yksin, mutta koki ehkä myös siksi edellä mainittua yksinäi-
syyttä.

Suurin jännite oli ilmeisesti Alli Wiherheimon ja Hedvig Gebhardin välillä. Vaik-
ka Alli tunnusti saaneensa paljon apua toimituksen puheenjohtajalta, Gebhard luultavas-
ti myös komenteli paljon ja aiheutti pahaa mieltä kärkevilla puheillaan. Huuhkan mu-
kaan (1980, 212) Gebhard ”pölytti” aika lailla nuorta toimittajaa ja Alli oli aina hieman
varuillaan hänen läsnä ollessaan. Ehkä muillakin oli hieman vaikeuksia määrätietoisen
Gebhardin kanssa. Toimituskunnan erään kokouksen jälkeen Alli kirjasi, että hänen
lähtönsä helpotti kaikkien mieltä ja kevensi tunnelmaa. (Aikasalo 2004, 52.)

Vuonna 1925 Eva Somersalo erosi toimituksesta ja seuraavana vuonna hänen ti-
lalleen tuli Mary Ollonqvist (myöh. Olki). Taustalla oli ilmeisesti erimielisyys kahden
saman puolueen kansanedustajan kanssa, Gebhard ja Somersalo edustivat molemmat
Kokoomusta. Hedvig Gebhard tuli sen sijaan hyvin toimeen Edistyspuolueen kansan-
edustajan Mandi Hannulan kanssa.

Myös Alli Wiherheimo arvosti Mandi Hannulaa paljon:

”Hänen esiintymisensä yhteistoimintaa kysyvissä asioissa on aina maltillista, vie-
läpä hyväntuulista, silloinkin kun jää tappiolle. Siinä suhteessa hän voittaa kaikki
toverinsa, hän osaa suhtautua asioihin miehen tavoin, businesslike, eikä naiselli-

sen liikaherkkyuden sanelemin itsetehostuksin. Sen hän on oppinut erikoisase-massaan miesten seurassa.” (AW. Käsinkirjoitettu muistio 17.1.26. SKS KIA.)

Alli seurasi tarkkanäköisesti koko toimituksen jäsenten toimia ja muodosti heistä muis-tiinpanoissaan erilaisia mahdollisia ryhmittymiä vuonna 1926.

Nykyisillään on työkunta ryhmittynyt eri tavoin: viisautta katsovat edustavansa Gd ja Hja, maltillisuutta Hla ja minä, eleganttia nuorekkuutta Ot. yksin. Ehkä ei ole sattuma että rouvat ovat yksissä ja neidit erikseen. Tosin Gd ja Hla muodos-tavat hyvinkin sopuisan eduskuntaryhmän, Hja ja minä Kaivopuiston maasteri-ryhmän ja Ot. ja minä nuorisoryhmän. Olen siis viides pyörä vaunuissa mutta se-kin lienee tärkeä tasaisen menon vuoksi. (AW. Käsinkirjoitettu muistio 17.1.26. SKS KIA.)

Alli Wiherheimo arvioi tarkasti myös vanhempien työtovereidensa toimintaa suhteessa kustantajaan ja löysi siitä korjattavaakin. Parhaiten menetteli hänen mielestään Mandi Hannula, koska hän osasi toimia liike-elämän ehdoin, businesslike.

Me naiset kerskaamme olevamme tarkkanäköisiä miesten suhteen, mutta sitten-kin lienee niin, että olemme sellaisia vain rakastaessamme. Toimituksen suhde kustantajaan todistaa kaikkea tätä. Näistä lahjakkaista, älykkäistä naisista useim-mat eivät vähääkään ymmärrä karua ja ujoa Jänttiä. He näkevät vain ovelan lii-kemiehen ja töykeän hiomattomuuden, ja kysyvät häneltä aina omaa kunniaansa. Virheitä hänessä kuten kustantajan suhtautumisessa yleensäkin on paljon, mutta vikaa on myös siinä, että sukupolven naiset eivät vielä osaa suhtautua liikemies-tavoin, intohimottomasti ja viileästi, vaanimatta loukkauksia, ja tarpeen tullen puhumalla suoraan ja painokkaasti. Tässä tapauksessa on syytä myöskin siinä, ettei Hannula huoli tarpeeksi vaikuttaa asiain menoon ja että minä esiinnyn kah-den puolen horjuen. (AW. Käsinkirjoitettu muistio 17.1.26. SKS KIA.)

Aikasalo päätteli Alli Wiherheimon elämäkerrassa, että oli hyvin inhimillistä että viidel-lä määrätietoisella naisella oli myös ongelmia yhteistyössään. ”Ongelmat eivät kuiten-kaan haitanneet työn tekemistä, sillä aate oli yhteinen.” (Aikasalo 2004, 52.)

Alli Wiherheimo summasi itse vuosien 1922 – 1925 saldon toimituksessa näin: ”Kun tämä työkunta jo on kestänyt kolmen alkuvuoden tulikoetuksen, ei liene liikaa

uskoa sen työmahdollisuuksia vastedeskin. Niitä eivät pienennä esiin käyneet inhimilliset heikkoudet, ne vain helpottavat laskujen tekemistä työn menosta”. (AW. Käsinkirjoitettu muistio 17.1.26. SKS KIA.)

Mirja Huuhka kertoi omassa lehtityömuistelussaan, että Hedvig Gebhard oli sana- valmis ja aika purevakin sanoissaan, mutta antoi toisaalta auliisti tunnustusta. Kun Kotiliesi täytti 30 vuotta vuonna 1952, Gebhard vaati toimitusjohtajalta luvan täyttää lehden yksi sivu päätoimittaja Alli Wiherheimolle annettavalla julkisella tunnustuksella. Huuhkan avulla lehteen saatiinkin kyseinen sivu ilman, että päätoimittaja tiesi siitä mitään etukäteen. (Huuhka. 30.9.1976. HY keskusarkisto.)

8.4.3 Naistoimittajan yksinäisyys

Alli Wiherheimon muistiinpanojen koskettavinta osaa ovat kuvaukset suuresta yksinäisyydestä. Hän kaipasi joskus omaa perhettä niin että sattui. Toisaalta hänellä oli laaja sukulais-, ystävä- ja tuttavuusverkosto, joka antoi tunteen elämän rikkaudesta. Sen rikkauten keskellä toimittaja kuitenkin tunsi olevansa yksin. Mielestäni hyvä esimerkki Alli Wiherheimon terävästä kynästä, jolla olisi voinut olla käyttöä *Kotiliedessäkin*, on tämä syksyllä 1925 päiväkirjaan kirjattu pakinanomainen teksti naistoimittajan työssään kohtaamista ristiriidoista ja syvästä yksinäisyydestä. Tuon tekstin tässä esille kokonaisuudessaan:

Ei tarvitse olla aivan persoonallista itsehellittelyä sen, jos totean, että vielä nytkin yksinäisen naisen on ylen työlästä raivata itselleen asema sivistyneistön piirissä.

Jos olisin ”Kotilieden” vastaavan toimittajan keskinkertainen rouva enkä itse toimittaja, en puuttuisi seuraa. Miehiselle toimittajalle avautuisi lukemattomien seurojen ovia, jotka minulta pysyvät suljettuina. Hänen vaimonsa saisi vain valita epälukeisten nuorten rouvien parista ystävänsä, sillä kaikki miehen ja hänen oimien ystäviensä kodit olisivat hänen seurapiiriään. Olematta itse suinkaan älykäs joutuisi nuori rouva seurustelemaan älykkäiden ja mielenkiintoisten miestenkin kanssa.

Jos toimittaja olisi yksinäinen nuori mies, pidettäisiin häntä kuitenkin arvossa ainakin menestyvän työnsä vuoksi ja hän olisi ylen tervetullut vieras vanhoihin arvokkaihin perheisiin, missä on tyttäriä. Hän saisi myös kitsastelematta määrätä palkkansa miltei miksi tahansa ja vaatia erikoisvapauksia.

Mutta yksinäistä naista, joka taistelee luodakseen itselleen aseman, ei auta kukaan. Kun hän on yksin, vailla kuuluisan nimen tai vaikutusvaltaisten ja ennen kaikkea rikkaitten ihmisten suojelusta, ei hänestä tarvitse piitata. Hän kelpaa mainiosti juoksutyöksi sekä nimenomaisessa että sovelletussa mielessä. Hän ei voi vaatia, että hänen persoonansa saisi osakseen samaa kohteliaisuutta tai tuttavuutta, minkä naimisissaoleva mitättömän rouva saisi yhteistyön ensimmäisinä viikkoina. Hän on tuntematon suure, jonka kanssa ei kukaan uskaltaudu lähempään tuttavuuteen, kenellä vain on asemaa yhteiskunnassa, sillä sinänsähän hän ei edusta mitään arvoa, kaikki riippuu siitä, onnistuuko hänen lopultakaan saada miestä ja minkälainen, jos onnistuu. Ja kun tämä tapahtuu tuoreessa puussa, niiden kesken, jotka katsovat kuuluvansa laajamielisiin, mitä sitten kuivassa?

- Olen joskus pahoitellut havaitessani itsessäni miehisä piirteitä. Nykyään on niitä turha enää surra, saisi olla enemmän, jotta tämä tienraivaaminen itse itselleen olisi oikein elämäniloa. On se sitä nytkin, mutta toisinaan se väsyttää niin äärettömästi. Ei ole pienintäkään tukea, ei leipätöissä, ei taloudellisessa asemassa, ei yhteiskunnallisessa, ei ulkomuodossa eikä rikkaudessa. Aina ja kaikessa saa vain sen, mitä otsansa hiessä pystyy ottamaan. Tuntuisi ihanalta joskus huoahtaa.

Mutta itse asiassa, enhän ole itse asettanut nyt mainitsemiani päämääriä eteeni. Itse asiassa olen maailmasta ja sen kunniaista ja rikkaudesta sisäisesti koko lailla erossa, ne eivät ole minulle todellisia arvoja. Ja minun ei ole syytä ajatella olevani ilman tukea, ”vain” Jumalan turvissa. Se tuki on ollut elämässäni niin mahtava, että toisinaan pelottaa. Mihin minua tarkoitetaan?

En olisi nainen, ellen tahtoisij nojautua toiseen ihmiseen. Toista ihmistä ei ole eikä toivota, siis on parasta nyhtää itsestään taas kerran tällainen naisellisuus. Tosin se uudistuu kuten ”generande hårväxt”, mutta kun maailmassa on sentään niin tehokkaita pihtejä, millä kiskoa!

Kauheata, minusta on jo tullut kova, yksinäisyyden myrkyttämä ja katkeroitama nainen!

Jumala, armahda minua! (AW. Päiväkirja 24.9.1925. SKS KIA.)

Tekstistä ilmenee myös Alli Wiherheimon lähestymis- ja ratkaisutapa ongelmiinsa. Hän koki vahvasti olevansa Jumalan turvassa sekä etenevänsä elämässään sinne, minne Jumala johdattaa. Todelliset arvot, joihin Alli Wiherheimo viittaa, tulevat usein esille hänen päiväkirjoissaan. Hän koki vahvasti, että vaikka työ oli hänen suurin ilonsa, se ei edustanut elämän todellista arvoa, ihmisen todellisen sisäisen elämän syvintä sisältöä .

8.4.4 Toimittajan usko

Alli Wiherheimon elämässä uskonnollinen pohdinta oli tärkeä osa ajattelua koko hänen elämänsä ajan. Hän pohti suhdettaan Jumalaan ja uskomiseen jatkuvasti ja usko oli tavalla tai toisella läsnä aina hänen elämässään. Alli oli luonteeltaan ajattelija ja pohtija ja hän kirjasi nämä mietteet usein päiväkirjoihinsa. Hänen pohdintansa liittyi usein ihmisen ja Jumalan väliseen suhteeseen ja siinä hän liittyi luterilaiseen perinteeseen. Toisaalta paljon lukevana hän haki vaikutteita myös muualta ja esimerkiksi ajatus sielunvaelluksesta oli hänelle tuttu ja kiehtovakin. (Aikasalo 2004, 214 – 215.)

Vuoden 1922 lopussa Alli Wiherheimo teki tyypillistä tilintekoaan menneestä vuodesta. Käytännön asioiden kirjaamisen ohella teksti oli puhetta Jumalalle ja Jumalasta.

Tänä iltana päättyy vuosi

Joka hetki on aina viimeinen, peruuttamaton, mutta ihmismieli kysyy aina merkkejä ja tunnustähtiä. Se saa merkin - .

Kuka olet minulle ollut, sinä päättyvä, poistuva vuosi? Millaisin tuntein eromme?

Kiitos Sinulle, Jumalani, että minusta ei ole vielä kuollut romantikon ja mystikon henki. Kiitos siitä, että ymmärrän, aavistan elämän ihmeellisyydestä pisan!

Sillä – ihmeellinen on se sana, jolla taaskin tahtoisin luonnehtia tätä kallista, nyt loppuvaa vuotta! Olen usein ajatellut että ehkä aina kurottaudun niin innokkaasti eteenpäin, että menneisyys kalpenee nykyisyyden ja tulevaisuuden loiston rinnalla. Ehkä niin – varmaa vain on, että tuskin minään vuonna tätä ennen olen tuntenut niin paljon ja ihmeellistä onnea kuin nyt loppuvana olen osakseni saanut. (AW. Päiväkirja 31.12.1922. SKS KIA.)

Alli Wiherheimo odotti myös, että hänen uskonsa saisi täyttymyksen, hän saisi omakoh-taisen hengellisen kokemuksen. Vaikka sitä ei tullut, usko ja uskonnollinen pohdinta säilyivät. Kaikessa epäröinnissään ja kriittisyydessäänkin hän koki että hänen turvansa on Jumalassa ja että sananlaskun mukaan ”ihminen päättää, Jumala säätää”. Työlläkin, joka oli hänen elämänsä suurinta iloa, oli merkitystä vain, jos se oli Jumalalle.

”Herra, Sinun edessäsi on kaikki minun haluni, eikä huokaukseni ole Sinulta salattu.” Ps. 38:10.

”Kiitä sieluni, Herraa, äläkä unohda Hänen hyviä tekojansa!” Ps. 103:2.

Kynttilät lepattavat loppuillaan ja niiden välissä kuvittelen olevan paareilla vainajana tänään päättyvän vuoden 1925.

De mortuis nil nisi bene. [=Kuolleista puhutaan vain hyvää, MM.]

Poislähteissäsi voin Sinulle, väsynyt mainen vaeltaja, sanoa tunnustuksen sanoja, enkä vain muodon ja tavan vuoksi. Sinä olet ollut rikas vuosi. Jumala suokoon, että olisit ollut siunattu vuosi ja oikea annum Domini. - - Se oli työtä. Mutta sisäinen ihminen elää toista elämää. Jumala on armossaan pitänyt sitä hengissä, en voi sanoa, että itse olisin siitä kylliksi huolehtinut. Tänäkään vuonna ei uskonnollista ihmettä ole minussa tapahtunut, mutta kiinteämmin kuin ennen tuntee sydämeni kaikin säikein kuuluvansa Jumalan yhteyteen ja ikävöi pääsevänsä kokemaan Hänen täyteyttään. En voi ottaa sitä, mikä ihmiselle voidaan vain taivaasta antaa, mutta tahtoisin osata antaa itseni, tyhjänä, Jumalan käytettäväksi, ehkä täytettäväksi. En kysy mitä minusta teet, mihin käytät, pyydän vain, etten olisi omani, vaan Kristuksen Jeesuksen vanki nyt ja kaiken elämäni.

Herra, en päästä Sinua, jollet minua siunaa! Älä salli minun astua askelta-kaan uudella vuodella vailla Sinun hyväksymystäsi ja johtoasi! Tee minusta hyvä, ei hyvältä näyttävä ihminen! Anna minulle suuria ajatuksia! Suo uskollisuutta!

Ja Herra, ennen kaikkea suo korvaini olla avoinna ennen kaikkea Sinun puhettasi kuulemaan. Älä anna minun taivuttaa Sinun sanaasi itseni mukaiseksi, se on ainainen vaarani, vaan anna armosi, että itse taipuisin Sanasi mukaan.

Suo rukouksin eteesi tulla,

pelasta minua lupauksesi mukaan! (AW. Päiväkirja 31.12.1925. SKS KIA.)

Uskonnollisessa pohdiskelussaan Alli Wihherheimo oli 1800-luvun perinteeseen liittyvä tyypillinen aikansa edustaja. 1800-luvulla uskonto jäseni voimakkaasti elämää. Se vaikutti myös aikakäsitykseen, koska uskonnon myötä olennainen osa aikaa oli iäisyys. Kuoleman jälkeistä ikuisuutta varten valmistauduttiin ja sitä odotettiin. Kun uskonto on menettänyt merkitystään maallistumisen myötä, myös aika on ”supistunut” ja katse on kääntynyt sielusta ruumiseen. (Ollila 2000, 136.)

Toisaalta Alli Wihherheimo edusti modernia aikaa siinä, että hän piti uskonnolliset pohdiskelut yksityisinä päiväkirjassaan, eikä esimerkiksi avannut *Kotilieden* sivuja laa-

jalle uskonnolliselle kirjoittelulle. Hänelle uskossa oli tärkeintä yksityisen ihmisen suhde Jumalaansa ja se oli yksityisasia. (Aikasalo 2004, 219.)

9 Yhteenveto: Allin oppivuodet Kotiliedessä

FM Alli Wiherheimo (1895 – 1978) oli Kotilieden vastaava toimittaja lehden syntyvuodesta 1922 alkaen ja päätoimittaja vuodesta 1934. Hänen uransa kesti lehdessä kaikkiaan 41 vuotta, vuoteen 1963 asti. Tutkin tässä pro gradussa mikrohistorian keinoin hänen toimittajuutensa syntyä ja uran ensimmäisiä vuosia 1922 – 1925. Aikaa voisi kutsua 1920-luvun suosikkikirjan, Anni Swanin *Ollin oppivuosien*, mukaan Allin oppivuosiksi.

Käsittelen tässä yhteenvedossa näitä ensimmäisiä vuosia Alli Wiherheimon julkaisemattoman omaelämäkerran, *Kaksi leiviskää* –käsikirjoituksen, antamalla teemoilla. Hän kirjoitti sen esipuheessa näin: ”Haltuuni annettiin kaksi leiviskää. Toisena on Luojaltani lahjana saatu kohtalainen työkyky ja työnhalu. Toisena on saamani kasvatusta, kodin, koulun, ja yliopiston antama. Aikamäärissä osuu kaksinkertaistuminen melko lähelle. Kävin kouluja noin 19 – 20 vuotta ja toimin työaloillani kiinteästi yli 40 vuotta”. (AW. *Kaksi leiviskää*. SKS KIA.) Lisäksi kuvailen *Kotilieden* vaikutusta ja *Kotilieden* toimituksen roolia aikansa tekijänä.

1920-luvun Kotiliettä voi kuvata yhtä aikaa sekä perinteen että modernin pelikentäksi. Eurooppalaista kulttuuria leimasi toiseen maailmansotaan asti jännite perinteen ja modernin välillä. Perinne puolusti uskonnollisuutta, yhteisön vakiintuneita tapoja ja maatalouteen tukeutuvia elinkeinoja. Modernisaation lähtökohtana oli taas muutos, entisen hylkääminen uuden hyväksi. Tämä jännite konkretisoitui *Kotilieden* sivuilla ja Alli Wiherheimon työssä. Kotiliesi oli ehdottomasti moderni siinä mielessä, että se halusi hylätä vanhat, kotiin ja perheeseen liittyvät lait sekä sellaiset tavat jotka edustivat tunkkaista menneisyyttä: ahtaat pimeät keittiöt ja huonot työvälineet. Toisaalta *Kotiliesi* ylläpiti myös perinnettä: 1800-luvun lopulla syntynyt ihanne ydinperheestä eli sen sivuilla ehdottomana totuutena.

9.1 Ensimmäinen leiviskä: oppivuodet koulussa ja yliopistossa

Haapalan mukaan (2003, 171) nuorten naisten voimakas tulo 1900-luvun alussa koulu- ja työelämään oli merkittävä tekijä suomalaisen yhteiskunnan keskiluokkaistumisessa. Hänen mielestään se oli hiljainen vallankumous, joka murensi lopullisesti patriarkaalisen sääty-yhteiskunnan. Koululaitos kasvatti suomalaisia ”sivistyneeseen elämäntapaan” ja kouluja käyneet tytöt kasvattivat myöhemmin myös miehiään ja lapsiaan sa-

manlaisiin arvoihin. Alli Wiherheimo edusti tätä suuntausta puhtaimmillaan. Hän ei tosin kasvattanut omaa perhettään, mutta osallistui *Kotilieden* toimittajana tämän saman sanoman levittämiseen lehtensä sivuilla.

Alli Wiherheimo arvosti koulutusta hyvin paljon ja oli hyvin kiitollinen saatuaan itse ajan parhaan opillisen sivistyksen. Toimittajakoulutusta hän ei kuitenkaan saanut; hänen opiskeluaikanaan se ei olisi vielä ollut mahdollistakaan Suomessa. Hän valmistui toimittajaksi siis työssään. Hän itse tiivistä oppivuotensa eräässä puheessa eläkkeelle jäätyään: toimittaja luo lehden, lehti toimittajan. Varsinainen lehtialan koulutus alkoi Suomessa 1925 Kansalaiskorkeakoulussa, mutta alussa kyse ei ollut vielä yliopistotutkinnosta. (Leino-Kaukiainen 1992, 263.)

Alli Wiherheimo kirjoittautui ylioppilastutkinnon jälkeen 1913 suoraan sisään Keisarilliseen Aleksanterin-yliopistoon eli Helsingin yliopistoon. Vuoteen 1918 saakka ylioppilaaksi tulo merkitsi kirjoittautumista suoraan yliopistoon, ylioppilas oli nimenomaan yliopiston jäsen. (Kolbe 2003, 130). Pääaine oli vain valittava. Valitsemalla pääaineekseen englannin kielen, tuolloin vielä hyvin harvinaisen opiskelualan, Alli Wiherheimo sitoutui selkeästi englantilaiseen ja amerikkalaiseen vaikutuspiiriin. Hän seurasi molempien maiden kirjallisuutta ja lehdistöä ja suuntasi elämänsä ensimmäisen ulkomaanmatkan kesällä 1923 *Kotilieden* tuoreena toimittajana juuri Englantiin.

Alli Wiherheimo edusti yliopisto-opiskelijana kahta nopeasti kasvanutta ryhmää: naisia ja suomenkielisiä ylioppilaita. Vuosina 1910 – 1916 uusia ylioppilaita valmistui keskimäärin 1000 vuodessa. Kun Alli opiskeli yliopistossa, naisia oli yliopiston uusista opiskelijoista jo lähes 40 %. Taustalla vaikutti yhteiskunnallinen ja aatteellinen murros, eli suomalaisen kansallisuusliikkeen tavoite luoda suomenkielinen sivistyneistö koulutuksen avulla. Myös alemmat yhteiskuntaluokat oivalsivat kansanvalistustyön tuloksena pian, että koulutus paransi taloudellista turvallisuutta. ”Lapset pantiin opintielle niukoista taloudellisista mahdollisuuksista huolimatta – tai juuri niiden vuoksi.”(Kolbe 2003, 129.) Wiherheimojen perheessä tämä näkyi selvästi: lapset koulutettiin hyvin, vaikka perheen toimeentulo vaihteli paljon, perhe koki mm. konkurssin 1917. (Aikasalo 2004, 37 – 41.)

Koulutus edisti myös keskiluokan kasvua. 1800-luvun lopulla alkanut sääty- ja luokkarajojen hämärtyminen voimistui Suomen itsenäistyttyä. Uusi keskiluokka syntyi osin juuri voimakkaan koulutuksen tuloksena ja kasvoi sitä mukaa kun teollisuus, kauppa ja palvelut laajenivat sekä valtion ja kuntien tehtävät monipuolistuivat. (Korhonen 2003, 209 – 210.) Alli Wiherheimon vanhemmat edustivat juuri tätä uutta keskiluokkaa.

He olivat muuttaneet 1890-luvulla maalta pääkaupunkiin elantoa hankkimaan ja perhetä perustamaan. Perheen isä oli hankkinut rakennusmestarin koulutuksen ja kaikki perheen lapset suorittivat yliopistotutkinnon.

9.2 Toinen leiviskä: oppivuodet toimittajan työssä

Alli Wiherheimo mainitsi toiseksi leiviskäkseen kohtalaisen työkyvyn ja halun työhön. Hänen oman arkistomateriaalinsa sekä *Kotilieden* vuosikertojen perusteella näyttää kyllä siltä, että työkyky ja -halu olivat poikkeuksellisen suuria. Jo *Kotilieden* ensimmäisinä vuosina 1922 – 1925 työn tulokset ovat kunnioitettavia. Lehti, jota hän päätoimitti, nousi heti Suomen suosituimpien joukkoon. *Kotilieden* vaikutusta on myös arvioitu suureksi, kun Suomen lainsäädäntöä synnytettiin ja kehitettiin 1920-luvulla.

1920-luvun ilmapiiriä Suomessa on kuvattu kiihkeän opinhaluiseksi, kaikki tieto oli tervetullutta ja tietosanakirjat myivät hyvin. Alli Wiherheimo oli itse esimerkki opinhaluisesta 1920-lukulaisesta. Ensimmäiset kolme vuotta *Kotilieden* vastaavana toimittajana olivat hänelle kiihkeän työnteon ja itseopiskelun aikaa. Hän opetteli tekemään kaikki lehden työt itse, koska muitakaan tekijöitä ei ollut. Hän hankki työssään tarvitsemansa tiedon kyselemällä ja seuraamalla aktiivisesti aikaansa. Parhaita opettajia olivat toimituskunnan puheenjohtaja Hedvig Gebhard ja WSOY:n toimitusjohtaja Lauri Jäntti. Myös yhtiön muiden lehtien toimittajat ja taiteilijat antoivat auliisti neuvoja nuorelle toimittajalle. Merkittävä rooli oli myös *Kotilieden* koko laajalla avustajakunnalla, johon kuului mm. professoreita, taiteilijoita, arkkitehteja ja eri alojen asiantuntijoita.

Alli asennoitui myös opinhaluisesti koko elämään: hän luki illat kotonaan yhtiön julkaisemaa kirjallisuutta ja kansainvälisiä lehtiä. Lisäksi hän hakeutui ja pääsi joka vuosi lehden edustajana ulkomaanmatkoille. Nämä olivat hänen kielenkäytössään aina opintomatkoja.

Suomalaiset naiset rupesivat käymään jo varhain ansiotyössä. Työssäkäynnin yleisyyden edellytyksenä oli kuitenkin pitkään se, että naimattomien osuus työikäisistä oli suuri. Naisemansipaation alkuvaiheissa 1800-luvun lopulla naimattomuus oli ollut myös usein tietoinen valinta: nainen halusi valita kummalle uhrautuu, perheelle vai työlle. Toisaalta naimaton nainen hallitsi itseään toisin kuin naimisissa oleva. Myös Alli Wiherheimo oli neiti-ihminen koko ikänsä, vaikka olisi toisin toivonut. Tästä oli työssä hyötyäkin: hänet voitiin valita lehden vastaavaksi toimittajaksi, koska hän ei ollut naimisissa eli miehensä edustuksen alainen.

Alli Wiherheimo pääsi toimittajaksi *Kotilieteen* vuonna 1922, juuri itsenäisen Suomen kiihkeän rakennuskauden alussa. Hän rupesikin heti tarmokkaasti paitsi luomaan ja kehittämään lehteä, myös omalta osaltaan luomaan ja kehittämään Suomea. Yhteiskunnan rakentamistyö oli osin tiedostamatonta, mutta ilmeisesti koko hänen sukupolvensa tunsivat osaltaan kehittämistä vastuun painavan. Alli kirjasi 30-vuotiaana päiväkirjaansa, että tunsivat nyt konkreettisesti kuuluvansa siihen sukupolveen, joka on aikakaudestaan vastuussa. (AW. Päiväkirja 31.12.1925. SKS KIA.)

Kuinka neiti Alli Wiherheimosta, kielten maisterista sitten tuli menestyksekkään perhelehden toimittaja? Katson että yhtenä syynä oli hänen oma strategiansa, selviytymistapansa elämässä. Hänen toiveenaan oli päästä suomalaisen sivistyssuvun kantaäidiksi ja siksi hän opiskeli nuoruutensa ahkerasti koulussa, kotona ja yliopistossa. Tämä haave ei koskaan toteutunut, mutta hän pääsi kasvattamaan koko Suomen kansaa sivistyneempään elämäntapaan *Kotilieden* kautta. Päästyään töihin lehteen 27-vuotiaana hän paneutui innokkaasti lehden kehittämiseen ja suunnitteluun. Tässä hän toteutti jo 1800-luvulla syntyneen fennomanian ihanteita: jakoi suomenkielistä sivistystä Suomen kansalle. Kielikysymys oli oleellinen vielä 1920-luvulla, vaikka suomen kieli oli vahvistunut jo 1900-luvun alussa. Mm. *Kotilieden* toimituskunnan puheenjohtaja Hedvig Gebhardin äidinkieli oli ruotsi. Kun hän suostui Suomalaisen Puolueen kansanedustajaksi 1906, hän epäili eniten osaamistaan juuri suomenkielen taidoissa. (Kaarninen 1997, 183.) Alli Wiherheimo oli sen sijaan äidinkieleltään suomenkielinen. Vahvasti suomenkielistä ja -mielistä kulttuuria kannattanut perhe suomensi nimensä Grönhag vuonna 1906 Wiherheimoksi.

9.3 *Kotilieden* vaikutus: *Kotiliesi* ja sen toimittajat aikansa tekijöinä

Miksi, miten ja millä ehdoilla *Kotiliedestä* tuli siis niin nopeasti suosittu ja arvostettu lehti? Mitä tietoisia ja tahattomiakin ratkaisuja lehden toimittaja ja koko toimitus tekivät asian eteen?

Kotiliesi oli menestys alusta lähtien ja vuonna 1925 lehden levikki oli jo 53 000. Lehden suosio yllätti myös kustantajan ja toimituskunnan suuret odotukset. Lehdestä tuli muutamassa vuodessa 1920-luvun menestyksekkäimpiä kustannustuotteita Suomessa. (Häggman 2001, 316.)

Yhtenä syynä menestykseen oli varmasti ajan henki. Nuori Suomi oli kaiken kaikkiaan hyvin innokas ja opinhaluinen ja *Kotiliesi* toimi nimenomaan yhtenä tärkeänä

tietolähteenä. Lehden toimitus sisäisti hyvin voimakkaasti roolinsa yhteiskunnallisena sivistäjänä, ja lehti oli yleisölle toisaalta auktoriteetti, toisaalta hyvin läheinen.

Alli Wiherheimon mukaan *Kotiliesi* teki itse itsensä välttämättömäksi sekä suomalaisessa yhteiskunnassa että suomalaisessa kodissa:

Liiottelematta voi sanoa, että muutamassa vuodessa Kotiliedestä tuli välttämättömyys jokaiseen kotiin, joka sen pystyi tilaamaan. Ensimmäisen vuoden mentyä tilaushinta alennettiin 50:stä 40:een markkaan ja samalla lehden sivukoko suureni osapuilleen samaksi kuin se on sitten ollut vuosikymmenet. Kodin naisten työ rupesi saamaan yleistä arvontaa, kun Laura Harmaja pätevästi ja samalla helppotajuisesti selvitti kodissa tapahtuvan työn taloudellista merkitystä sekä yksityiselle perheelle että kansamme kokonaistaloudelle. Perheenemäntien omaa itseään ujosteleva ammattikunta sai omanarvontuntoa ja itsenäisen ajattelun rohkeutta. Kotilieden kannanottoja ruvettiin kuuntelemaan niin perheneuvotteluissa kuin eduskunnassakin. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

Kotilieden menestys heijasteli Alli Wiherheimon oman muistiinpanon mukaan ”- - koko kansan innostunutta eteenpäin pyrkivää mielialaa, joka kaksikymmenluvulla otti Kotilieden vastaan kuin kaivatun viisaan sukulaisen ja ystävän”. (AW. Kaksi leiviskää. SKS KIA.)

Suomen poliittista järjestelmää leimasi porvarillinen valta aina 1930-luvun lopulle saakka ja myös *Kotiliesi* oli aikansa lapsi. *Kotilieden* toimintaperiaatteisiin kuului alusta asti ehdoton puolueettomuus, mutta lehti oli toki sitoutunut porvarillisiin ihanteisiin. *Kotiliedellä* oli myös alkuaikoina mm. yhteisiä kirjoittajia Suomalaisen Puolueen *Suomen Nainen* -lehden ja Naisasialiitto Unionin *Naisten Ääni* -lehden kanssa. Yhteistä kirjoittajille oli koulutus, korkea yhteiskunnallinen asema ja liberaali oikeistolaisuus, 1920 – 30-luvun äärioikeistossa he eivät toimineet. Yhteistä heille oli myös ongelmien tarkastelu sivistyneistön näkökulmasta ja isosiskomainen suhtautuminen työläisnaisiin. (Kaarninen 1995, 255 - 256.)

Kotiliesi vaikutti voimakkaasti suomalaisen kotitalousideologian kehittymiseen. Mm. Sulkunen 1989 ja Ollila 1993 ovat pitäneet *Kotiliettä* ja Marttaliiton *Emäntälehteä* tärkeimpinä 1920-luvun kotitalousideologian läpimurron edistäjistä. (Kaarninen 1995, 73). Kotitalousideologia tarkoitti muutakin kuin kotitalousopetuksen tehostamista, joka olikin alkanut jo 1800-luvun lopussa. Kotitalousideologiassa oli kysymys kotitalouden ymmärtämisestä koko kansantalouden näkökulmasta. ”Kotitaloudesta muodostui se ka-

nava, jonka avulla oli mahdollista yhdistää naisen eri toiminta-alueet kodissa, ammatissa ja yhteiskunnassa.” (Kaarninen 1995, 247.) Tässä työssä *Kotiliesi* antoi 1920-luvulla oma merkittävän panoksensa – olihan sen ensimmäisenä lähtökohtana olla nimenomaan perheenemäntien ammattilehti.

Kaarninen nimeää kotitalousliikkeen vahvoiksi nimiksi valtiopäivillä kansanedustajat Hedvig Gebhardin, Mandi Hannulan, Miina Sillanpään ja Eva Somersalon. Erityisen tärkeäksi henkilöksi hän myös nostaa Laura Harmajan, koska Harmaja ryhtyi omista kirjoistaan ja lukuisista artikkeleistaan tarkastelemaan kotitaloutta kansantalouden näkökulmasta. (Kaarninen 1995, 73, 247.) Neljä viidestä hänen mainitsemastaan kotitalousideologian päähenkilöstä oli siis *Kotilieden* toimittajia.

Kotilieden rooli kotitalousideologian toteuttajana on merkittävä, mutta mielestäni lehdellä on ollut myös merkittävä yleissivistävä rooli. Vaikka tutkimukseni aiheena ei ollut varsinaisesti *Kotilieden* sisältö, oman tutkimukseni perusteella näyttää siltä, että esimerkiksi *Kotiliedessä* oli 1922 – 1925 merkittävä rooli myös sellaisella aineistolla, joka ei liittynyt varsinaiseen kotitalouden ylläpitoon. Kyseessä on yleissivistykseen, taiteeseen, taideteollisuuteen ja arkkitehtuuriin sekä koulutukseen liittyvä aineisto. Ne oli luokiteltu *Kotilieden* vuotuisessa sisällysluettelossa ryhmiksi *Kirjallisuus ja Taide, Opinnot ja työalat* sekä *Taideteollisuus ja käsityöt* ja *Kodinsisustus*. Tämä aineisto muodosti merkittävän osan *Kotilieden* sisällöstä, sisällysluetteloiden perusteella noin kolmasosa sivunumeroista viittasi juuri näiden alojen juttuihin.

Kotilieden mottona oli alusta asti: ”Paremmän kodinhoidon, järkipäisemmän kotitalouden, korkeamman kotikulttuurin puolesta”. Em. aineisto edusti siis juuri tuota korkeampaa kotikulttuuria, kotien sivistämistä ja katselukulman laajentamista myös muualle kuin omaan kotipiiriin. Alli Wiherheimoa ei lueta tutkimuskirjallisuudessa kotitalousideologioiden joukkoon, mutta hänen merkityksensä tulee mielestäni esille jo nuoruusvuosina juuri tämän sivistysaineiston laatijana ja kehittäjänä. Lehden vastaavana toimittajana ja toimitussihteerinä hän hankki ja kokosi aineiston tähän ”sivistyspakettiin”. Tämä aineisto voidaan käsittää syntyneen vain tukemaan kotitalousideologiaa, mutta mielestäni se ansaitsee ihan oman huomionsa, koska se muodosti merkittävän osan lehdestä.

Samalla on huomattava, että uskonnollinen aineisto oli *Kotiliedessä* karsittu minimiin. Kolmen vuoden aikana sisällysluettelossa on ainoastaan 37 viittausta ryhmään *Elämänvalaistus*, kun kaikkia viittauksia eri juttuihin oli yhteensä 2399. Alli Wiherheimo oli itse hyvin uskonnollinen henkilö, mutta hän edusti modernia aikaa siinä, ettei

halunnut käsitellä uskontoa enää julkisesti. Usko oli hänelle ihmisen henkilökohtainen asia. Vaikka työ oli käytännössä Alli Wiherheimon elämän pääsisältö, päiväkirjoissaan hän muistutti itseään siitä, että työ on vain sivuseikka ihmisen sisäiseen elämään verrattuna. Kaikkein tärkeintä oli se, että työ oli Jumalalle ja että työn arvon punnitsee lopulta Suuri Esimies. Uskonnollisessa pohdiskelussaan Alli Wiherheimo oli 1800-luvun perinteeseen liittyvä tyyppillinen aikansa edustaja. 1800-luvulla uskonto jäsensi voimakkaasti ihmisten elämää. Se vaikutti myös aikakäsitykseen, koska uskonnon myötä olennainen osa aikaa oli iäisyys. Kuoleman jälkeistä ikuisuutta varten valmistauduttiin ja sitä odotettiin.

9.4 Lopuksi

On ollut erittäin mielenkiintoista tehdä tutkimusta toimittaja Alli Wiherheimo kasvamisesta ammattiinsa. Historialliseen aineistoon ja arkistoihin perehtyminen vei mukanaan niin, että välillä tunsin todella olevani 1920-luvulla. Toisaalta historiallinen aineisto opetti nöyräksi. Historia ei ole koskaan missään aineistossa valmiina, vaan tutkija kirjoittaa sen omasta näkökulmastaan. Ymmärsin konkreettisesti sen, että valitsemalla laajasta aineistosta tietyn osan, teen oman valintani, joka muokkaa myös tulevia valintoja. Ymmärsin myös konkreettisesti sen, että historiallinen aineisto on aina vain pieni sirpale omasta ajastaan. Jo lähteen syntyaikoina monet tahot ovat vaikuttaneet siihen, mitä jälkipolville säilyy. Kun Alli Wiherheimo jätti arkistonsa Suomalaisen Kirjallisuusseuran Kirjallisuusarkistoon, hän oli jo siinä vaiheessa muokannut aineistoa tietten ja tahottomaan: jotain on jätetty pois, jokin asia taas korostuu. Tutkijan on hyväksyttävä tämä tosiasia ja lähdettävä liikkeelle ajatuksella ”mitä minä ymmärrän tästä aineistosta.”

Myös jokainen aika kirjoittaa oman historiansa. Tämä tulee konkreettisesti esille kun vertaan omia päätelmiäni vastaavasta aineistosta aiemmin tehtyihin päätelmiin. Tutustuin Alli Wiherheimon tarinaan omasta urastaan, kun luin hänen vastauksensa, jonka hän oli antanut Suomen sanomalehdistön historiaprojektin järjestämään kyselytutkimukseen vuonna 1976. Yhdessä projektin lukuisista raporteista (Kalliomäki 1978, liite 1) luokiteltiin kaikki kyselytutkimukseen vastanneet 106 toimittajaa ensisijaisesti sen mukaan, minkä politiikan suuntaisessa lehdessä he työskentelivät. Ryhmät olivat oikeistolehdet, keskustan lehdet, vasemmistolehdet, sitoutumattomat lehdet sekä muut lehdet ja uutistoimistot. Lopuksi oli ryhmä ”haastatellut, joiden vastauksista sai vain yleisluontoista tietoa.” Alli Wiherheimo luokiteltiin tähän viimeiseen ryhmään – hänen vastauk-

sensa oli siis tutkijalle vuonna 1978 melko mielenkiinnoton. Kun minä luin Wiherheimon vastauksen vuonna 2004, se nousi esiin yhtenä kaikkein mielenkiintoisimmista. Näin sama arkistoaineisto voi olla lähteenä hyvin erilaisiin tutkimuksiin ja samasta aineistosta etsitään eri aikoina erilaisia tietoja ja vihjeitä.

Alli Wiherheimo on jättänyt jälkeensä niin runsaan arkistoaineiston, että siinä riittää edelleen aineistoa monenlaiseen muuhunkin tutkimukseen. Myös *Kotiliesi* on lehtenä mielenkiintoinen modernin ja perinteen yhdistelmä, josta voisi löytää vielä uusiakin tutkimusnäkökulmia, vaikka lehteä on jo nyt melko runsaasti käytetty erilaisissa tutkimuksissa aiheena tai esimerkkinä.

Eryityisesti toivoisin lisää tutkimuksia tiedotusopin alalta, *Kotiliesi*-lehdestä ja sen tekijöistä. Esimerkiksi koko alkuajan *Kotiliesi* ansaitsisi tarkemman sisällön erittelyn ja pohdinnan, mitä kaikkia vaikutuksia Suomen ainoalla naistenlehdellä oli, kun se toimi yksinään 10 vuotta ilman kilpailijaa. Toisaalta lehti alkoi laajentua hyvin pian erilaisille aloille: se perusti esimerkiksi erilaisia lukijoiden yhteisöjä ja rupesi julkaisemaan erilaisia kirjoja ja muita lehtiä. Koko tämä oheistoiminta olisi myös mielenkiintoinen aihe esimerkiksi lukijoiden tai yleisön näkökulmasta. Nykyään lehdillä on Internet-sivut ja lukijoiden yhteisöt netissä. Tällainen yhteinen kanssakäyminen lukijoiden kanssa ei ole niin uutta kuin helposti luulisi. Esimerkiksi 1930-luvulla lukijat saatiin kokoontumaan innolla myös ihan fyysisesti: Kotilieden opintopäiville oli tuhansia halukkaita, mutta vain osa mahtui mukaan. Lehti järjesti päivät kolme kertaa ja aina suosio oli taattu.

Kaiken kaikkiaan toivoisin, että mediahistorian tutkimus lisääntyisi jälleen niin viestin lähettäjän, vastaanottajan kuin media-instituutioidenkin näkökulmasta. Itse käytin tutkimusotteena mikrohistoriaa ja sitä voisi soveltaa myös monenlaiseen muuhun aineistoon. Myös monet muut ns. uuden historian menetelmät ja näkökulmat olisivat erittäin mielenkiintoisia mediahistoriassa, esim. arjen historia, muistitietohistoria ja sukupuolten historia.

Lähteet

Aineistolähteet

Arkistolähteet

Helsingin yliopiston keskusarkisto (HY keskusarkisto). Suomen sanomalehdistön historia –projektin (SSLH) arkisto. C. a Toimittajamatrikkelit ja –haastattelut. Mirja Huuhkan vastaus toimittajien postikyselyyn 30.9.1976.

Helsingin yliopiston keskusarkisto (HY keskusarkisto). Suomen sanomalehdistön historia –projektin (SSLH) arkisto. C. a Toimittajamatrikkelit ja –haastattelut. Alli Wiherheimon vastaus toimittajien postikyselyyn 19.8.1976.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjallisuusarkisto (SKS KIA). Alli Wiherheimon arkisto.

Aikakauslehdet

Kotiliesi, vuosikerrat 1923 – 1925 sekä lehden ensimmäinen numero, joulukuu 1922.
Helsinki: WSOY.

Muut lähteet

Agricola. Suomen historiaverkko – historian äärelle. N.d. 1920-luku.

<http://agricola.utu.fi/hist/kronologia/index.php?alku=1920&loppu=1929>. Viitattu 25.9.2005.

Ahtisaari, E. et al. 1997. Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Helsinki: Eduskunnan kirjasto.

Aikasalo, P. 2004. Alli Wiherheimo. Uranaisen sydän. Helsinki: Otava.

Alapuro, R. 1985. Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat 1870-luvulta toiseen maailmansotaan. Teoksessa Valkonen, T., Alapuro, R., Alestalo, M., Jallinoja, R. & Sandlund, T. Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana. Neljäs painos. Porvoo: WSOY, 36 - 100.

Bok, E. 1921. An Autobiography. London: Butterworth.

- Burke, P. & Briggs, A. 2001. *A Social History of the Media. From Gutenberg to the Internet*. Cambridge: Polity Press.
- Davis, N. Z. 1996. Sosiaalhistorian haasteet. Suom. J. Kokkonen & M. Rahikainen. Teoksessa M. Rahikainen (toim.) *Matkoja moderniin. Lähikuvia suomalaisten elämästä*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 9 – 17.
- Eduskunnan historia. N.d. <http://www.eduskunta.fi/fakta/historia/>. Viitattu 15.3.2005.
- Elomaa, H. 1998. Oskar Hultmanin kaksi avioliittoa. Mikrohistoriallinen tutkimus miehen ja vaimon muuttuvasta suhteesta. Turun yliopisto. *Kulttuurihistoria*. Lisensiaatintutkimus.
- Elomaa, H. 2001. Mikrohistoria johtolankojen jäljillä. Teoksessa K. Immonen & M. Leskelä-Kärki (toim.) *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 59 – 74.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Ginzburg, C. 1996. Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista. Suom. A. Vuola. Helsinki: Gaudeamus.
- Haapala, P. 2003. ”Rihkamakansa” – työväki sivistyneiden silmin. Teoksessa A. Kervanto Nevanlinna & L. Kolbe (toim.) *Suomen kulttuurihistoria. Osa 3. Oma maa ja maailma*. Helsinki: Tammi, 156 – 177.
- Halonen, I. K. 2004. Miten median historia kirjoitetaan? *Tiedotustutkimus* 27 (2), 60 – 63.
- Heikkinen, H. L. T. 2001. Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 116 – 132.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. *Tutki ja kirjoita*. 10., osin uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hurme, T., Kärki, K. & Välimaa, J-M. (toim.) N.d. Historian laitoksen proseminariopas. <http://www.hum.utu.fi/historia/prose/index.html>. Viitattu 29.3.2005.
- Huuhka, M. 1980. Alli Wierheimo. Teoksessa S. Pohjanpalo, T. Jääsalo, M. Lehtonen & I. Rantavaara (toim.) *Työtä ja tuloksia. Suomalaisia vaikuttajanaisia*. Porvoo: WSOY, 207 - 219.
- Häggman, K. 2001. *Werner Söderström osakeyhtiö. Osa 1. 1878 – 1939. Piispankadulta Boulevardille*. Helsinki: WSOY.

- Immonen, K. 1996. Mentaliteetit ja moderni. Teoksessa P. Laaksonen & S. L. Mettomäki. Olkaamme siis suomalaisia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 120 – 126.
- Jallinoja, R. 1983. Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Naisasialiike naisten elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajana. Porvoo: WSOY.
- Jallinoja, R. 1985. Miehet ja naiset. Teoksessa Valkonen, T., Alapuro, R., Alestalo, M., Jallinoja, R. & Sandlund, T. Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana. Neljäs painos. Porvoo: WSOY, 243 - 270.
- Kaarninen, M. 1995. Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Kalela, J. 2000. Historiantutkimus ja historia. Helsinki: Gaudeamus.
- Kalliomäki, I. 1978. Uutishankinnan, toimitustyön ja –tekniikan kehitysvaiheita. SSLH-projektin toimittajahaastattelun havaintoja. Tampere.
- Karlsson, R. 1996. Kansikuva uusiksi. Kuusikymmentä vuotta elämää ja ihmisiä Yhtyneissä kuvalehdissä. Helsinki: Yhtyneet kuvalehdet.
- Kerosuo, L. 20.10.2004. Kuvasitaatti. Viitattu 23.5.2005.
<https://www.journalistiliitto.fi/Resource.phx/sivut/sivut-journalistiliitto/pelisaannot/tekijanoikeus/kuvasitaatti.htx>
- Kervanto Nevanlinna, A. & Kolbe, L. 2003. Eurooppalainen Suomi. Teoksessa A. Kervanto Nevanlinna & L. Kolbe (toim.) Suomen kulttuurihistoria. Osa 3. Oma maa ja maailma. Helsinki: Tammi, 12 – 25.
- Kivikuru, U-M. 1996. Vieraita lehtiä. Aikakauslehti ajan ja paikan risteyksessä. Helsinki: yliopistopaino.
- Kivikuru, U-M. 2001. Aikakauslehdistö. Teoksessa Nordenstreng, K. & Wiio, O. A. (toim.) 2001. Suomen mediamaisema. Helsinki: WSOY, 77 – 92.
- Koivisto, H. 2003. Kulttuurihistorian tieteellinen lähestymistapa. Opiskeluopas. Uudistettu painos. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Kolbe, R. 2003. Yliopisto, ylioppilaat ja kansallinen omakuva. Teoksessa A. Kervanto Nevanlinna & L. Kolbe (toim.) Suomen kulttuurihistoria. Osa 3. Oma maa ja maailma. Helsinki: Tammi, 126 – 132.
- Korhonen, T. 2003. Maalta kaupunkeihin ja taajamiin. Teoksessa A. Kervanto Nevanlinna & L. Kolbe (toim.) Suomen kulttuurihistoria. Osa 3. Oma maa ja maailma. Helsinki: Tammi, 200 – 208.

- Koskinen, P. K. 1997. Äänioikeuden lainsäädäntöhistoriaa. Teoksessa E. Ahtisaari et al. Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Helsinki: Eduskunnan kirjasto, 26 – 41.
- Leino-Kaukiainen, P. 1992 Aikakauslehdistön itsenäistymisvuodet 1918 – 1955. Teoksessa P. Tommila (toim.) Suomen lehdistön historia. Osa 10. Aikakauslehdistön historia: aikakauslehdistön kehityslinjat. Kuopio: Kustannuskiila.
- Leskelä, M. 2003. Johdatus naishistorian ja naistutkimuksen maailmaan. Artikkeliliite teoksessa H. Koivisto. Kulttuurihistorian tieteellinen lähestymistapa. Uudistettu painos. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, liitesivut 1 - 18.
- Leskelä-Kärki, M. 2001. Kerrottu elämä. Naishistorioitsija ja toisen ihmisen historian kirjoittamisen ongelma. Teoksessa J. Kalela & I. Lindroos. Jokapäiväinen historia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 98 – 120.
- Levi, G. 1992. Aineeton perintö. Manaajapappi ja talonpoikaisyhteisö 1600-luvun Italiassa. Suom. K. Kinnunen & E. Suolahti. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Levikintarkastus Oy. N.d. <http://www.levikintarkastus.fi/>. Viitattu 10.5.2005.
- Lund, O. 2002. ”Nappiin ja naimisiin”. Tehdastyötä ja nappifliikan elämää Teijon seudulla 1940 – 1980-luvulla. Turun yliopisto. Historian laitos. Pro gradu –tutkielma.
- Luostarinen, H. 1982. Taiteilija – taistelija – seikkailija. Myytti suomalaisesta sanomalehden toimittajasta. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Pro gradu –tutkielma.
- Mainostajien liitto. Historiakuvat. N.d. <http://www.mainostajat.fi/MLiitto/sivut/historia/historiakuvat.htm>. Viitattu 24.11.2004.
- Malmberg, R. 1991. Naisten ja kotien lehdet aikansa kuvastimena. Teoksessa P. Tommila (toim.) Suomen lehdistön historia. Osa 8. Aikakauslehdistön historia: yleis-aikakauslehdet. Kuopio: Kustannuskiila.
- Metsämuuronen, J. 2001. Laadullisen tutkimuksen perusteet. 2. tark. painos. Helsinki: International Methelp.
- Ollila, A. 1996. Mitä mikrohistoria on? Teoksessa K. Mäkinen & L. Rossi (toim.) Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta. Retkiä suomalaiseen mikrohistoriaan. 2. uud. painos. Turku: Turun yliopisto, täydennyskoulutuskeskus, 7 - 14.
- Ollila, A. 1998. Jalo velvollisuus. Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Ollila, A. 2000. Aika ja elämä. Aikakäsitys 1800-luvun lopussa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ollila, A. 2003. Kulttuurihistorian houkutus. Teoksessa Kulttuurihistoriallinen näkökulma menneisyyteen. Opiskeluopas. Turku: Turun yliopisto, avoin yliopisto-opetus, 51 – 62.
- Peltonen, M. 1992. Esipuhe. Santenan manaaja. Teoksessa G. Levi. Aineeton perintö. Manaajapappi ja talonpoikaisyhteisö 1600-luvun Italiassa. Helsinki: Tutkijaliitto, 7 -17.
- Peltonen, M. 1999. Mikrohistoriasta. Helsinki: Gaudeamus.
- Pietilä, V. 1997. Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä. Tutkimusalan kehitystä jäljittämässä. Tampere: Vastapaino.
- Rahanarvon kerrointaulukko 1860 – 2003. Tilastokeskus 14.1.2004.
http://www.tilastokeskus.fi/tk/hp/khi_eki_rahanarvo.html. Viitattu 23.5.2005.
- Ramsay, A. 2003. Naisasialiike – itsevarmuuden pitkä taival. Teoksessa A. Kervanto Nevanlinna & L. Kolbe (toim.) Suomen kulttuurihistoria. Osa 3. Oma maa ja maailma. Helsinki: Tammi, 252 - 259.
- Rantanen, T. 1997. ”Maailman ihmeellisin asia”: johdatus viestinnän oppihistoriaan. Lahti: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Stennet, A. 2003. Naistenlehti kulutusyhteiskunnan tienraivaajana. Tutkimus 1920-luvun Kotiliedestä ja sen välittämistä kulutusasenteista. Tampereen yliopisto. Historiatieteen laitos. Pro gradu –tutkielma.
- Sulkunen, I. 1991. Retki naishistoriaan. Helsinki: Hanki ja jää.
- Sulkunen, I. 1995. Mandi Granfelt ja kutsumusten ristiriita. Helsinki: Hanki ja jää.
- Sulkunen, I. 1997. Naisten äänioikeus meillä ja muualla. Teoksessa E. Ahtisaari et. al. Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Helsinki: Eduskunnan kirjasto, 11 – 25.
- Syväoja, H. 2004. Kansakoulu – suomalaisten kasvattaja. Perussivistystä koko kansalle 1866 – 1977. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Tommila, P. (toim.) 1991. Suomen lehdistön historia. Osa 8. Aikakauslehdistön historia: yleisaikakauslehdet. Kuopio: Kustannuskiila.
- Tommila, P. (toim.) 1992. Suomen lehdistön historia. Osa 10. Aikakauslehdistön historia: aikakauslehdistön kehityslinjat. Kuopio: Kustannuskiila.
- Tommila, P. 2001. Sanomalehdistön historia. Teoksessa Nordenstreng, K. & Wiio, O. A. (toim.) 2001. Suomen mediamaisema. Helsinki: WSOY, 45 - 61.

- Uino, A. 1992 Aikakauslehdistön vakiintumisen kausi 1830 – 1880. Teoksessa P. Tommila (toim.) Suomen lehdistön historia. Osa 10. Aikakauslehdistön historia: aikakauslehdistön kehityslinjat. Kuopio: Kustannuskiila.
- Ukkonen, T. 2000. Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.